Франсіско Гарсія Павон

Руді сестри

Переклад В'ячеслава Сахна

Одного осіннього ранку

Мануель Гонсалес на прізвисько Пліній, шеф МГТ — Муініципальної гвардії міста Томельйосо в провінції Сьюдад-Реаль — своїм звичаєм підхопився з ліжка рівно о восьмій ранку. Годинникові стрілки були так припасовані до його мозку, що заледве на ратушній вежі вибивало перший з восьми ранкових ударів, він розплющував очі й кліпав віями, зустрічаючи денне світло з невиразним відчуттям першого пробудження до життя. Десь за четвертим ударом дзиґаря вже ставав цілком свідомим свого існування, своєї родини та обов'язків. А за восьмим сидів на краєчку ліжка, чухаючи потилицю і втупившись очима в розцяцьковану мушлями скриньку на шитво, що споконвіку стояла на мармуровій плиті комода.

Поки він так сидів, напіводягнений, Грегорія, його дружина, занесла до кімнати добре випрасуваний сірий літній мундир і начищені до блиску чорні черевики.

Вбравшись, затягнувши ремінь з належним за статутом пістолетом (бувши шефом, кийка не носив) і надівши кашкета без будь-якого познаку хвацькості, вийшов на побілений вапном дворик з криницею, смоквою та повитою виноградом альтанкою. Кинув оком на байдуже небо, де плавали в ясній блакиті білі грайливі хмаринки.

Дочка Альфонса підійшла до нього зі своїм звичним "добридень, тату" і чашкою чорної кави, котрою Пліній починав свій день. Тимчасом як він мовчки смакував напій, не сідаючи, дружина і донька дивились на

нього, як завжди, з прихованою ніжністю. Він допив каву і, не уриваючи мовчанки, неквапливо скрутив цигарку. Глибоко затягся, випустивши дим густою цівкою, і мовив:

— То я пішов. Може, що треба?

— На обід прийдеш?

— Так.

— Не забудь сказати бакалійникові, що в нас закінчується олива.

— Гаразд. А тобі, доню, нічого не треба? [280]

— Ні, тату.

Не заходячи в зайві розмови, він усміхнувся до них і, піднісши праву руку на прощання, вийшов через хвіртку, бо головний вхід до будинку призначався тільки для візитів.

Дорога завжди була та сама. Привітання й слова, з котрими звертались до нього зустрічні, повторювались майже без жодних змін:

— Добридень, Мануелю!

— Вітаю, шефе!

— Сьогодні не нарікатимеш на погоду, Мануелю. День видався прямо-таки червневий.

Пліній, не виймаючи з рота сигарети, лиш мугикав на відповідь, осміхався або кивав головою — залежно від обставин.

Жінки, що замітали вулицю перед своїми оселями, приставали на хвильку, пропускаючи його. Оскільки був понеділок, на дорозі аж роїлося від вантажівок з причепами й мотоциклів. Ще не всі подавили виноград, хоча більшість уже здала врожай до кооперативу. Вуличний гомін перших вранішніх годин був лункий, далекий і малослівний. Білі мури на осонні більше впливають на людську психіку, аніж затінок. Життя ще не надто гнітить. А надвечір усе згинається під тягарем дня, набирає ваги, стає гучнішим і не таким чистим.

Маноло, найстаріший голяр містечка (відомий, окрім того, своїми майстерно плетеними стільцями і грою на гітарі), що вивішував о тій порі голярське причандалля над дверима свого закладу, спитав Плінія:

— Ти виноград спродав чи зробив вино, Мануелю?

— Спродав.

— Дону Лотаріо, ясна річ?

— Атож, — буркнув той, не зупиняючись.

— Так, він добре платить і людина порядна...

Коли Пліній дістався ратуші, вартівник при вході по-вояцькому, але недбало віддав йому честь:

— Нічого нового, шефе.

У вестибюлі під наглядом капрала Малеси відбувалася зміна варти. Восьмеро чи десятеро вартівників, що чергували вночі, заросли бородами і мали синці під очима. Натомість ті, що прийшли їх змінити, були чисто виголені й виспані, і тепер, після інспекції, неквапливо діставали сигарети й виходили парами на патрулювання.

— Нічого не сталось? — спитав Пліній у Малеси, не відповідаючи на його привітання.

— Нічого, шефе. У місті лад і супокій, — осміхнувся той. Якщо немає нічого нагального, я залюбки поснідав би в барі "Лові".

Пліній зайшов до свого кабінету шефа МГТ. Погортав рапорти, [281] що лежали на столі. Накрутив настінний дзиґар, який висів тут ще з часів алькальда дона Хесуса Ухена, і кинув погляд на блискучу срібну пластину над своїм кріслом: "його екселенція пан Міністр і в його імені найсвітліший пан Генеральний директор Безпеки номінує Гоноровим Комісаром бригади карного розшуку дона Мануеля Гонсалеса Родріго, шефа Муніципальної гвардії Томельйосо, на визнання його надзвичайних заслуг... і т. д. і т. п.".

Потім він визирнув у вікно на вулицю Польову і якусь хвилю спостерігав за людьми, що поспішалися на ринок чи поверталися звідти з плетеними кошиками або ж пластиковими торбинками в руках

Людей так засмоктала повсякденність і вони настільки вірили своїм узвичаєнням, що Пліній знав майже напевне, хто ось-ось з'явиться на розі вулиці, хто заверне до різника Каталіно, з ким зупиниться погомоніти Херонімо Торрес і хто вийде з костьолу після ранкової меси. Ринкова площа — його площа — не що інше, як театральний кін, де щодня йшла одна й та сама вистава з дуже незначними змінами у складі акторів.

Замислившись, Пліній простояв коло вікна до дев'ятої години, після чого вийшов на площу й попрямував до цукерні, власницею якої була його добра приятелька Росіо.

Там, окрім жінок, що ласували солодкими тістечками, в кутку біля кавоварки сиділи вже Брауліо, філософ, і Лотаріо, містечковий ветеринар.

— Про вовка помовка, — не відриваючись од свого тіста, сказала на його появу Росіо. — Як став комісаром, то й голиться щодня, а не двічі на тиждень, як раніше.

Пліній, наче й не до нього мовилось, урвав той потік слів дещо холодним "добридень".

У Брауліо, філософа, в ногах стояв кошик з холодними наїдками й чималим кавуном, що світив своєю лисиною з-під накривки. Ледь Пліній підсів до нього, той виголосив немов продовжуючи перервану розмову:

— Я вже казав і повторюю, що в нашому житті все не так, як має бути, а самий факт існування людини є помилкою природи.

— А факт існування псів — не є помилкою природи? — на-поважне спитав Пліній.

— Не є. Псам, віслюкам, слонам, китам, блощицям, так само як і всім іншим створінням, що ходять і повзають по землі, літають чи плавають, бракує розуму збагнути, що вони втрапили у пастку. Натомість людина спостерігає це, заледве починає мислити. Найгірше й найпечальніше те, що вона усвідомлює свою смертність. І перше, що вона відкрила завдяки своєму розумові, — це не колесо, вогонь та одяг, а власний неминучий кінець. [282]

Тварина не відає, чим вона є і чим стане. Людина ж знає, і тому її життя є поступове конання.

— Гаразд, Брауліо, — нетерпляче урвав його, навіть не донісши тістечко до рота, ветеринар Лотаріо. — Але що це має спільного з призначенням нового алькальда, про що ми допіру говорили?

— Так, так. Що тут спільного? — жваво завторувала йому Росіо.

— Невже незрозуміло? Адже якщо людина є помилкою природи, то всі її вчинки, слова й наміри мусять випливати з тієї первинної помилки. Тож однаковісінько, хто стане алькальдом — Рамон чи Роман, бо все, що вони зроблять чи, навпаки, не зроблять, призведе з часом до нової низки помилок.

— Якщо так міркувати, — поважно мовив Пліній, — то бай" дуже, добрий ти чи злий, розумний чи дурний, ошуканий чи ошуканець.

— Авжеж, жодної різниці. Все закінчується цілковитим за буттям під могильною плитою. Усе це важить стільки ж, скільки вітер, що рік тому прошелестів у верхів'ях дерев на цвинтарі.

— Цур вам! — знову втрутилась у розмову Росіо. — Ви гадаєте, приємно слухати щоранку Брауліові балачки про смерть?

— Але ж, Росіо, це єдина варта розмови тема. Це єдине, про що мусимо дбати по-справжньому. А решта — пусте.

— Мене особисто смерть мало обходить, філософе.

— Брехня і глупство, люба моя.

Брауліо — в береті, ледь зсунутому на потилицю, без краватки, із зосередженим обличчям — не зводив очей з чергового співрозмовника й без упину водив указівним пальцем правої руки, немов окреслюючи в повітрі контури своїх думок.

— Річ у тім, що ви, жінки, скорше ірраціональні істоти, ви надто ледачі розмислом, щоб думати про смерть. Ви не хочете нічого про неї знати. Ви надто приземлені, надто метушливі, не-здольні до злетів думки, що є привілеєм нашого, чоловічого мозку.

— Браво, чорт забирай! Ти й Ціцерона за пояс заткнеш, Брауліо! Якби ти мав освіту, то друкувався б зараз в "Ревіста де Оксіденте". Хоча, щиро кажучи, ті, що сягають думкою таких глибин, не потребують писати. їх розмисел живе у віках.

— А кохання? — спитала Росіо, яка слухала мудрування Брауліо з квасною міною. — Невже кохання нічого не важить? Чи це не тема для розмови, як ви кажете?

Брауліо, ще не оговтавшись од ветеринарового компліменту, відразу прибрав зосередженого виразу.

— Кохання — це мана, затьмарення розуму, коли кров ударяє в голову чи нижче живота. Воно минає швидше ніж субота... [283]

Ми ціле життя вигадуємо бозна-що — відтокові ринви й рівчаки для сліз, аби тільки не думати про те єдине, що є насправді і реальне.

Помалу-малу до цукерні набилося стільки люду, що приятелів притиснули до стіни, і розмова урвалася. Дон Лотаріо спохопився перший, поглянувши на годинник.

— Тим часом бувайте, панове! Мені треба ще до винарні. Якщо я буду потрібен, Мануелю, то знаєш, де мене шукати.

І, енергійно проштовхуючись, подався до виходу з цукерні.

Пліній і Брауліо, котрих штурхали зусебіч ліктями й зачіпали кошиками, прийняли в частунок од Росіо по келишку касальї і ще якийсь час притишено гомоніли про "черевообдимання" (філософове слівце), тобто дрібниці життя. Вичерпавши цю тему, вони також подались надвір.

— Ходіть з богом, ти, законнику, і ти, ворожбите на черепах! — мовила їм услід Росіо, витираючи з чола піт.

Пліній, перш ніж повернутися в кабінет, трохи покружляв своїм звичаєм площею. Привітався з кількома прихожанами, що входили до костьолу на жалобну відправу за упокій душі дона Антоніо Саласіо, котрий помер напередодні в мадрідському шпиталі; провів очима величезну цистерну зі спиртом; зайшов до Феліпе Ромеро, щоб той доставив додому оливи; купив у Кінто в кіоску "Лансу" — провінційну газету й повернувся до них. Поки він прочитав "Лансу", де докладно описувались усі футбольні матчі, зіграні напередодні в провінції, немов усе наше життя — суцільний матч, і погортав папери, вибило одинадцяту.

Невдовзі принесли вранішню пошту. Серед розмаїтої кореспонденції на зразок часопису іспанських муніципальних гвардійців, проспекту якоїсь енциклопедії, анонімного листа, на міського дорадника й реклами зброї він натрапив на конверт зі штемпелем "Генеральна дирекція Департаменту безпеки. Бригада карного розшуку. Мадрід".

У Плінія звузились очі й напружились м'язи обличчя, немов він силкувався вгадати зміст листа. Обмацавши і покрутивши його в руках, неквапливо розпечатав.

У часи, коли в цих краях за тяглову силу слугували мули, дон Лотаріо мав задосить роботи. Однак, відтоді як поле, за його ж висловом, змеханізовано, а великих злочинів чи публічних скандалів останнім часом не лучалося, ветеринар нудьгував. Нудьгував як різник під час великого посту, нидів у своїй "клініці", котру після того, як мули стали непотрібні, волів називати "винарнею". По правді кажучи, великий будинок дона Лотаріо на вулиці Вера Крус завжди сповняв обидва ці призначення. [284]

У жовтні там бродив виноградний сік, а тварин лікували цілорічно. Відразу за дверима, так би мовити, у сінях, було приміщення для таврування худоби. Од тих часів лишилося тільки поржавіле ковадло й півтузіня підків, розвішаних, як у музеї, на стіні. Далі, по лівий бік, містились кабінет і лабораторія. Праворуч — винотока, а під нею льох.

Нині, по закінченні винобрання, довкола стояла тиша й пустка возовні. Близько одинадцятої години ранку дон Лотаріо знудьговано переглядав різні службові папери. Час од часу він зажурено поглядав на полиці, заставлені старовинними книгами з ветеринарії, і на білий стіл, де вишикувались усілякі реторти, слоїки, терези та позолочений мікроскоп, що, мов зачарований птах, зачаївся під скляним ковпаком. На вільних од полиць простінках висіли запилюжені анатомічні таблиці, фотознімки породистих коней і заправлений в рамці його диплом, а на письмовому столі — кілька тек з паперами, розрахункові книги й телефон.

Але, по щирості, куди більше ніж за своєю колишньою славою і фаховими клопотами дон Лотаріо знудьгувався за поліційними пригодами, пережитими колись разом з Плінієм... Навіть більше ніж знудьгувався-він марив собі під час своїх каламарських ранків про захоплюючі пригоди, які б увійшли до славних аналів історії МГТ, уявляв кримінальні таємниці, котрі, спираючись на великий досвід Мануеля Гонсалеса, він міг би розплутати на славу їх обох та їхнього міста Томельйосо. Щодня він обмірковував новий, щораз складніший і важчий випадок.

Того ранку, коли в його думках почала вибудовуватись історія загадкової смерті семи поважаних осіб у міському казино, побіля його ліктя задзеленчав телефон.

— Алло!

— Дон Лотаріо?

— Слухаю тебе, Мануелю,

— Чи не могли б ми зустрітися о пів на першу на терасі "Сан Фернандо"?

— Щось сталося??

— Так.

— Що саме?

— Лист... з Мадріда. Докладно розповім при зустрічі.

— Гаразд, Мануелю.

Ясна річ, що вже ополудні дон Лотаріо кружляв плодею. Від бензозаправної станції до вулиці Незалежності й назад.

Було це в понеділок, як уже сказано, по закінченні винобрання, коли повітря застигає в безруху. Льохи були повнісінькі барил, а кишені — надій або ж новісіньких банкнотів, щоїх [285] видають банки у жовтні. Люди полагіднішали, відпочиваючи після багатоденних трудів. Лиш виноградники з опалим галуззям і сухим листом тужили за втраченими гронами.

Дон Лотаріо кілька разів обійшов площу, привітався з пастором доном Мануелем Санчесом Вальдепеньясом — змарнілим, але, як завжди, життєрадісним і дотепним; перекинувся жартом з лікаревим сином Пепіто Ортегою; помахав рукою своєму колезі Антоніо Боласу, що проїхав повз нього на авто, і, коли вкотре вже поглянув на годинник, нагодився поліцейський Чічарро.

— Добридень, доне Лотаріо! Шеф просить, якщо ваша ласка, зайти до нього в бюро.

— Що ж, ходімо!

Вони перетнули площу на порушення правил вуличного руху, хоча обидва репрезентували законність, і дон Лотаріо майже клусом забіг до кабінету комісара.

— Ось і я! То що за таємницю ти хотів мені повідати, друже Мануелю?

Пліній видобув тютюн та бібулку, скрутив цигарку, запалив і лиш тоді проказав урочистим тоном, старанно розділяючи слова:

— Я одержав листа від нашого приятеля, комісара бригади карного розшуку в Мадріді дона Ансельмо Пералеса.

На обличчі дона Лотаріо відбився радісний подив.

Пліній дістав з кишені листа, обережно розгорнув його, начепив окуляри й зачитав, ретельно додержуючи розділових знаків:

"Пану Мануелю Гонсалесу, шефу Муніципальної гвардії Томельйосо. Шановний і любий мій друже! Даруйте, що турбую Вас, але тепер я веду справу, в якій виступають особи, котрі походять з Томельйосо. Тож мені спало на думку, що, можливо, Вас зацікавить цей випадок і Ви зголоситесь допомогти нам. Недаремно Ви маєте славу найліпшого детектива в Іспанії.

У нас доволі роботи, мені бракує людей, тож я хотів би якнайскорше передати Вам справу. А з огляду на те, що Ви маєте почесне звання комісара і хрест за особливі поліційні заслуги (я не полюбляю слово "поліційний", та вже даруйте), мені видається доречним просити Вас про

співпрацю. Я погодив це зі своїми зверхниками, які дуже прихильно ставляться до Вас і дали мені, як то нині мовиться, "зелену вулицю". Я одержав також достатні кошти на покриття всіх Ваших видатків у столиці, так само як і видатків нашого вельмишановного дона Лотаріо. Я не знаю, які у Вас стосунки з алькальдом (гадаю, якнайкращі), ані Ваших обов'язків, але не думаю, щоб існували поважні перешкоди (в противному разі прошу мене повідомити) для вашого від'їзду. Пам"ятайте, що наше прохання є високою [286] честю як для Томельйосо, так і для міської гвардії. Одне слово, Мануелю, дайте мені знати телефоном про Ваше рішення. Я рахую, що удвох ви швидко впораєтеся з цією справою, з ми матимемо приємність провести з вами кілька днів.

Щире вітання шановному дону Лотаріо. З найкращими поважаннями Ваш добрий приятель і товариш Ансельмо".

Скінчивши читати, Пліній склав листа, вклав його знову в конверт і, знявши окуляри, подивився на дона Лотаріо.

— Але ж це чудово, Мануелю! Краще й бути не може, — підхопився той, мов розпрямлена пружина. — Прекрасна нагода для твоєї фахової кар'єри, не кажучи вже про приємність провести кілька день у Мадріді. Ми вже бозна-коли вибиралися з Томельйосо.

— Найбільше мене тішить те, що нарешті щось зрушилося, бо з часу "викрадення сабінянок", відколи минуло вже півроку, був повний застій, і я навіть боявся, що нам всохне в голові. Що ж до кар'єри, про яку ви кажете, то вона мене найменше обходить. Найгірше, що я не знаю, як про це сказати алькальдові. Ви ж бо знаєте, що я не люблю когось просити.

— Ти маєш право на щорічну відпустку, як і всі. Хоч раз скористайся з нього... А що до родини, то чого вони можуть більше бажати, ніж твого тріумфу в Мадріді?

— Не люблю залишати їх надовго.

— Це буде ненадовго. Побачиш, що ми впораємося за тиждень. Та й вони можуть приїхати в Мадрід, сходити до театру. Цього року ти взяв непогані гроші за виноград.

— Але не про це йдеться...

— Та годі тобі комизитись, Мануелю!

— Я, власне... Річ у тім, що звикаєш до старих методів роботи...

— Та облиш ти свої теревені про старе і нове! В мистецтві детектива, як і в будь-якому іншому, потрібні насамперед розум та інтуїція. А тут ти на голову вищий за всю іспанську поліцію.

— З вами важко сперечатися, доне Лотаріо...

Від'їзд

Готування до подорожі були поспішні й радісні. Поспішні, бо все вдалося залагодити і від'їзд призначено на наступний День. А радісні, бо звістка розлетілася містечком, і кращі люди вітали друзів та зичили їм успіху.

Дон Лотаріо вирішив не брати авто, оскільки, як він казав, "по Мадріду не дуже роз'їздишся". Пліній придбав валізу і надяг свій єдиний цивільний старомодний костюм кольору морської [287] хвилі. Дружині пообіцяв, що відразу по приїзді в Мадрід і замовить інший, новочасніший. Донька купила йому дві піжами — одяганка, до якої Пліній завжди ставився скептично, дві краватки й сорочки найсучаснішого крою.

Звикши носити формений кашкет, він і думки не припускав їхати простоволосим, тож хотів придбати собі берет. Але дон Лотаріо визнав це за недоречне і натомість подарував йому темно-попєлястого капелюха.

Грегорія з донькою наполягли на тому, щоб провести їх до автобуса. Пліній звелів їм чекати на майдані, тимчасом як сам зайшов до казино випити кави з доном Лотаріо. Поява вбраного в цивільне комісара викликала загальне зчудування і коментувалася ще кілька днів по тому. Він сам так звик до свого мундира, що раз у раз механічно сягав рукою ременя. Трохи невластиво почувався і в краватці, вільний вузол котрої повсякчас сповзав, відкриваючи верхній ґудзик сорочки. Дон Лотаріо кілька разів роздратовано поправляв йому краватку і заприсягся, що на-бчить його в'язати вузла "а ля Вільсон" (набагато надійнішого), як тільки вони прибудуть до готелю. У цивільному Пліній видавався нижчим і нагадував людину зі старого фотознімка. Наручний годинник був єдиною річчю, що надавала йому сучасного вигляду.

Кельнер Маноло Перона почастував їх кавою, а дон Лотаріо офірував йому на віддяку кілька білетів лотереї Пресвятої діви, покровительки виноградників.

Того дня було спродано багато квитків, і на Мадрід відходило аж три автобуси. Довкола них товпились від'їжджаючі та проводжаючі. Матері виціловували своїх синів-солдатів, немов ті вирушали до В'єтнаму, а гладкий Фараон, котрий також їхав до столиці скупитися й "провітритись", пристав до гурту Плінія ї дона Лотаріо. Двоє дівчат студенток у куцих спідничках, одна s них гирява, жували гумку. Все це строкате товариство доповнював актор-пародист Караколільйо родом з Томельйосо, що мешкав тепер у Марселі й зажив там неабиякої слави. Приїжджав сюди на похорон батька, що не завадило йому вирядитися в костюм андалусійського крою, щоправда, з жалобною стрічкою майже під пахвою, і в черевики до танців. Він ходив вихиляса поміж своїх родичів і шанувальників, які побожне Дивилися на нього.

Фараон, щиро прагнучи зробити Караколільйо приємність зауважив, що він дуже добре зберігся. На що той їдко відказав що зберігаються сардини, а він не є риба, а чоловік. Фараоі пирснув, почувши слово "чоловік", після чого додав примирливо:

— Нема чого сердитись, я від щирого серця. [288]

— "Від щирого серця"! — буркнув актор. — Таке можеш говорити старим. А мені до старості ще далеченько.

Водій натиснув клаксон, попереджаючи про від'їзд. Пліній розпрощався зі своїми жінками без поцілунків та обіймів. Подорожні зайняли місця в автобусі, і коли Пліній збирався зробити те саме, надбіг задиханий Брауліо.

— Мануелю! Візьми ось у дорогу! — І подав йому дволітровий бордюг з вином.

— Дуже дякую, Брауліо. Ти, як завжди, передбачливий.

— Я вам заздрю.

— То поїхали з нами!

— Може, навідаю вас пізніше.

— Дивись же, неодмінно!

— Вино торішнє. Ти знаєш яке.

Грегорії набігли на очі сльози розчулення. Донька усміхнулась до Брауліо. Мануель, ставши на приступці у дверях автобуса, помахав рукою на прощання.

— Ти в цьому вбранні схожий на фельдшера, — недоречно зауважив Брауліо.

— Чому саме на фельдшера?

— Чи я знаю...

— Пане Мануелю, рушаємо! — шанобливо попередив водій.

Пліній по-дружньому скуйовдив Брауліо чуба, ще раз поглянув на своє жіноцтво й причинив дверцята.

— Хай живе Пліній — слава нашого міста! — почулося зненацька.

То був Клавете. Багато проводжаючих потішено обернулось до нього.

— Хай живе Пліній — найсвітліша голова Томельйосо! — загорлав той знову.

— Хай живе! — завторував йому натовп.

— Хай живе Пліній і наша сестра Грегорія! — загукав Клавете.

Коли автобус рушив, усі замахали руками. А Мануель підніс руку до капелюха, немов до дашка кашкета.

— Дай лишень ковточок, Мануелю! — перш ніж всістися, попросив Фараон.

Він пив довго й обережно, щоб не заплямити собі піджак.

— Чудове вино! — похвалив, витираючи губи. — Але Брауліо відстав од часу. Бордюги давно вийшли з ужитку. Тепер вино возять у термосах.

Автобус в'їхав на вулицю Сокуельямос. Дон Лотаріо і Фа-раон сиділи поруч. Пліній — по другий бік проходу, побіля доньї Марії де лос Ремедіос дель Барон, ще молодявої жіночки. Вона віддавна мешкала в Мадріді, а в Томельйосо мала свою землю. [289]

Навідувалась туди лише на винобрання або з якоїсь оказії на кілька день.

Більшість подорожніх — люди скромні, що відкинулись од землі й перебралися до Мадріда. Були серед них ремісники, молоденькі дівчата з обслуги та інший люд, що нечасто подорожує.

Коли поминули містечко Педро-Муньйос, Пліній зайшов у розмову з доньєю Марією де лос Ромедіос. Дон Лотаріо дрімав, насунувши капелюха на очі, а Фараон стиха хропів.

Донья Марія говорила про врожай і град, але раз у раз її очі дивно зблискували. Пліній, котрий вже не знав, що й думати, невдовзі переконався, що вони зблискували воднораз із припливом крові до обличчя, й вона червоніла по саме волосся. Щоб приховати ті прояви жіночої осені, бідолашна обмахувалася віялом і примовляла:

— Та й душно!

— То правда, — погоджувався Пліній, хоча був іншої думки про температуру та її причини.

Коли хвиля крові відринала, шкіра його попутниці прибирала молочно-білого кольору з полиском алебастру, і донья Марія де лос Ремедіос заспокоєно усміхалась, примружуючи гарні очі й показуючи дрібненькі зуби. Під темною тканиною сукні рівно підносилися й

опадали перса, дещо вже прив'ялі, але досі знадливі. А коли вона порушалася на своєму місці, довкола неї розпросторювався приємний запах чисто вимитого й напахченого тіла. Час од часу світлі волосинки над її горішньою губою вкривалися крапельками поту, а вуста ставали апетитними, мов заморожений фрукт.

Чоловік доньї Марії де лос Ремедіос, родом з Таранкона, помер невдовзі по війні. У шлюбі вони прожили всього кілька років. Тепер вона мешкала в Мадріді зі своєю матір'ю. Оскільки вдруге заміж не вийшла і не шукала розради в своєму удівстві, то на цьому й скінчила біографію жінки, так і не заживши життьових утіх.

Автобус мчав автострадою між дерев з пожовклим листям і попелястими стовбурами. Збезлюднілі внаслідок масової міграції містечка стояли в сумній самотності. Покинуті будинки. Бари для водіїв вантажівок. Бензозаправні станції. Реклами кока-коли...

Донья Марія зітхала. Фараон хропів. Дон Лотаріо куняв, Пліній чув у своїх кістках меланхолійний поклик осені. Він думав про крихкість і нетривкість того, що ми називаємо життям Образки краєвиду, супокій затягнутого хмарами неба й безнадія дерев навіювали йому спогади про давноминулі події, обличчя людей, відбиті у люстрах казино, імена, написані вже на плитах надгробків чи родинних склепів. [290]

Так, життя спливає крапля по краплі. Відходить безнастанно, бо немає такого вічного джерела, яке б повернуло нас до витоків. Маленька несправедливість природи. При самому початку так багато, а затим — анічогісінько. Ми як той скорозшивач днів, з котрих кожен настромлюється на дротяне кільце, аж врешті не стає місця ні для чого нового між палітурками. Що не день, то менше діємо в околишньому світі й поринаємо у внутрішній світ своїх спогадів. З плином часу ми уподібнюємось до замкненої скрині, до покою без дверей, бордюга без чопа, аж до утворення такого міцного, концентрованого й підступного трунку, що він витравлює наші останні рушії, спалює звивини мозку, дірявить слабке серце і робить нас безпорадними.

Пліній розумів, що його життя гончака — вистежування й викривання злочинців — є протиотрутою від усвідомлення скороминущості життя. Коли він брався за якусь "справу", то нараз забував про свої літа й ледачкуватість, про свою схильність до спогадування минулого. Від певного часу став особливо пильно приглядатися до літніх людей, вбачаючи в їхніх порухах, голосі, побуті й висловах свою власну осінь. Молодші видавалися йому створіннями іншого ґатунку, іншої конституції, зліпленими з іншого тіста.

Доньї Марії де лос Ремедіос знову підступила до голови хвиля крові. Над її горішньою губою і на скронях перлився піт. У жінок осінь життя виявляється не тільки в застиганні відчуттів і споминів, у перегляді минулого, а й у прихованій війні з притлумленим клекотом пристрастей. І спокій, і збурення духу в них є чистісінькою біологією.

Чорна ріка автостради вливалася в нові й нові, огорнуті тишею, містечка. Ріка, що не вертає назад. Ріка, що кличе за собою.

Коли автобус проминув Аранхуес, приятелі прокинулись, і бордюг Брауліо пішов по колу. Потім вони запалили, і Фараон шепнув Плінію:

— А вона, ця молодичка, ще нівроку! Чом би тобі не поволочитися за нею, друже?

Нарешті автобус в'їхав у Мадрід й зупинився біля вокзалу Аточа. Пасажири висипали на майдан і заходилися знімати з даху свої валізи. Пліній розпрощався з Марією де лос Ремедіос. А Фараон знічев'я поплескав Караколільйо по животу. Той віддячив йому віночком вишуканих епітетів.

Узявши таксі, вони подались до готелю "Сентраль" на вулиці Алькала, де завжди зупинялись, бувши в Мадріді. Знову той самий вестибюль з фотознімками, усміхнений портьє, тихий ліфт. У ресторані чи не завжди можна здибати земляка, що приїхав на весілля чи похорон,

у справах або на відкриття сезону кориди, скупитися або розтринькати зароблене на винобранні, свататись чи шукати протекції. [291]

За якісь півгодини Пліній і дон Лотаріо стояли вже при виході на вулицю, розмірковуючи, що його робити далі. Ще не пробило й восьмої. Зрештою вирішили не марнувати часу й навідатись до департаменту безпеки, сподіваючись застати там свого приятеля дона Ансельмо Пералеса й негайно приступити до справи.

Але потрапити до комісара виявилось не так просто. Спершу мусили заповнити формуляри, показати виклик, поминути кілька кордонів вартівників, аж поки опинилися в невеличкій почекальні.

Коли дону Ансельмо доповіли про відвідувачів, він одразу вийшов до них, усміхаючись і простягуючи їм руки.

Вони сіли у старенькі вицвілі фотелі, й комісар — огрядний чолов'яга з простацьким обличчям, завжди усміхнений — почав викладати їм суть справи. Кришталева люстра на дві лампи заливала кабінет блідим жовтим світлом.

— Пам'ятаєте дона Норберто Пелаеса Корреа, що був нотарем у Томельйосо десь у двадцятих роках?

— Авжеж, — згадав Пліній.

— Я його добре знав, — сказав ветеринар. — Шанований чоловік. Дещо дивакуватий, але гідний всілякої поваги.

— А його доньок близнят пам'ятаєте?

— Ясна річ, — потвердив дон Лотаріо. — Руді сестри.

— Руді сестри?

— Так, вони були руді, аж червоні, і тому їх прозвали Рудими сестрами.

— А мені здається, доне Лотаріо, що їх називали рудими близнятами, — замислено повідав Пліній.

— Може, й так. Вони завжди ходили разом і навіть одягались однаково. Тоді вже були на виданні.

— Дуже симпатичні й чемні... — додав з якимось сумом шеф.

— Але їм не таланило: ніхто не домагався їхньої руки.

— Вони ніколи не виходили самі. Тільки з батьками. Не бували на балах і вечірках, де збиралася молодь. Такі якісь зворушливі!

Дон Ансельмо засміявся на останні слова Плінія і сказав:

— Отож, ті Руді сестри чи близнята несподівано зникли.

— Обидві враз? — здивувався ветеринар.

— Тільки так і могло бути, — озвався Пліній. — А як це ста" лося?

— Три дні тому, десь пів на четверту пополудні, вони вийшли з дому й досі не повернулись.

— Вони жили самі? — спитав Пліній.

— Так. Вели доброзвичайний триб життя. Мало з ким зналися і майже ніколи не виходили зі свого кварталу. Мешкали на вулиці Аугусто

Фігероа в старому будинку на розі Баркільйо. — [292] І зникли, не лишивши жодного сліду. Проведені розсліди нічого не дали. А оскільки вони не цуралися людей з Томельйосо, я й згадав про вас, Мануелю, і про вас, доне Лотаріо. Я сказав собі: справа немов для них створена. Оце й усе. Пліній замислено потер щоку.

— Ви не здаєте собі справи, доне Ансельмо, що я, тобто ми з доном Лотаріо — звичайнісінькі нишпорки з виноградарською містечка, і Мадрід для нас завеликий терен. Я працюю по старосвітськи. А ви мене вкидаєте на Пуерта-дель-Соль... Та що вам пояснювати!

— Годі вам опинатися! Ви завжди можете розраховувати на нашу допомогу. Досить лиш зателефонувати, і я пришлю будь-кого з моїх людей. Головне — мати добру кебету і багато часу, чого вам не бракує.

— А що? Спробувати можна... — мовив дон Лотаріо.

— Спробувати мало. Якщо ми погодились, то мусимо виправдати довір'я і довести справу до кінця.

— І доведете, Мануелю, доведете. Хто, як не ви... Ось ключ од помешкання Рудих сестер. Інспектор Хіменес відвезе вас туди, все покаже й розкаже. Я певний — не мине й тижня, як ви розплутаєте цю загадкову справу.

— Ваші б слова, доне Ансельмо, та до Бога!

Дім Рудих сестер

Інспектор Хіменес Пандорадо подався шукати вільне авто, а Пліній і дон Лотаріо чекали при брамі департаменту безпеки на вулиці Корреос. Вони стояли, зашиливши руки в кишені, всією поставою виказуючи свою чужинність столичному ройо-виську автомобілів і людей. Почувалися мов неживі предмети в цьому тісному й гамірному світі.

— Я, певне, старію, Мануелю, — раптом сказав ветеринар.

— Чого б це?

— Бо віднедавна частенько питаюся в себе, в чому сенс життя, — із сумом у голосі відповів дон Лотаріо. — Певне, смерть вже кружляє коло мене. Або ж це вплив філософії Брауліо.

Пліній помовчав і глибокодумно мовив:

— То ознака не старості, а мудрості. Мене ця думка точить уже від кількох років. Брауліо має якусь рацію.

— Хочеш сказати, що я не поспішаю за епохою? Пліній усміхнувся:

— Ні, маестро. Річ у тім, що до кожного така думка приходить у свій час.

— То для тебе це вже доконаний факт? [293]

— Ні. Цей вузол людина не годна розплутати... Лишається тільки призвичаїтись.

Мимо пройшло кілька гривастих хлопців у довгих піджаках і кльошових штанях. Вони збуджено сміялись у передчутті якоїсь забавки.

— Бач, який оптимізм...

Кожен замислився про своє. Пліній перший урвав мовчанку:

— Я їх немов бачу...

— Кого, Мануелю?

— Рудих близнят... Усміхнені, у білих сукенках, вони йдуть, побравшись за руки, Двірцевою алеєю. І песик з ними.

— Але ж ні батько, ні мати не були руді.

— Певне, хтось із предків був рудий. Або ж незгода крові...

— Можливо. Ми, науковці, називаємо це генами.

— Отже, незгода генів.

— Чи можуть гени доходити згоди чи ні, цього я вже не знаю.

Нарешті з'явився інспектор Хіменес, з невластивим для його молодих літ черевцем.

— Раніш ніж за чверть години авто не буде.

— У такому разі пройдемося, — запропонував Пліній.

— Далися вам ті прохідки! Ліпше випити пива тут навпроти, в "Ла тропікал".

Дону Лотаріо пропозиція сподобалась.

— Ходімо, плачу я.

— Перепрошую, але я запросив перший. А ви можете заплатити за перекуску.

— Гаразд, плачу за краби.

— То вам доведеться потрусити гаманом.

— Пусте!

Скориставшись прогалиною у вуличному русі, вони перейшли на той бік вулиці.

В міру того як пиво цідилося в кухлі, а кельнер подавав краби, дон Лотаріо веселішав, а інспектор Хіменес потирав руки.

— Коли світ дійде якогось ладу, — виголосив ветеринар, патраючи краба, — ми житимемо виключно з дарів моря. В ньому задосить усього для всіх. А ми його досі не знаємо як слід. Люди бояться моря й користаються тільки з пляжів та кількох видів нікчемних риб.

Хіменес засміявся і ствердно покивав головою:

— То правда! Земля дає мало, а праці вимагає багато.

— Отже ви, доне Лотаріо, вважаєте, що землі нам уже замало?

— Авжеж, Мануелю. — І до кельнера: — Ще крабів, будь ласка! [294]

Вони палили, наситившись, коли зайшов поліцейський і доповів, що машину подано.

Хіменес сів спереду біля водія, двоє приятелів позаду, й авто рушило з місця.

Вийшли перед брамою старовинного будинку на вулиці Аугусто Фігероа. Поминувши придверницьку, де сиділо біляве дівча й читало комікси, побралися нагору вузькими сходами з хисткими приступками. На помістку кожного поверху стояла старенька лава з полірованого

горіхозого дерева, немов запрошуючи до перепочинку або до розмови. На облуплених панелях проглядали модерністські розписи, подібні до віньєток у томику поезій Рубена Даріо. Іронія долі. Ті малюнки й кольори з кінця минулого століття тепер правили за взірець для новочасних плакатистів.

На третьому поверсі Хіменес попросив у Плінія ключа від помешкання і впевнено відімкнув двері. У передпокої на них повіяло запахом вільгості. На чорному столику стояло овальне люстро, всіяне темними, зеленими й золотавими плямами. Час вибрав з нього живе срібло, явивши натомість цю смертельну висипку. Хоч би хто дивився в нього, бачив своє обличчя таким же старим і гнояним, як саме люстро. Крім того, воно надавало якоїсь дивовижної відлеглості віддзеркаленим образам, відкидаючи їх далеко від себе. Троє чоловіків побачили себе в ньому, немов у вузькій видовженій вуличці.

Хіменес пройшов перший, запалюючи світло й відчиняючи двері. Помешкання, в якому стояв важкий дух, було чимале — величезні покої з високими вікнами, широчезними балконами й грубезними стінами. Все умеблювання на смак останньої третини минулого століття — без надмірностей і зайвої пишноти. Матер'яне оббиття зблякло від сонця, вицвіло з плином часу. В їдальні — срібне начиння, певне, весільні дарунки доби королеви регентки. На стінах — натюрморти із забитим птаством та фруктами мідяного кольору, олійні портрети бородатих добродіїв у сурдутах з орденськими стрічками, сумовитих пань з обличчями пречистих дів, фотознімки із застиглими постатями. В опочивальнях — високі нічні столики, розп'яття з патетичними Христами, настінні дзиґарі під самою стелею. Кабінет з бюрком і полицями, заставленими правничими книгами та оправленими добірками часописів. У простінках-титули, дипломи і вітрина з давніми медалями й хрестами. Шафи й комоди позамикані на ключ, котрий сестри, певне, забрали з собою, виходячи з дому.

Все це нагадувало оселю, в якій усі враз померли. Немов ніхто ніколи сюди вже не повернеться.

Хіменес показав їм фотокартки сестер Пелаес у різному віці. Таких схожих, таких нерозлучних, повсякчас усміхнених. Пліній і Дон Лотаріо відразу їх упізнавали, час од часу докидаючи [295] якесь слово. їхню увагу привернув знімок дона Норберто Пелаеса в тозі, шапочці і з грубим кодексом у правиці. На іншій фотокартці він, уже бувши нотарем у Мадріді, стояв побіля водограю на Ринковій площі Томельйосо разом з дружиною і двома доньками.

— Я його так добре пам'ятаю, немов тільки вчора бачив, — мовив дон Лотаріо.

Вони продовжили оглядати помешкання, аж зрештою Хіменес поглянув на годинник:

— Я вже мушу йти. Ця справа у ваших руках. Ось ключ від помешкання і звіт про проведені розсліди. Я до ваших послуг у будь-який час. Сподіваюсь, невдовзі вам удасться з'ясувати місце перебування цих червоних чи кольорових близнят, як ви їх називаєте.

Коли приятелі лишились удвох, Пліній сказав:

— Ходімо до вітальні. Я, здається, бачив там електричний камін. А то мене аж морозить у цьому льосі.

Вони загасили світло й перейшли до вітальні. Проходячи Повз телефон у передпокої, Пліній прихопив адресник.

Увімкнувши електрокамін і настільну лампу, вони сіли й закурили в теплі й затишку. Пліній, попихкавши сигаретою, Начепив окуляри і заходився гортати телефонну книжку. Звіт, що його підготував інспектор Хіменес, містив обмаль, а то й менше того.

Ветеринар у насунутому аж на брови капелюсі затиснув у кутику вуст сигарету і роздивлявся по всіх кутках кімнати — найменшої в

помешканні, але саме тут сестри напевне проводили більшість свого сірого й самітного життя. Згідно з інформацією Хіменеса, вони не мали постійної служниці, лиш хатню робітницю, котра приходила через день попрати й прибрати. Вона перша й помітила зникнення своїх стареньких господинь.

Усі стіни були обвішані фотокартками кревних і знайомих у рамцях різного формату. Певне, для того, щоб повсякчас мати змогу споглядати все найкраще і найістотніше в їхньому житті.

Дои Лотаріо уважно приглядався до всього. Тим часом Пліній не відривався од нотатника з адресами.

Багато фотографій вже геть потьмяніли. Невдовзі вони так зблякнуть, що перетворяться на звичайнісінькі картонки без облич і навіть плям. Дон Лотаріо вдивлявся в незнайомі обличчя і думав, що спогади про людей невдовзі після їхньої смерті затираються в пам'яті друзів і родичів, мов сепія на цих портретах. А потім настає день, коли від тих сфотографованих облич, від тих серць, що нас кохали, не лишається вже й сліду спогадів. А згодом, коли поділять наші гроші й майно, потіснять нашу домовину задля інших, — те, що було нашим життям і приявністю [296] , нашим словом і манерами, стає таким далеким од реальності, таким примарним, як перед нашими наррдинами.

І пригадалось йому, як колись у вітальні його дому перестилали підлогу і він виявив на зворотному боці однієї з мармурових плит, що передніше була надмогильною, напис: "Хусто Мартінес Ло... (1802-1837). Під враженням знахідки він кілька місяців поспіль розпитував у містечку про всіх людей на прізвище Лобо, Лопес, Лоренсо. Про всіх Мартінесів і Хусто Мартінесів, сподіваючись, що хтось та знав власника цього імені, яке він і його найближчі предки топтали все своє життя. Але марне. Парафіяльний архів спалили за громадянської війни, а муніципальний не сягав таких відлеглих часів. Це означає, сказав він собі, що якийсь Хусто

Мартінес Ло... тридцять п'ять років топтав ряст, не залишивши по собі найменшого сліду в пам'яті людей.

— "Хусто Мартінес Ло..."! — зненацька вголос проказав дон Лотаріо, перебуваючи у полоні своїх думок. — Тільки й лишилося від тебе в цій падолі сліз, що скалічене ім'я, яке я цілком випадково тримаю в пам'яті.

Пліній одірвав очі від нотатника й подивився на приятеля поверх окулярів. Але, оскільки дон Лотаріо роззирався собі далі, не здавши собі справи з ефекту своїх слів, комісар стенув плечима і повернувся до вивчення телефонів.

Через якийсь час дон Лотаріо озвався:

— Поглянь, Мануелю, ось іще знімки наших земляків. Той підвівся подивитись.

— Бачиш? Дон Норбєрто з алькальдом Франсіско Карретеро перед ратушею.

— А який тут гладкий дон Франсіско!

— То, певне, якийсь урочистий день, бо обидва у святковому строї, а Франсіско — з берлом.

— Послухайте, доне Лотаріо, а хто такий цей Хусто Мартінес Ло?

— Овва! А ти звідки знаєш це ім'я?

— Я щойно почув його від вас.

— Від мене?

— Атож. Ви голосно сказали: Хусто Мартінес Ло... і ще щось.

— Певне, "покійний"...

— Не пригадую, що саме. Але ви вже починаєте розмовляти самі з собою, як той зайда каталонець, завсідник Клубу лібералів, що сам собі продавав крам між першою й другою кавою. Пам'ятаєте?

— Звичайно, пам'ятаю! Якось увечері він надавав собі ляпасів, приказуючи: "Ось тобі, Мелітоно, за твою розпусту, ось тобі, ось тобі!" [297]

— А вихиливши шість чи вісім келишків коньяку, бо що не вечір пив усе більше, розмовляв з цілим гуртом враз. Що більше пив коньяку, то більше йому ввижалося жінок, і він заходжувався сваритися з ними. Рамонсільйо Марін називав його спіритистом. Але ви торуєте той же шлях, розмовляючи з оцим Хусто Мартінесом...

Дон Лотаріо зареготався і розповів Плінію історію з надмогильною плитою.

Погомонівши трохи, приятелі на пропозицію Плінія почали накручувати телефонні номери з нотатника Рудих сестер.

Перший номер належав бакалійникові. Дон Лотаріо занотував адресу, яку йому продиктував Пліній. Другий номер не відповідав. По третьому, як виявилося, сестри прикликали свою хатню робітницю. Четвертий належав дону Хасінто Амату, сповідачеві сестер. Пліній попросив до телефону самого падре і домовився зустрітися з ним наступного дня у кав'ярні "Універсаль". Телефонували ще, доки не набрався спис осіб, серед яких були кравчиня, аптекар, молочар та інші. Виробивши план на наступний день, вони вже збиралися до готелю на вечерю, аж тут подзвонили у двері.

— Хай йому біс! Мануелю, а що, коли це повернулися Руді сестри? От і край нашим розслідам! — зітхнув ветеринар.

Пліній не міг повстримати сміху й закашлявся, похлинувшись димом сигарети.

Відчинивши двері, він побачив на порозі худу схвильовану жінку, ще молоду, але змарнілу чи то від тяжкої праці, чи то від нестатків.

— Я Гертрудіс, хатня робітниця панночок. — І, розгледівши в сутінках Плінія, вигукнула:

— Боже мій, та це ж бо шеф Пліній!

— Гертрудіс? Я й не знав, що ти мешкаєш у Мадріді.

— Це так, уже два роки. Як усі, так і я. Що, й дон Лотаріо тут? — зраділа вона, коли той виник за спиною Плінія. — Я така рада вас бачити! Я спершу не впізнала вас у цивільному вбранні, але скоро почула ваш голос... А що ви тут робите?

— Та нічого особливо. Просто мене викликали, аби я з'ясував, де поділися твої господині.

— Пречиста діво Марія! А я саме була в іншому домі, й мені сказали, що звідси дзвонили. То я собі подумала: мушу йти, довідаюсь принаймні, чи не сталося ще якого лиха.

— Та нічого більше не сталося. Сядь на хвильку,

— Якщо ваша ласка, я спершу подам вам пива з холодника, а то все дно пропаде. І шинка є.

— Чудово! — озвався дон Лотаріо. — Для себе теж візьми.

— Яка ж я рада вас бачити! Яка радість! Яка тільки радість! [298] — повторювала вона, побравшись довгим коридором на кухню.

Утамувавши першу спрагу й голод, пригрівшись біля жарів-ниці, Пліній взяв її на допит.

— А як ти потрапила в цей дім?

— Панночки завжди і в усьому воліють мати справу з людьми з нашого міста. До столу тут подається все звідтіля: шинка й ковбаси від Каталіно, вино від Гонсалеса Фернандеса, сир від Іносенсії Торрес. А я час од часу готую для них тамтенші страви. Вони призвичаїлись до них, живши там... Панночки добрі, мов янголи. А скромні! А працьовиті! Хвилини не всидять бел діла. Понад усе люблять чистоту. Щодня купаються, їм завжди бракує води. Думають однаково й усе роблять разом. Маніть я, заставши їх зранку в сорочках, не можу второпати, хто з них хто. Одна, знаєте, жвавіша й балакучіша. Друга спокійніша, але хода в них однакова й жести ті самі. Чи знаєте, Мануелю, як я їх розрізняю? Одна з них, панна Алісія, має бридкий ніготь на великому пальці правої руки.

— А як ти думаєш, — урвав її Пліній, — що з ними могло статися?

— І гадки не маю. Я вже це казала тутешній поліції. Суш собі голову, але не знаю. Обікрасти їх не обікрали, бо гроші, яких у них задосить, вони тримали в банку. Тут ніхто нічого не чіпав після того, як вони зникли. Зрештою, що я можу сказати? Ви самі, панове, знаєте — це такі янголи, що нікому б не спало на думку скривдити їх чи зичити їм злого. А щодо якихось підозрілих знайомств чи любовних інтриг, то вони вже не в тому віці й цнотливіші за святого Йосипа.

— А які люди бували в них?

— Я знаю всіх, хто тут буває. Усе люди пристойні, здебільшого з Томельйосо. Та що там казати! Це ще загадковіше, ніж непорочне зачаття!

— Я помітив, що всі шафи й комоди позамикані на ключ.

— То так. Хоча й живуть вони тільки вдвох... У них все під замком. Навіть передо мною, хоча я в них за свою. Вони самі сміються зі свого призвичаєння.

— А де вони зберігають ключі?

— У правій шухляді туалетного столика.

— А ключ од цієї шухляди?

— У торбинці. Кожна має свого ключа. Але ви не знайдете нічого підозрілого. Марна праця!

— То вони були самітні і без жодних зобов'язань?

— На жаль. Утім, Марія мала нареченого, свого єдиного нареченого, котрий пропав безвісти ще в часи війни. До другої, здається, ніхто ніколи не залицявся. Вродливими, по правді кажучи, [299] вони не були. Окрім того, мені вони завжди видавалися трохи... замало палкими. Ви мене розумієте...

Дон Лотаріо усміхнувся.

— Але це правда. У жінці, хай навіть немолодій, завжди можна пізнати гарячу кров. А ці...

— Гаразд, — сказав Пліній, допиваючи пиво. — Напевне, нам ще доведеться час од часу звертатись до тебе, то я зателефоную по цьому номеру.

— Авжеж. Я там буваю щодня. Тільки ви мені задзвоните, я миттю примчу, бо це недалечко, на вулиці Гравіна. На перший же поклик я тут як тут!

Стомлені подорожжю, вони вирішили нікуди не виходити того вечора і, повечерявши в готелі, перейшли до малого салону покурити перед сном.

У фотелі сиділа якась схожа на чужинку стара пані, тримаючи на колінах песика — китайського муцика. У другому фотелі молодий негр читав англійську книжку.

Відколи вони переступили поріг салону, стара пані не спускала з них очей. Зрештою через якийсь час спитала в них з помітним французьким акцентом:

— Добродії теж з Томельйосо?

— Так, шановна, — відказав дон Лотаріо. — По чому ви це пізнали?

— Бо всі пожильці цього готелю звідти.

— За винятком отого, — зауважив дон Лотаріо, кивнувши на негра.

— І мене. Я теж не з Томельйосо. Натомість звідти мій песик.

— Справді?

— Еге ж. Це подарунок однієї дівчинки з Томельйосо. Він мені за сина.

І замовкла, пестячи своє собача, котре видавалося дуже з того задоволеним.

— У мене нікого більше немає, окрім нього. Усі померли у Франції.

— І давно ви живете в Іспанії?

— П'ять років.

— Вам подобається наш край?

— Ні. Але хіба не однаково, померти тут чи деінде? Запала мовчанка, така гнітюча, що навіть негр завважив це і підняв од книжки свої порцелянові очі.

Стара французка з гідністю підвелася і, взявши песика під пахву, кивнула головою на прощання. [300]

Дон Лотаріо зобразив на своєму обличчі подивування. Негр повернувся до лектури, відкинувшись у фотелі.

До салону зазирнув власник готелю дон Еустасіо. Він подивився поверх окулярів на негра і підсів до приятелів погомоніти. Було вже пізно. Фараон так і не з'явився, тож вони, позіхаючи, піднялися до своїх покоїв.

Рано-вранці вони вже були на вулиці Фігероа. З допомогою фахівця, присланого з департаменту, відкрили шухляду, де лежали всі ключі, й почали ретельно оглядати шафи, комоди й скриньки, перебираючи білизну, листи, фотографії та різні пам'ятні речі. Шукали чогось такого,

що могло б навести на слід. З усього, що пройшло перед їхніми очима й через їхні руки того ранку, увагу Плінія і дона Лотаріо привернув кількатижневий людський ембріон, законсервований у скляниці зі спиртом. Він стояв на горішній полиці шафи в покою, котрий, певне, правив колись за опочивальню подружжю Пелаес.

— Мабуть, якась родинна реліквія, — зауважив дон Лотаріо. Пліній погодився з таким припущенням, і невдовзі вони мали нагоду пересвідчитись, що сестри Пелаес зберігали й іншого роду реліквії: пасма волосся, молочні зуби, бандаж проти кили й дамську рукавичку з випаленими дірками.

— Так... Тут шанують минувшину й пам'ять предків. Пополудні зателефонувала Гертрудіс, повідомивши, що навідається ненадовго подати їм пива.

— Чи варто було їхати до Мадріда задля того, щоб цілісінький день нидіти у цій дірі? — раптом роздратовано сказав дон Лотаріо, визираючи на балкон.

Пліній подивовано глянув на нього.

— А ви гадали, що ми вибралися сюди байдики бити? Ми приїхали працювати.

— Ясна річ. Але ж можна поєднати потрібне з приємним. Приміром, ми могли б прогулятися по Растро, поласувати бульйоном у "Ларді", посидіти в парку Ретіро... Чи я знаю? Мені не до шмиги сидіти отут у чотирьох стінах!

— Але ключ до загадки ми можемо знайти тільки тут. А часу у нас доволі. Як тільки закінчимо справу, цілий день присвятимо тутешнім дивовижам.

Згадавши про велику шафу в кімнаті поряд з кухнею, Плн ній подався туди в трохи гіршому гуморі. Дон Лотаріо з похмурим обличчям ще постояв перед залитим сонцем балконом і зрештою неохоче поплентав за шефом.

Той саме відчинив велику шафу, напхом напхану ляльками різного розміру, часу та якості. Усі чистесенькі, ошатно зодягнені й вишнкувані в ідеальному, навіть занудливому порядку. Десятки [301] скляних очей дивилися на нього. Піднесені руки з розчепіреними пальцями. Застиглі усміхи. Червоні вуста. Безліч ясноволосих голівок.

Пліній аж розчулився, розглядаючи цей вертеп. У тих різноманітних фігурках з порцеляни, пап'є-маше й пластмаси уособлювалися нездійснені материнські інстинкти Рудих сестер. Він уявив собі, як ті шістдесятирічні панночки вечорами співають колискові перед оцією збірнею ляльок, перевдягають в інші сукенки, пригортають їх до своїх теплих зів'ялих грудей і вициловують шорсткими вустами. Усі діти, котрих вони не вродили і котрими снили, були помножені в тій шафі...

Пліній подумав про власну доньку, свою бідолашну доньку, вже дорослу, котра теж може не вийти заміж і зостатися самотньою, мріючи ночами про ненароджених дітей, про їхній нічний плач... Жінка, котра не породила, навіває такий сум, як най-смутніший цвинтарний кипарис. Треба, сто чортів, дати тій доль-ній частині тіла все, що їй належиться, а не справляти нічниці мов мармурове погруддя на п'єдесталі.

— Що ти там уподобав?

— Та нічого. Трохи задумався.

Задзеленчав дзвоник. Дон Лотаріо пішов одчинити. То була Гертрудіс. Вона увійшла пружною ходою і, привітавшись з ними, безпосередньо спитала, на що вони згаяли сьогоднішній ранок. Пліній спокійнісінько перелічив їй усі оглянуті закамарки, покої та шафи.

Служниця вчинила їм справжній екзамен:

— А високу шафу дивилися? А велику комоду? А комірку? А шафу з діточками? А полиці в бібліотеці? А...

На всі запитання Пліній ствердно кивав головою. Змушена визнати свою поразку, Гертрудіс пішла по пиво. Пліній позіхав, сидячи у фотелі, а дон Лотаріо повернувся до балкона.

— Але тут є дещо, чого ви, напевне, не бачили, — оголосила Гертрудіс, повертаючись з пляшками пива в руках.

— Що ж це?

— Кімната духів.

— І що в тій кімнаті?

— Подивіться. Я її ніколи не бачила.

— А те, що є у шафах, на полицях, у столиках, скринях, ти коли-небудь бачила?

— Теж ні. Панночки дуже потайливі.

Облишивши цю розмову, вони неквапливо допили пиво й доїли шинку. Коли чоловіки покурили, Пліній підвівся:

— То сходимо подивимось на те чистилище з духами?

Між великою шафою часів королеви Ізабели і дверима, що провадили до невеличкого, тьмяно освітленого кабінету, світла завіса

закривала вузький коридорчик, де стояла ще одна вже [302] обшукана шафа, в якій зберігалося всяке манаття й вовняні речі.

— Де ж кімната привидів? До цієї шафи ми вже заглядали.

— Духів, Мануелю. Вона за шафою. Відсуньмо її, й побачите.

І справді, відсунувши шафу, вони побачили дверцята, поклеєні такими ж шпалерами, що й опочивальня. Давніми шпалерами в стилі модерн.

— А чому її названо кімнатою духів?

— Чи я знаю? Подивіться самі! Коли ми, замітаючи, відсували шафу, вони завжди так її називали.

— Певне, жартома?

— Ні, добродії, цілком наповажне.

Вони довго добирали ключі, доки знайшли потрібний.

Дон Лотаріо відімкнув дверцята до невеличкого покою, ледь освітленого високо розміщеним віконцем, що виходило до комірки з вугіллям. Тхнуло нафталіном й пліснявою. Клацнувши вимикачем біля дверей, вони виявили, що кімната набагато більша, ніж то видавалося в сутінках. Тут стояло тільки вісім чи десять манекенів у строях різних епох з пап'є-маше, один — з лози. Найцікавіше, що над шиєю кожного замість голови припасовано побільшену фотографію обличчя.

Манекени утворювали якусь чудернацьку чоту, породжену дитячою фантазією. Один з них являв собою дона Норберто у фраці, другий-дону Алісію в чорних хутрах. Решта — відомих уже з портретів у вітальні

родичів, бородатих і в кучериках, у сурдутах і довжелезних сукнях. Серед них вирізнявся манс кєн, зодягнений у військовий мундир тридцятих років, з побільшеним знімком юнака з маленькими очицями. На грудях між ознаками республіканського війська нашито серце з клаптика червоного сукна, на якому жовтими літерами вишито слова: "Марія Пелаес, навіки моя кохана".

— Це, либонь, наречений панни Марії, той, що пропав безвісти в часи громадянської війни.

Пліній і дон Лотаріо сумовито усміхалися, роздивляючись на персонажі цього дивовижного музею. Тим часом Гертрудіс нетямилася з подиву:

— Матір Божа! Але ж і напакували тут небіжчиків! Недарма її названо кімнатою духів! Цікаво тільки, де вони роздобули мундир нареченого панни Марії.

— Мабуть, то він сам їй приніс. Або купили в кого-небудь.

— Не знаю, не знаю. Дуже дивно! Чуже вбрання в цьому домі...

Манекени стояли у хронологічному порядку. Поза генеалогічними рамцями лишався тільки вояк з нашитим серцем. [303]

Дон Хасінто Амат і Хосе Марія Пелаес

Оскільки інших новин не було, а наближалася друга пополудні, вони подалися до готелю обідати. Прикупивши кілька пляшок пива в "Навазо", піднялися нагору неквапливим ліфтом. Фараона знову не було, тож приятелі сіли за столик. Поряд літнє подружжя з донькою розмовляли про весілля. За іншим столиком обідав, читаючи газету й не дивлячись у тарілку, якийсь чоловік.

Після десерту перейшли на той бік вулиці у кав'ярню "УнЬ версаль" на домовлену зустріч зі сповідачем Рудих сестер. Було ще рано. Вони сіли при вході, під вікном. З нього відкривався вид на площу Пуерта-дель-Соль і початок вулиці Алькала. Прямо перед ними снували пішоходи.

— Скільки людей, і які вони чужі! — замислено проказав Пліній. — Погляньте лишень на всіх цих людей, що переходять вулицю, штовхаючись і не помічаючи нікого довкола. Немов рухливі предмети. У кожного своє внутрішнє життя, кожен поглинений своїми думками, а їхнє позірне життя-тільки переміщення з місця на місце у натовпі чужих людей.

— То правда. В малих містечках ми більше держимось купи. А тут люди живуть в одному місті, але не знаються, і схоже, й не хочуть знатися.

— Погляньте он на того, що допомагає незрячому перейти вулицю! Веде його під руку, але не бачить його. За хвилю він і не пригадає — сліпця перевів чи кошика переніс.

— На кого дивляться, то це на вродливих жінок. Дивись, яке жниво поглядів збирає та жіночка: усі зиркають на її ноги й вище...

— Так. Добре принаймні, що бодай це лишилось. Єдине, що ще розтоплює кригу таких ось міст, — зауважив Пліній. — Хоча я чув, що скрізь у Європі й на них уже не поглядають.

— Що тут справді бридке, то це той ведмідь посеред майдану. Ось що буває, коли невігласи бавляться в митців, — пророк дон Лотаріо. — Та ти знаєшся на цьому ліпше за мене.

— Та й сам водограй якийсь недолугий.

— Навіть більше — потворний!

За шинквасом у двох великих скляних кулях ритмічно перемішувався сік: в одній — помаранчевий, у другій — цитриновий.

— Цілісінький вечір бовтають ті соки! — обурився раптом дон Лотаріо. — Чи не простіше було б зробити це в міксері, та й по всьому!

— Це, певне, задля того, щоб викликати спрагу у відвідувачів. [304] Чого тільки не вигадають, щоб здерти з чоловіка зайвий гріш! — відказав на те Пліній.

Кав'ярня потроху заповнювалась. Провінційного вигляду чоловіки сиділи за столиками окремими громадками. Дехто навіть у капелюсі або береті. Вони скидались на заможних рантьє чи пенсіонерів, що перебралися в столицю до своїх дітей. Звідти долинали уривки розмов, пересипаних цифрами, закупівельними й продажними цінами, назвами маєтків.

— Це дуже нагадує наше містечкове казино, — підмітив дон Лотаріо.

— З приправою Пуерта-дель-Соль, а втім таке саме. Річ у тім, що більшість іспанців однаковісінькі... Тобто це ми такі, — усміхнувся Пліній.

— Так, ми діти землі й піддані плуга, чи то пак трактора. Приїздиш до Мадріда, й здається, що всі іспанці — службовики. Але це не так: іспанець — це здебільшого той, хто працює на ріллі, той, хто заледве вміє читати й писати, він каже, що вірить у Бога, але не ходить до церкви й переконаний, що монархія різниться од республіки тільки тим, що в республіці король вбирається у цивільне. І не варто про це сперечатись, бо нічого від того не зміниться. Іспанія є одним з найменш цивілізованих країв Європи, бо занадто прагне до того, щоб так воно й було, — виснував дон Лотаріо тоном промовця на мітингу.

— І одним з найбідніших країв.

— Про це шкода й мови. Добре вже й те, що грошовиті туристи уподобали наше сонце. Бо якби не це, то ми й надалі були б нацією, що продукує чистильників черевиків і сардини в бляшанках.

— Натомість тисячі наших людей подалися до інших країв, щоб двигати чужі валізи й крутити гайки...

— Мораль з того така, — знову виснував дон Лотаріо, — що ми, такі затяті націоналісти, невеликою поправою в нашому побуті завдячуємо чужинцям. Хіба не дивно?

— Погляньте, чи це не наш пастор? — показав Пліній на коротков'язого священика, що роззирався довкола, високо задерши голову, бо йому западали повіки.

— Перепрошую, ви часом не дон Хасінто Амат? — дуже чемно спитав Пліній, підводячись зі стільця.

Вони привіталися, і шеф відрекомендував йому ветеринара. Таки справді бідолашному дону Хасінто годі було впоратися з тими повіками. Вони йому повсякчас падали немов незакріплені жалюзі, і щоб бачити співрозмовника, він мусив задирати голову, ніби зазирав у якусь високо розташовану шпарину. Коли сповідач усівся, це менше впадало в очі, бо, замість дивитися перед себе, він косував. Був дуже смаглявий, з чорним аж синім волоссям, і мав на собі вже не нову, засмальцьовану сутану. [305]

Дон Хасінто замовив собі каву і ґречно запитав:

— Чим можу прислужитися, панове добродії?

— Я вже казав вам телефоном, що департамент безпеки доручив нам розсліди у справі сестер Пелаес.

— Знаю, знаю. Мені про це говорили в департаменті. Ви не ображайтесь, що я хотів дістати підтвердження... Нічого ніколи не можна знати, надто в таких випадках.

— Ви дуже слушно зробили, — спокійно відказав на те Пліній, облизавши губи. — Отже, що ви думаєте про це таємниче зникнення?

— По правді, друже Гонсалес, не знаю, що й думати. Бо таких святобливих жінок нині рідко можна спіткати. В усіх історіях з викраданням звичайно йдеться про гроші або помсту. Але тут не може бути й мови про крадіжку. Як вам відомо, з помешкання нічого не зникло. їхні заощадження в банку. Помста? Та хто б їм міг мститися? Адже вони правдешні янголи. Диво, та й годі!

— У злочинному світі бувають випадки, котрі спершу важко зрозуміти, але зрештою все дістає доволі просте пояснення. Тому я й подумав, що ви мусите знати їх дуже добре, так само, як людей з їхнього оточення, і могли б нам дещо підказати.

— Звичайно, я їх знаю. Протягом багатьох років я їхній сповідач. І сповідував ще їхню матір.

— Мені здавалося, ви молодші.

— То чорне волосся вводить в оману, а насправді мені незабаром сімдесят. А вони справді святі. В тому домі ніколи не коїлося нічого такого. Їхнє життя завжди було прозоре мов скло — як Алісії, так і Марії.

— А ви знаєте, що в їхньому помешканні є людський заро-день, законсервований у спирті? — закинув удку Пліній, сподіваючись щось вивідати.

Пастор зареготався, чимдуж задираючи голову, бо від сміху в нього ще більше заплющувалися повіки.

— Звичайно знаю. То викидень доньї Алісії — їхньої матері. Бідолашна! Усе життя мріяла мати сина. А оскільки це не вдалося, вирішила зберегти у скляниці бодай ембріон. Поміж себе — це знав лиш я — вони називали плід маленьким Норберто. Тисячі разів вони питалися в мене, чи не чинять гріха, а я, звичайно, відказував, що ні.

— У такому разі ви знаєте й про кімнату духів?

— Авжеж. Мене дуже насмішила, в доброму розумінні, їхня вигадка. Бідолашні проводили довгі години в тій кімнаті, спілкуючись зі своїми предками.

— А той військовий з нашитим на мундирі серцем?

— Бачу, що жодна подробиця не сховалася від вашої уваги, [306] друже Гонсалес. То, либонь, єдина u1110інь — не казатимемо чорна, скорше сіра — в історії родини.

— Поясніть, якщо ваша ласка!

— Це наречений Марії, якого її рідні не дуже шанували. І не тому, що був лихий чоловік, боронь Боже, але батькам, та й мені, він видавався фатальним.

— Чому?

— Це справа давніх часів. Прикра річ. Ви мене розумієте.

— Тобто комуніст? Або анархіст?

— Ні, просто республіканець. Можливо, надто радикальний. Одне слово, до церкви не ходив, голосував за лівих у лютому тридцять шостого і служив офіцером у війську червоних.

— Хто він був за фахом?

— Ветеринар. Ветеринар-республіканець. Це вже занадто!

— А то чому ж? — підхопився діткнутий дон Лотаріо. — Ви вважаєте, що ветеринар не може бути республіканцем?

— Чи я знаю? Ветеринари й фармацевти завжди видавалися мені людьми, що шанують закон.

— І що з ним сталося? — урвав його Пліній.

— Хтозна. Родину Пелаес війна заскочила в Сан-Себастьяні, а він лишався в Мадріді. Більше од нього звісток не мали.

— А його родина?

— Його батько теж був офіцером і республіканцем. Після війни десь зник. Мати померла, а брат, здається, емігрував до Мексіки.

— Зрозуміло.

— Але Марія була дуже прив'язана до нього. Мали побратися в тридцять шостому. Він був порядний, але нещасливий юнак, як і всі республіканці під той час. Ви самі розумієте. В добропорядній іспанській родині республіканець, хоч би який порядний, завжди як сіль в оці… Зі мною він ніколи не заходив у суперечку, це треба визнати. До церкви не ходив, але зі мною завжди вітався як зі світською людиною за руку без жодних церемоній. Кілька разів я пробував наставляти його, і він не мав

мені того за зле. Чемно вислуховував, але досить було мені відволіктися, він міняв тему... А втім, історія з нареченим належить уже до минулого, й не думаю, щоб вона мала щось спільного зі справою.

— Безперечно.

— Я був подумав, чи їх не викрадено, щоб зажадати викупу. Адже грошей їм не бракує. Але ніхто нічого досі не вимагає. Якби їх щось тривожило, то вони звернулися б до мене за порадою. Того дня вранці я бачив їх у церкві й ми трохи погомоніли. Виглядали такими ж спокійними, як і завжди. Навіть просвітленими...

Пліній і дон Лотаріо перезирнулися, немов його остання заувага [307] щодо просвітленості сестер Пелаес видалася їм недоречною. Та й сам пастор, схоже, здивувався, що в нього вихопилося таке слово, і пильно поглянув на них з-під опущених повік. Зрештою він сказав:

— Річ у тім, що я ніколи не зустрічав жінок, які б до такої міри дбали про чистоту й лад. Вони перебувають у стані безнастанної війни з пилом, плямами й безладом. Усе в їхньому помешканні блищить, як нове. Ви не звернули на це уваги? І це, Зважте, за кількаденної їхньої відсутності. Однаково чисті — як зокола, так і зсередини, — зітхнув дон Хасінто.

Пліній з розчарованим виглядом потягся за сигаретами. Було врозуміло, що сповідач нічим їм не допоможе. Він сказав усе, Що знав. Запала тривала мовчанка. Пліній раз у раз підносив руку до краватки, немов хотів пересвідчитись, що вона на своєму місці. Звикши до тісного мундиру, почувався якось невластиво.

За сусіднім столиком чоловік із зеленим каменем на персні вголос обурювався:

— Уяви собі, я все життя вважав, що маю підвищену кислотвість шлунка, а вчора вибрався до лікаря, найкращого в Мадриді, і той сказав, що ні, мені, виявляється, навпаки, бракує кислот. І порекомендував пити коньяк і їсти гострі страви... Це після п'ятнадцяти років чернецького постування! Тисячу сімсот песет здер з мене за візит, мерзотник! Оце робота! Тисячу сімсот песет тільки за пораду пити коньяк!

— Я оце пригадав одну річ, — раптом сказав священик, проводячи пальцем по лінивих повіках. — Щоправда, не знаю, чи є тут якийсь зв'язок... Кілька років тому їм забаглося всиновити дитину. Це природно. Потяг до материнства й таке інше.

— Авжеж. Не вікувати ж їм з тим ембріоном Норберто, — вихопився з недоречним дотепом дон Лотаріо.

Пастор витріщився на нього, а Пліній насилу стримався, щоб не засміятись. Дон Лотаріо збентежився, а дон Хасінто визнав за краще не зважати на таку нетактовність.

— Вони, вірніше ми, розпочали щодо цього перемовини з сирітським притулком, але це виявилось так складно, потребувало стільки формальностей, що довелося відмовитись. Потім вони хотіли взяти до себе знайому дівчинку, яку одна жінка прижив ла від свого свекра...

— Від свекра? — недовірливо перепитав дон Лотаріо.

— Так, від свого свекра. У житті й таке буває. її чоловік помер зовсім молодим, тож бідолашна згрішила зі своїм свекром. А оскільки вона має й інших дітей, яких зоставив їй чоловік, то свекор, що й надалі мешкав з ними, вирішив спекатися своєї доньки. Але зажадав забагато грошей, та ще й на певних умовах. Ви не повірите, як він величався, той негідник! [368] Це ж треба! Бути сином свого діда! — мовив сам до себе дон Лотаріо.

— Після невдачі інших спроб вони не робили, — ігноруючи ветеринарові репліки, продовжив пастор. — Утім, думаю, це теж ніяк не пов'язано з їхнім зникненням.

Пліній стенув плечима й знехотя кинув:

— Ніколи не можна знати. А вам відомо, де мешкають ті люди?

— Пам'ятаю тільки, що десь на Каньйо-Рото. Це мусить знати їхній кузен.

— Їхній кузен?

— Так, кузен. Хосе Марія Пелаес, уповноважений в їхній майнових, банкових та інших справах.

— То він комерсант?

— Почасти. Власне, він рантьє, але передовсім — філателіст. Вони його дуже люблять і вдоволені з його піклування про них. Під той час він був у Парижі. Сьогодні має повернутися. Збирався пробути там довше, але я викликав його листом, повідомивши, що зникли його кузини. Після розмови з вами я намірявся провідати його.

— Ми підемо з вами, — рішуче сказав Пліній.

— Чудово.

Пліній на хвильку вийшов, поставивши дона Лотаріо в скрутне становище, бо він не знав, про що говорити зі сповідачем. Дон Хасінто Амат навіть не старався приховати своєї неприязні до ветеринара, котрий вперто дивився через вікно на вулицю, і демонстративно видобув з кишені молитовника. Забачивши це кутиком ока, дон Лотаріо

розізлився й почав мугикати революційний гімн. Вдаючи, що не чує цього, пастор повернувся до нього спиною.

Тим часом Пліній сів на своє місце й теж задивився у вікно. Справа сестер Пелаес ніяк не посувалася, його дратувало те, що він лиш допіру дізнався, що зниклі сестри мали кузена, котрий опікувався їхніми справами. У малих містечках, подумав Пліній, кожна людина є істотою цілісною, довершеною, частиною іншого, більшого цілого — родини. Там знаєш одразу всю людину, всю родину. Тут же, в столиці, людину пізнаєш ступнево, по крихті. Що вже казати про родину. В містечку можеш враз довідатись про життя кожного з мешканців. Тут мусиш складати його як ту крутиголовку. Там життя кожного є немов повість, яка щодня збагачується на події, котрі стають тобі відомі від нього самого чи його ближніх. Тут знаєш щонайбільше назви розділів. Там сидиш собі на терасі казино "Сан-Фернандо", і, коли хтось проходить по той бік вулиці, твоя голова відтворює історію всього його життя: його удачі й знегоди, вади й надуживання, подружні зради і предків, зиски і збитки, [309] день, коли він зламав руку, коли його покусав пес або коли його онука мала операцію сліпої кишки. А якщо напружитись, то пригадаєш собі навіть, де його родинний склеп на цвинтарі, в якій крамничці скуповується і в якого голяра буває суботами. Тут бачиш не людей, а тіні. Вони не дивляться одне на одного, не розмовляють — найсправжнісінькі плакати замість людей. А жінки привертають твою увагу лише звабливими формами свого тіла... Тому бути в Мадріді детективом-заняття чисто механічне. Треба починати з з'ясування, хто є хто. В містечку ж робота зовсім інша, бо мусиш відшукати найглибший закапелок в людях, котрих знаєш. Містечка — як книжки. Великі міста — як брехливі газети...

— То панове йдуть зі мною до Хосе Марії Пелаеса?

— Ходімо.

На вулиці пастор мав нібито менше клопоту з повіками, принаймні так здавалося. Людська хвиля, що покотила через перехід, мало не

понесла з собою дона Лотаріо, котрий мусив удатися до кумедної еквілібристики. Пастор підносив руку, забачивши таксі (напевне не розрізняючи тих, що були зайняті). Ветеринар, спостерігаючи за ним, крадькома посміювався. Пліній поглянув на балкони готелю, і його охопило підступне бажання піти до ліжка, в якому й провести решту дня, без жодних кузенів, без вечері й усього іншого. Вільної машини досі не було.

Дон Лотаріо штовхнув його ліктем у бік. Якийсь досить пристойно зодягнений старий порпався в кошику на папери. Перебираючи папірець за папірцем, деякі ховав до кишені, інші розсіяно викидав. Папірці визирали з усіх його кишень.

— Що це він шукає? — подивувався ветеринар.

— Хтозна. Може, він і сам не знає, — відказав Пліній, дедалі більше впадаючи в песимізм.

Старий перейшов до іншого кошика, не зважаючи на те, чи хто спостерігає за ним, чи ні.

Нарешті з'явилося вільне таксі, й вони поїхали на вулицю Клаудіо Коельйо. Придверник підтвердив, що дон Хосе Марія вже приїхав. Тендітна служниця провела їх з передпокою до просторого кабінету, де за великим столом сидів чоловік років п'ятдесяти у зеленому шлафроці й розглядав через побільшу-вальне скло поштові марки. У нього була охайно підстрижена борода, а на носі — золоті окуляри зі скельцями у формі переполовиненого яйця. Він зробив порух, щоб підвестися для привітання, але не встав, немов був прив'язаний до фотелю. На гостей дивився поверх окулярів з байдужим виразом і стиснувши вуста.

Дон Хасінто відрекомедував йому Плінія і дона Лотаріо. Хосе Марія Пелаес ледь схилив голову й замість того, щоб потиснути їм руки, знехотя подав кінчики пальців. [310]

Сповідач, високо задерши голову, коротко виклав господареві історію зникнення сестер і вияснив місію Плінія та його приятеля. Кузен слухав його так само байдуже, час од часу позираючи на розкладені перед ним марки.

Вислухавши, кузен помовчав, а потім невдоволено буркнув:

— Не знаю, чого можна домагатися од моїх кузинок.

У кабінеті, куди не кинь оком, стояли й лежали альбоми з марками. Гості, примостившись утрьох на одній невеличкій канапі, бо, крім фотеля господаря, сісти було ніде, почувалися дещо скуто. Обстава була новочасна, гарна, але скупа. Тут усе призначалося для марок.

Після нетривалого мовчання Пліній суворо спитав:

— А чому ви, довідавшись про зникнення кузин, одразу не виїхали з Парижа?

Кузен поглянув на Плінія так, немов тільки зараз завважив його присутність. Потім перевів погляд на сповідача, потім знову на марки і, зрештою, кумедно стенувши плечима, відказав:

— А чим я міг зарадити?

— Направити нас на якийсь слід, наприклад.

— Не бачу жодних слідів, слово честі.

Пліній підвівся. Решта зробила те саме, не без зусиль з огляду на тісняву.

— Гадаю, на часі ви не збираєтесь виїздити з Мадріда?

— Навряд. Маю багато роботи, — й показав на марки. Хосе Марія теж поволі підвівся зі свого фотеля й поплентав за ними, зашиливши руки в кишені шлафрока й низько схиливши голову. Хоча виглядав він досить молодяво, порушався як старий. Уже в передпокої кузен тихо, немов до себе, проказав:

— Мені ніколи не подобались кримінальні історії, і я не знаю, що тут сказати.

— Йдеться не про кримінальні історії, а про ваших кузин, — зауважив Пліній.

— Єдине, що мені спадає на думку, це те, що мої кузини мали пістоль.

— Як то пістоль? — аж кинувся Пліній.

— Так, пістоль, що лишився від дядька.

— І що?

— Може, варто перевірити, чи він на місці? Сповідач розгублено подивився на поліцейського.

— Пістоль? У них?!

— Це він каже. І де вони його зберігали?

— Під сінником у ліжку Алісії.

— А ми й справді не заглядали під сінники…

— Я думав, поліція заглядає скрізь. [311]

— Чи не могли б ви піти з нами до помешкання своїх кузин? Можливо, ви ще щось згадаєте.

— Гаразд.

І, не виймаючи рук із кишень шлафрока, замислено втупився собі під ноги. Усі очікувально дивились на нього. Зрештою, знявши свої овальні окуляри, він підійшов до вішака й надів поверх шлафрока дощовик.

— Я готовий.

— Перевдягатись не будеш? — спитав дон Хасінто.

— Ні...

Дорогою до оселі сестер вони не розмовляли. Зійшли сходами нагору. Ледь переступивши поріг помешкання, кузен заквапився, якщо це слово можна прикласти до нього, й мовчки попрямував до опочивальні. Решта подалися слідом. Він увімкнув лампу на столику і, ставши навколішки біля ліжка, устромив руку між двома сінниками. Звівши очі до стелі, довгенько шарив там. Нарешті видобув якусь коробку. Не відкриваючи її, виважив на долоні.

— Порожня.

Пліній взяв у нього з рук звичайну картонну коробку з рештками давньої наліпки. Потрусив її і відкрив. Усередині лежав тільки комплект набоїв. Усі перезирнулися.

— Коли дядько помер, вони хотіли його викинути. Однак потім передумали й вирішили залишити зброю про всяк випадок, адже жили самотні.

— Вони ніколи й словом не обмовились, що мають пістоль! — здосадовано вигукнув сповідач.

— Певне, вони вийшли з дому в якійсь поважній справі, якщо прихопили з собою зброю, — мовив Пліній, досі тримаючи в руці коробку і обводячи поглядом присутніх.

— Ясна річ, доне Хасінто, що вони не все вам розповідали, — в'їдливо докинув ветеринар.

Дон Хасінто задер голову ще вище ніж звикле з наміром кинути на нього спопеляючий погляд, але це не дало бажаного ефекту внаслідок сили тяжіння його повік.

— Ви дуже люб'язні, — сухо відказав натомість.

— Що ви думаєте про це, доне Хосе Марія? — звернувся Пліній до кузена, що вкляк навколішках біля ліжка.

— Мої кузини дуже імпульсивні, — відповів той, підводячись нарешті на рівні.

— Що ви хочете цим сказати?

— Що вони... легко піддаються емоціям. І швидкі на вчинки. І знову замовк, з руками в кишенях, втупивши погляд собі під ноги й стиснувши вуста.

— Якщо ваша ласка, розтлумачте, — наполягав Пліній. — Яким емоціям піддаються? На що вони швидкі? [312]

— Ну... на все.

— Хосе Марія має рацію, — втрутився сповідач. — Вони швидкі на вчинки, коли йдеться про добрі діла...

— Щось у тому роді. Якщо, скажімо, купити собі ласощів, — глибокодумно довершив Хосе Марія.

Усі перезирнулися й розсміялися, навіть пастор. Тільки кузен стояв, як і досі, непорушно.

— Хосе Марія хотів сказати, що вони імпульсивні, як діти, і завжди готові до справ добрих і невинних. Мов ті янголи.

— З пістолем, — глузливо докинув ветеринар, не приховуючи неприязні до пастора.

— Так, з пістолем, нестерпний пане ветеринар! З пістолем і чистим, як храм, серцем!

— Доне Лотаріо! — докірливо похитав головою Пліній.

— Можна? — почувся чийсь несміливий голос.

На порозі опочивальні зніяковіло стояла придверниця.

— Я дуже перепрошую, і добривечір! Хай панове вибачать, але забачивши, як ви піднімалися нагору, я сказала собі: як тільки ви вийдете, я скажу вам дещо таке, що цілісінький день не давало мені спокою. Але ви все не виходите й не виходите, то я поклала собі: зійду зараз нагору й скажу їм це. Ну от, дивлюся, аж двері відчинені, то я зайшла. Бо, бачте, відколи пропали мої бідолашні панночки, ми всі в домі, тобто, я хотіла сказати, в придверницькій, сушимо собі голову, що то могло їм приключитися. Ви самі розумієте, що такі люди, як щире злото, і знали ми їх віддавна, бо пан Норберто, небіжчик, приїхавши сюди з Томельйосо, відразу взяв мого батька, царство йому небесне,

сюди до придверницької, і завжди так добре ми жили між собою, а з панночками то ще в піску разом бавилися, бо ще в Томельйосо моя матінка служила у дона Норберто, і подумати тільки, це просто нечуваної щоб отаке сталося...

— Добре, добре. То що ви там були згадали й збиралися нам розповісти? — урвав її Пліній.

— Що я збиралася розповісти? Так-так, ваша правда. Якось мені слова самі втікають, а все на радощах, що бачу вас і дона Лотаріо теж... Отож, коли панночки вийшли того вечора з дому, то сіли до таксі, розумієте? До таксі. Це вони, що завжди ходили тільки побіля своєї оселі й зроду не виходили поза свій квартал, хіба що в разі доконечної потреби... Якщо й виходили, то тільки до церкви святої Варвари або святого Йосипа, якщо до Цукерні, то до Ідальго, Ріофріо або до Моніко, театр теж близенько... Але того вечора, вийшовши, зупинили перше ж таксі, що проїздило вулицею. То мені й спало на думку, чи не сталося чого, бо вони взяли таксі.

— І нічого вам не сказали?

— Ані словечка. Я вже про це розповідала поліцейським, [313] таким гордовитим... Сіли до таксі, й по всьому! Я й кажу своїй сестрі Фелісіані, вона геть підсліпувата: "Куди це їм так припекло, що навіть таксі взяли?"

— Гаразд. Але що саме не давало тобі спокою цілий день? Про таксі ми й так знаємо.

— А хто це вам розповів? — сторопіла вона.

— Та ті ж поліцейські, такі гордовиті, як ти кажеш, що перші тебе допитували.

— Авжеж, авжеж. Але чи казали вони, що панночки так поспішалися, немов їх хтось поганяв?

— Не пригадую.

— Саме це й не дає мені спокою. Саме те, що вони так поспішалися.

Спекавшись нарешті пастора, кузена-філателіста й балакучої придверниці, Пліній і дон Лотаріо зайшли на хвильку до кав'ярні "Ліон", щоб обмінятися враженнями, а потім подалися вулицею Алькала до свого готелю.

— Знаєте, що я вам скажу, доне Лотаріо? — озвався Пліній, коли вони зупинились на перехресті Гран-Віа, чекаючи на зелене світло. — Оця справа сестер Пелаес не дуже мене надихає.

— Е, не кажи! Тепер, із зникненням того пістоля, все стає набагато цікавішим.

— І ще я вам скажу, — провадив своєї Пліній, — що мені вже починає обридати Мадрід. Та й чого мене мусить обходити історія зникнення двох старих причинних? Що мені до того, чи їх викрав якийсь курдупель чи людожер! Мені байдуже!

— Та що ти торочиш, Мануелю! Тобі дають нагоду показати себе в столиці як видатного детектива, а ти так поводишся!

— Чхав я на видатних детективів!

— Можеш чхати. А твоє рідне місто? Адже в Томельйосо всі покладають на нас таку надію!

— Але доне Лотаріо, дорогенький! Невже ви не бачите, що тут немає ніякого матеріалу? Що це справа аматорів? Такі справа ніколи не розкриваються. Хіба ви не розумієте, що мадрідські детективи дали мені практично безнадійну справу? Ці дві старі панни настільки дурноверхі, як і їхній кузен-філателіст, що могли просто впасти в канаву, або ж кран підняв їх угору разом з таксі, чи ще щось.

— Замовкни, Мануелю! Я ще ніколи не бачив тебе таким. І не лютуй! Це Мадрід на тебе так діє. Хоч би що ти казав, але ця справа дуже непроста. А кузен не такий дурний, як ти кажеш, інша річ, що він нічого не знає. Та й їх не варто зневажати, тим паче що зросли вони в нашому місті й живуть спогадами про [314] нього, а для нас це справа честі. Схаменися ради Бога й усіх святих, бо тут є неабиякий матеріал. Всьому свій час.

— Ви як та дитина.

— А ти, принаймні сьогодні, справжній телепень!

Йшли собі далі, обидва роздратовані, коли раптом, вже біля готелю, почули грубий голос:

— Де це вештаються мудрагелі з Томельйосо?

То був Фараон, котрий також повертався до готелю. Не один перехожий обернувся на його громовий голос, усміхаючись.

— Я вже два дні вас не бачу, трясця вашій мамі! Де це ви поділися?

— Фараон! — зрадів дон Лотаріо.

— Ми йдемо в готель вечеряти, — буркнув Пліній замість вітання.

— Я теж, хоча й без особливого бажання. Послухай, шефе, яка муха тебе вкусила, що ти такий похмурий?

— Та щось на сон хилить. А чого це ти йдеш вечеряти без особливого бажання? Досі ти не нарікав на брак апетиту!

— Я й зараз не нарікаю. Просто не хочеться повертатись до готелю. Я, коли наїжджаю до Мадріда, намагаюсь урізноманітнити свій побит. Рутини маємо задосить і вдома. Але сьогодні не здибав нікого із знайомих, то й завернув до готелю. Тільки от на душі марудно, хочеться чогось такого... Купив ось собі моднячу краватку на гумці, щоб при потребі довго не длубатись, і все дарма!

Він продемонстрував блакитну, помережану всіма кольорами веселки краватку.

— А тепер, якщо вже ми здибались, — провадив Фараон, не даючи роздивитись обнову, — ходімте десь хильнемо!

Пліній знехотя роздивлявся на краватку.

— Схожа на чілійський прапор, — мовив дон Лотаріо.

— Має такі кольори?

— Напевне не пригадую, але якісь чудернацькі.

— То ти пропонуєш вихилити по чарці? — немов вередлива Дитина нагадав Пліній.

— Це не пропозиція. Наказ! Перехилимо по одненькій і чимось загриземо. Потім ще по одненькій і загриземо чимось іншим, і так до сотки. Тоді повечеряємо чим Бог пошле й десь завіємось. Згода? Ну-бо,

Мануелю, розхмурся! А то вирядився в цивільне й став сам на себе не схожий.

Дон Лотаріо так щиро зареготався, що й Пліній не втримався від усмішки, виплюнувши сигарету, а Фараон, вдоволено погладжуючи себе по животі, визивно поглядав на перехожих.

— Гей, кралечко! Хоч ти й виглядаєш мов той наваксований черевик, але це тобі до лиця, — гукнув він до якоїсь дівчини в короткому шкіряному плащі. — І обернувся до приятелів: — Ходімте, [315] детективи, прогуляємося по Руа-де-ла-Крус і з Божою поміччю знайдемо якусь пригоду собі на голову.

І без зайвих розмов вони подалися в напрямку, що його визначив Фараон.

— Не той тепер Мадрід, не ті тепер веселощі. Запаніли люди, навіть найостанніша мавпа має себе за бозна-що, не ходять вже до гамірних шинків, воліють висиджувати парочками в шикових напівтемних барах, перешіптуючись і попиваючи гидотне віскі, яке коштує шалені гроші, а відгонить шкарбаном... Я оце допіру злигався з двома такими типами, що заповзялися винникувати, то вони затягли мене до якогось снек-бару. І що ж? Ні до серця, ні до кишені! Нудьга, та й годі!

Пліній зупинився перед вітриною із жіночим взуттям.

— Що ти там набачив, Мануелю?

— Та маю привезти черевики дружині й доньці. Але вони всі якісь занадто модні. Дивна річ — я добре пам'ятаю, що носили моя мати й сестри, а що носять тепер — не знаю.

— Твоя правда, — меланхолійно погодився дон Лотаріо. — Дійшовши певного віку, вже недобачаєш того, що в тебе перед очима, бачиш лиш те, що мав у часи, коли ще добре бачив.

— Це чистісінька філософія, доне Лотаріо, — буркнув Фараон.

— Досить проста філософія. Бо тепер дивимося на те чи тамте, але бачимо лиш те, що маємо в собі, що було в нас замолоду, — наспів на допомогу приятелеві Пліній.

— Мудруєш, Мануелю! Це набагато простіше. Скільки не їж, а не виростеш. Колись їв усе поспіль, і все — на здоров'я. А ниньки геть усе лиш на шкоду.

— Годі вам, друзі, про старість, і гайда до шинку! Скуштуємо устриць. Не люблю я балачок про старість. Розважимось, як колись у молоді літа! Бо їсти хочеться, аж шкура болить. А потім ложечку соди й на боковеньки.

Вони вступили до бару, приглядаючись, що замовити. А Фараон, не гаючи часу, допався вже до виставлених на шинквасі устриць. Завваживши ошелешений вираз обличчя молодого кельнера, він мовив до нього по-батьківськи:

— Не потерпай, хлопче, та веди собі лік в голові, бо ми люди достойні й щойно спродали своє вино.

Вони їли та пили на свою втіху і втіху всіх завсідників, котрим не часто доводилося бачити провінціалів навіч і в дії. Що вже казати про Фараона, котрий ніколи не бентежився й почував себе невимушено будь-де.

— Чому нам, селюкам, — раптом озвався він, — так смакують морські створіння? До зайця чи баранчика мені геть байдуже, але я аж трушуся, коли бачу якісь там устриці.

Помітивши, що всі довкола сміються на його мову, Фараон [316] ще дужче заводився. Пліній, почуваючи себе трохи не в своїй тарілці, видобув сигарети і запропонував приятелям.

— Мануелю, устриці кращі за тютюн. — І до кельнера: — Хлопче, подай лишень ще вина!

Пліній та дон Лотаріо запалили, а Фараон і далі налягав на устриці.

Потім вони не поминули жодного бару, що траплявся дорогою. В "Ла Чулета" їх привітав радісний хор:

— Фараон! Фараон! Ти ба, та це ж Пліній у цивільному! І дон Лотаріо!

Троє студентів томельйосців з кількома дівчатами-іноземками були напідпитку і в доброму гуморі. Бурхливо привітавшись, вони відрекомендували новоприбулих дівчатам.

— Оце так ви студієте? — показав Фараон на дівчат скорше черевом, ніж пальцем.

— Приставайте до нашого гурту!

Одна з дівчат — висока, ясноволоса й дебела, дивилася на Фараона трохи перестрашено, але доброзичливо.

— Таку кралю студіювати одна втіха! Чи не так, Хуніперо? Одна колонада чого варта! — мовив він, поглядаючи на круті стегна, які дозволяла бачити в усій красі куца спідничка.

Пліній, затиснувши сигарету в губах, ніяково усміхнувся. Дон Лотаріо, не знімаючи капелюха, витріщався то на одну, то на другу дівулю.

Замовили ще вина, а худорлява гачконоса швейцарка зажадала ще печінки, але без перцю.

Потім усі заспівали марш з "Аїди". Підійшла квітникарка з гвоздиками, і Фараон, забравши в неї цілий оберемок, почав обсипати ними дівчат.

— Він геть глузду рішився, — сказав Плінію дон Лотаріо.

— Іспанські гвоздики для прекрасних дочок чужої землі!

Вся зала поблажливо спостерігала за ними. Дівчата прихильно реагували на витівки Фараона, наминали смажену печінку й залюбки пили вино.

— Коли вийдемо звідси, я покажу вам тут неподалік один Дім, де мене всьоме позбавили цноти, — оголосив Фараон.

— Позбавили цноти? Як це? — перепитала довготелеса німкеня.

— Забагато знатимеш!

Серафін Мартінес — голомозий студент — аж зайшовся од сміху. Маленька француска почала гамселити його по спині, хоч він, здається, був більше зайнятий топографією і комплекцією Дебелої німкені.

— Як ви опинилися в Мадріді? — спитав Хуніперо, коли сміх на хвилю урвався.

— Провадимо розсліди, — відповів гладун. [317]

— Ти теж бавишся в детектива, Фараоне? — здивувався Соїло.

— Аж ніяк. Таке скажеш! Я тут у справах громадських зв'язків.

Так вони засиділись до півночі. Зрештою Пліній і дон Лотаріо подалися до готелю спати, а Фараон зі студентами помандрували далі по винарнях.

Державна таємниця

Призвичаєні снідати в цукерні Росіо навстоячки, вони почувалися якось невластиво в готельній кав'ярні. Дон Лотаріо, постерігши вже другого дня, що й Плінію це не до вподоби, запропонував відвідати бар "Р'єсго". Там, при шинквасі, хоча й доволі вбогому супроти закладу Росіо, сніданок видався їм звичнішим. Пліній навіть дізнав дивного враження, що ось зараз перед ним вигулькне Малеса із звідомленням про нову справу — ще безнадійнішу, ніж справа Рудих сестер.

Як і в Томельйосо, вони замовили тістечка, досить непривабливі на вигляд. Потім запалили й роззирнулися довкола, ніби очікуючи, чи не підійде хтось до них привітатися. Але де там! Люди обминали їх, як меблі. Кельнерка обслужила, навіть не підвівши на них очей. Дону Лотаріо так і кортіло заволати: "Згляньтеся, люди добрі! Озвіться хоч словом!"

Тим часом у них за спиною вже з'юрмилося чимало зголоднілого люду, чекаючи на вільні місця. А вони палили собі спокійнісінько, не виявляючи анінайменшого поспіху, на противагу тим, за спиною — в однаковісіньких убраннях й на одне лице. Зрештою, зауваживши те нетерпляче очікування, приятелі винувато перезирнулись, розплатилися, мовчки вийшли й подалися вгору вулицею Алькала.

При брамі будинку сестер Пелаес їх перестріла Гертрудіс.

— А я оце забігла довідатись, чи вам нічого не треба.

— Ходімо! Трохи приберeш.

Гертрудіс почала абияк шарувати ганчіркою, а Пліній, вмостившись біля каміна, гортав нотатник з номерами телефонів. В окулярах, що сповзли на середнісся, й сигаретою в зубах, він, як той гончак, винюхував ключ до загадки.

Дон Лотаріо тинявся покоями, заклавши руки за спину, й нудився. Зрештою послав Гертрудіс принести свіжу газету й заходився читати те, що ніколи не читав. Пліній вряди-годи щось черкав на аркуші паперу. Певне, занотовував номери.

Задзеленчав телефон, і дон Лотаріо прожогом кинувся підняти [318] слухавку. Коли він повернувся, Пліній запитально поглянув на нього.

— Та це Фараон ніяк не вгамується. Запрошує мене трохи розважитись. От дивак!

— Та він такий...

— Але я не хотів би лишати тебе самого.

— Йди собі й не бери в голову. Але пильнуйся, щоб не вскочити в халепу, бо сам знаєш Фараона.

— Пусте! То побачимося за обідом у готелі.

— Ходи з Богом, і доброї забавки.

Ще за першим разом, гортаючи нотатник з номерами телефонів, Плінієву увагу привернув один запис на сторінці під літерою "М": "Міністерство. Пан Новільйо. №... (тричі)".

Він двічі накручував цей номер, але ніхто не відповідав. Що означає "тричі", було незрозуміло. З нотатником у руках Пліній підійшов до Гертрудіс.

— Послухай-но, ти знаєш такого собі пана Новільйо з міністерства, що буває тут?

— Так, Мануелю. Звичайно, знаю. Він близький приятель панночок. Окрім того, панна Пальміра в'яже для них.

— А хто така панна Пальміра?

— Секретарка пана Новільйо. А він оправляє. їм в рамці фотокартки.

— Тобто поза працею в міністерстві він столярує, а вона плете?

— Ні, Мануелю. Вони це роблять у міністерстві.

— У міністерстві?

— Атож.

— Нічого не втямлю. І вони у дружніх стосунках з твоїми панночками?

— У дуже дружніх. Прямо-таки нерозлийвода. Вони часто бачаться.

— А цьому панові Новільйо та його секретарці Пальмірі відомо про зникнення панянок Пелаес?

— Хто знає.

— То треба їх навідати. Може, розкажуть щось цікаве.

— Але не йдіть самі.

— Чого б це?

— Бо не втрапите до їхнього бюро.

— Я спитаю в міністерстві.

— А вам не скажуть. Ніхто не знає, де вони. Я запам'ятала туди дорогу з шостого чи восьмого разу. Доведеться вас супроводити, хоча це й буде їм не до вподоби. Але оскільки ви з поліції й коли вже таке сталося... [319]

— Диво, та й годі! Знімай лишень попередник, і ходімо туди; негайно ж.

— Я готова, — відказала Гертрудіс, що весь ранок шукала приводу, щоб не прибирати помешкання.

Коли вони підійшли до входу в міністерство, куди дісталися підземкою, Гертрудіс впевнено перебрала владу до своїх рук.

— А тепер ідіть за мною, але так, щоб не привертати до себе зайвої уваги.

Пліній стенув плечима й мовчки подався за нею.

Невдовзі мусив визнати, що Гертрудіс мала рацію. Цілу чверть години вони йшли довгими коридорами, піднімалися крутими сходами,

пробиралися горищем поміж усякого мотлоху, потім знову сходами, низькими темними кімнатами. Зрештою опинились у цілковитому мороці, й Гертрудіс тричі постукала в маленькі двері. Зачекали кілька хвиль. На відповідь пролунали такі самі три удари. Гертрудіс повторила умовний знак. Тільки після цього клацнув замок і двері прочинилися на три пальці. У смузі світла з'явилися окуляри й ніс.

— Хто? — спитав посідач окулярів.

— Це я, Гертрудіс, а зі мною поліцейський. Сталося нещастя.

Почувши таке й побачивши Плінія, чоловік в окулярах притьмом причинив двері.

— Перелякався, бідолаха! Я ж вам казала.

— Що будемо робити? — тихо спитав Пліній.

— Зачекаємо. Вони, певне, радяться. Минуло кілька хвилин, а за дверима анічичирк.

— Постукай ще раз! — звелів Пліній. — Щось довго вони радяться!

Гертрудіс застукала тричі, як і перед тим. Майже відразу в дверях знову з'явилися окуляри й ніс.

— Заходь сама, а він хай зачекає! — прохарамкав чоловік.

— Побудьте тут, Мануелю. Я зараз.

Двері відчинили так, щоб Гертрудіс могла втиснутися в утворену шпарину, і відразу замкнули на ключ.

У непроглядній пітьмі Мануель намацав сигарети і запалив. Прихилившись до стіни, чекав. Зрештою, коли він уже почав тупцювати на місці від холоду, почувся скрегіт ключа в замку. На порозі стояв у потертому піджаці й синьому попереднику майстрового Новільйо, котрий виявився досить високим і худорлявим.

— Прошу!

Кімната була величенька. З віконець під стелею сіялося тьмяне світло. Освітлення доповнювали дві переносні лампи, одна — біля в'язальної машини, за якою сиділа опасиста жінка в окулярах, друга — над верстатом, за яким, певне, працював Новільйо. [320]

Гертрудіс з робленим інтересом роздивлялася на в'язальну машину.

Як тільки Пліній переступив поріг, Новільйо замкнув за ним двері на два оберти ключа й запропонував непроханому гостеві стареньке плетене крісло, котре стояло в самісінькому центрі кімнати, немов призначалося для звинувачуваного. Господар, спершись на свій верстат, розглядав Плінія з видимим невдоволенням. Він нагадував старого птаха: лисий, довгоносий, з жилавою шиєю. Брови й рідкий чуб, зачесаний упоперек всієї лисини, були запорошені тирсою.

Пліній завважив у кутку старосвітський телефонний апарат і скелет друкарської машинки під темно-зеленою сукниною.

Новільйо, котрий досі не зронив і слова, немов роздумуючи, чи не накивати йому п'ятами, врешті-решт запропонував Плінію на знак приязні свого кисета з тютюном. Вони повагом, як і годиться, скрутили цигарки, і Новільйо, сівши на свій верстат, сказав:

— Гертрудіс уже розповіла мені про зникнення доньок Пелаеса. Я нічогісінько не знав. То чим я можу прислужитися?

— Якщо ваша ласка, розкажіть мені все, що ви знаєте про них. Це може напровадити мене на якийсь слід.

— Я не можу розказати вам нічого такого, що могло б напровадити вас на слід. Сестер Пелаес я знаю чи не все життя, їхній батько, власне, рекомендував мене на цю посаду в міністерстві. Ці люди благородні й бездоганні.

— Розумію. Але в житті кожної людини, — сказав Пліній, маючи на увазі Рудих сестер, — бувають маленькі таємниці, що можуть прояснити її вчинки.

— Присягаюсь вам, що нічого подібного мені не відомо... А втім, цілком природно, що вони не втаємничували мене в усі свої справи.

— В яких взаєминах ви були з ними?

— Я вже казав. Нас єднає давня дружба і деякі замовлення, що час од часу я виконую для них самих або їхніх приятелів. Вони дуже прихильно ставляться до всіх знайомих своїх покійних батьків...

— Чи відомо вам, що панни Пелаес мали пістоль, який прихопили з собою в день зникнення?

— Що? — скинулась Гертрудіс, котра уважно дослухалась до розмови.

— То ви цього не знали, Новільйо? — наполягав Пліній, не звертаючи уваги на служницю.

— Ні, і гадки не мав. Та й звідки мені знати?

— І де був той пістоль? — спитала Гертрудіс, узявшися в боки й підступаючи до Плінія. [321]

— Сумніваюся, що ти не знала... Він був під сінником ліжка однієї з панночок.

— Діва Марія! — з полегкістю зітхнула Гертрудіс. — Та ж хіба я могла це знати? Я ніколи й не торкалася їхніх ліжок. Ані ліжок, ані посуду. Це не вільно робити нікому. Таких дивачок не знайти по всьому світу. Чистота для них над усе.

— Але цей пістоль зник. Лишилась тільки коробка від нього.

— А хто ж тоді знав про нього? — прискалила око служниця.

— Їхній кузен Хосе Марія Пелаес, — неохоче відказав Пліній.

— Я й гадки про це не мав, — боронився далі Новільйо.

— Що, на вашу думку, могло спонукати їх так поспішатися, та ще й з пістолем? Адже ви їх знали стільки років...

— Це справді на них не схоже. Можливо, їх хтось шантажував, вимагаючи грошей...

Пліній здивовано подивився на нього.

— Атож, — провадив Новільйо. — Може, вони пішли на призначену їм зустріч й утрапили там у пастку.

Пліній скептично похитав головою.

— Вони не брали з собою грошей і не знімали з рахунку в банку.

— Але, — вигукнув Новільйо, пишаючись зі своєю тямущості, — в таких випадках гроші не беруть, а кладуть у конверт газетні витинанки.

— Ви гадаєте, що в них стало сміливості зустрітися з шантажистами?

— Власне, мене це не здивувало б. А тебе, Пальміро? — обернувся він до опасистої секретарки, яка слухала їх, витріщивши очі.

— Мене теж. Вони такі імпульсивні, що від них можна сподіватися чого завгодно.

— Я теж не здивувалася б, — встряла в розмову Гертрудіс. — Часом для них доволі іскри, щоб спалахнути.

— Чули? — вдоволено відзначив столяр. — Більшість поділяє мою думку.

Пліній погладив себе по підборіддю й, примруживши очі, втупився перед себе. Зрештою труснув головою й мовив:

— Коли хтось невідомий вимагає грошей, а віддавати їх не хочеться, зголошуються до поліції або ж попереджають кого-небудь, куди йдуть.

— А якщо вони не хотіли розголошувати ім'я того невідодомого? — зауважив Новільйо тоном всезнайка.

— Наприклад? — пильно подивився йому в вічі Пліній.

— Наприклад... Чи я знаю? Це лиш припущення. Хіба не ви казали, що у них могла бути якась таємниця? [322]

— Це припущення можна взяти до уваги тільки в тому випадку, якщо ви назвете підозрювану вами особу.

— Нікого я не можу назвати. Мене єднає з ними велика приязнь, але мені невідомі їхні секрети.

— Гаразд, — підсумував Пліній. — Я лиш хотів, друже Новільйо, зазнайомитися з вами й налагодити контакт. Прошу вас подумати, можливо, ви згадаєте якісь цікаві факти, що могли б придатися мені в розслідах. Невдовзі я навідаюсь до вас.

— Я залюбки зустрінуся з вами в будь-який зручний для вас час... Але тільки не тут. Зателефонуйте мені на один з оцих двох номерів, і я прийду, куди загадаєте. Буду вам вельми вдячний.

І черкнув на папірці номери телефонів.

— Згода, — мовив Пліній, розуміюче поглянувши на верстат. — В разі потреби я зателефоную на один з оцих номерів... трьома дзвінками.

— Другий телефон — домашній.

— Ходімо, Гертрудіс!

Пліній потиснув руку Новільйо й подався за проворною служницею тим самим лабіринтом назад.

— Ви не годні собі уявити, як вони накинулись на мене за те, що я привела вас сюди. Мало не покусали мене. Хоча я й сказала, що не могла відмовити поліції. Ясна річ, вони не хочуть, щоб хтось знав про їхній сховок.

— І давно вони тут?

— Та ще з-перед війни, казали панночки.

— Він одружений?

— Удівець. Але, схоже, давно вже злигався з Пальмірою, з котрою працює бозна-скільки років.

— Що за світ, Боже милостивий! — зітхнув детектив.

Пліній звелів служниці прибрати до його повернення в помешканні й відповідати на телефонні виклики. Коли Гертрудіс зникла в підземці, він подався куди ноги несли, нараз збайдужівши й занудьгувавши за домівкою. Найсправжнісінька дитинна ностальгія, що самому йому в глибині душі видавалася сміховинною.

Невдовзі він опинився на вулиці Баркільйо. До праці, в помешкання Рудих сестер вертатися не хотілось. Що йому там робити? Не мав анінайменшої охоти знову дурно накручувати телефон. Тож зайшов до бару "Ріофріо" випити кави, щоб якось згаяти довжелезний день.

Зненацька його діткнуло почуття обов'язку. Навіть на вимушеному дозвіллі він завжди думав про роботу. Він мусить з'ясувати, що сталося з сестрами Пелаес, мусить знайти їх живих чи [323] мертвих, що з цілковитою слушністю вимагає од нього дон Лотаріо. У припливі енергії Пліній розплатився за каву, вийшов на вулицю і, заклавши руки за спину, рушив у напрямку оселі Рудих сестер.

Там він застав Долорес Арнічес, кравчиню. Гертрудіс затримала її до приходу Плінія. Худорлява жінка в окулярах, з блукаючим поглядом, ледь кивнула на знак вітання. Служниця пояснила, що Долорес ходить сюди раз па тиждень у кравецьких справах. А востаннє була тут саме того дня, коли зникли Руді сестри.

— Та хай сама розповість!

І Долорес забубоніла, мов той школяр, що відповідає завчений урок, — з безживними руками й очима, ворушилися тільки тонкі й сухі, як шкуринки хліба, вуста.

— Отож, пане інспектор, я приходжу сюди близько одинадцятої. Того дня сніданок мені подали, як завжди, до кравецької. Потім я взялася до праці. Вони заходили до мене, то одна, то друга, погомоніти. Так дійшло до обіду, і знову, як завжди, — я вже двадцять років ходжу сюди, — мені подали обід до кравецької. По обіді я звичайно трохи спочиваю на канапі. Вони, мабуть, теж прилягли, хоч я й не бачила, бо не виходила з кімнати.

Десь близько пів на четверту задзвонив телефон. І почалася веремія. Хтось із них, не знаю, котра саме, взяв слухавку. Разів зо два вона скрикувала з подиву. Але годі було щось дібрати — надто далеко до телефону. Потім прибігла друга, теж лементувала, щось перепитувала. Мене так і поривало вийти на коридор послухати, але я не насмілилась.

— А ті крики, що ви кажете, виказували радість, розпач чи, може, страх? — спитав Пліній.

— Важко сказати. У кожному разі були незвичні. Скорше окрики подиву, нетерпіння...

— Довго вони розмовляли?

— Та ні. Зовсім недовго. Але коли поклали слухавку, я почула в коридорі метушню. Певне, кинулись до ванної, затим до свого покою зодягатись, обидві враз, і все бігцем. Щось торохтіли між собою, сперечалися... Потім, десь за півгодини, до кравецької заклопотано зайшла панна Алісія, залишила мені на столику підвечірок та платню й сказала: "Нам зараз треба вийти в нагальній справі". Вона сказала "у справі", це я добре пам'ятаю. "Якщо скінчиш до нашого повернення, повимикаєш скрізь світло й причиниш двері. Побачимось у понеділок". Я

навіть не встигла нічого спитати. І обидві — панна Марія вже чекала в [324] коридорі — хутко вийшли, грюкнувши дверима. Та й дотепер, як сказала мені Гертрудіс, не повернулись.

Долорес змовкла і втопила свої розблукані очі в простір поблизу Плінія.

— А чи не називали вони в розмові якогось імені чи слова, що могло б підказати, про яку "справу" йшлося?

— Ні. Телефон, як ви знаєте, далеченько від кравецької. Зазвичай важко щось дібрати. Це все, що я чула.

— Ви обидві віддавна буваєте в цьому домі. То чи не спадає вам на думку якесь припущення — хто їх міг так переполошити?

— Ми вже з годину сушимо собі над цим голову, — сказала Долорес. — Справді, хто це міг бути? Хто міг вивести їх з рівноваги? Вони не знялися б отак з доброго дива. Бо завжди були чи є — дай Боже, щоб усе було гаразд, — дуже розважні і нічого не робили зопалу. Певне, телефоном їм повідомили щось винятково важливе. Я ніколи не бачила їх такими схвильованими,.. І коли пробило шосту, а до роботи я нічого не мала, хоча, як правило, працюю до восьмої, я пішла собі. Нічого дивного, що вони не повернулись до того часу. Дивно, що вони не повернулись і донині!..

Запала мовчанка. Пліній, запаливши сигарету, походжав кімнатою і розмірковував. Долорес сиділа на краєчку канапи, а Гертрудіс, наморщивши чоло, водила очима за Плінієм. Та оскільки він мовчав, озвалася сама:

— Може, принести пива, бо ми йтимемо, якщо вам більше нічого не треба.

— Ходіть собі з Богом, а я ще трохи побуду тут, зачекаю дона Лотаріо.

— То принести пива чи не треба?

— Не треба. Я щойно пив каву, тут поруч.

Близько другої зателефонував ветеринар і сказав, що вони з Фараоном чудово розважились, подробиці розповість увечері, як і домовлялися. Він дзвонив з Алькала-де-Енарес, де винар мав залагодити якісь свої комерційні справи. Поклавши слухавку, Пліній подався до готелю, пообідав і, погомонівши в салоні з земляками в присутності мовчазної француз ки з китайським муциком, що сиділа в тому самому фотелі, вирішив часинку подрімати.

Він геть підупав духом, а проти цього найліпшим засобом є сон. [325]

Запалене світло

Надвечір Пліній прокинувся й безтямно роззирнувся довкола. Що це за помешкання? Що за місто? Як він тут опинився? Поволі шум автомобілів за вікном повернув його до Мадріда, в готель "Сентраль", до справи Рудих сестер.

Ще якусь хвилю не одривав голови від подушки, втопивши очі в балконові ґратки, через котрі сіялось призахідне світло. Потім запалив сигарету й, затиснувши її в губах, лежав так, заклавши руки за голову. Покосувавши на рукави синьої піжами, усміхнувся. Кумедний же він мав вигляд! Він, Мануель Гонсалес, шеф поліції Томельйосо, зі славетного роду Плініїв, — і в піжамі! Чи не перший із свого покоління вкладався в такому строї до ліжка. А виною всьому подорож до столиці! І сестри Пелаес! І чому його донька вважає, що в Мадріді негоже покластися в ліжко без піжами?

Пліній неквапливо вбрався й зійшов сходами до салону. Кинув погляд на вечірні газети, що лежали на столі. "Дотепер жодних новин про загадкове зникнення сестер Пелаес", — звідомляв заголовок на останній шпальті популярної газети. І далі: "Згідно з інформацією департаменту безпеки місцеперебування сестер Пелаес, котрі, як ми вже повідомляли, не повернулись минулої суботи до свого помешкання на вулиці Аугусто Фігероа, досі не з'ясовано. Справу доручено відомому криміналістові, ім'я котрого нам не названо. Втім, найближчим часом розсліди мають дати результати".

Мануель замислився, його потішив епітет "відомий". Дон Лотаріо буде ущасливлений.

До стойки рецепції вийшов власник готелю дон Еустасіо і, дивлячись на Плінія поверх окулярів, повідав йому замість привітання:

— Вам телефонували близько шостої, Мануелю.

— Хто?

— Не назвались. Питали про вас, а коли я відповів, що ви відпочиваєте, поклали слухавку.

— Голос чоловічий чи жіночий?

— Чоловічий.

Піднявшись вулицею Алькала вгору, Пліній завернув на Аугусто Фігероа. У придверницькій, як звикле, анікогісінько. Він відкрив поштову скриньку й поміж рекламових брошурок натрапив на конверт, заадресований: "Поліцейським, що провадять розсліди у справі сестер Пелаес". Пліній начепив окуляри і, розпечатавши його, витяг аркушик паперу, на якому червоним фломастером було написано: "Це я викрав сестер Пелаес. Помста. Ви їх ніколи не знайдете. Недоумки! Дикий Кіт".

Він двічі [326] прочитав листа, стенув плечима, сховав папірець до кишені й неквапливо побрався сходами.

Відчинивши двері, Пліній здивувався — в коридор падало світло з кабінету чи з вітальні. Зайшов досередини. Нікого. Міг присягтися, що вранці світла не вмикав. Яскраво світило сонце, його проміння проникало через вікно, що виходило на крамницю електроприладів. Ні, він напевне не вмикав світла. За ясної погоди не було потреби в штучному освітленні помешкання, вистачало природного.

Якусь хвилю Пліній наслухав. Ані звуку! Поволі, напружуючи всі свої п'ять органів чуття, почав кружляти кімнатами, намагаючись відтворити в пам'яті всі його дрібниці. Але яким ключем відімкнено двері? Наскільки він знав, існувало три ключі: по одному мала при собі кожна з сестер, а третій, що зберігався в придверницькій, тепер був у нього.

Пліній повмикав в усіх кімнатах світло. Однак не чіпав нічого. Всі речі на своїх місцях. Усі шухляди й двері замкнені. Жодних слідів злому. "Дивина! —подумав він. — Той невідомий залишив безсумнівний слід — світло в кімнаті. Найпевніш, він надто захопився своїми пошуками. Мусив добре знати цей дім, його звичаї й останні події, які спричинили втручання поліції. Чому ж одвідувач пішов, забувши погасити світло — в поспіху чи з неуважливості?" Пліній подумав, що той "хтось" був тут, напевне, надвечір, в противному разі не потребував би електричного світла. "Чи це не він хотів упевнитись, що не застане тут мене й тому зателефонував до готелю? Чи не в кабінеті він щось шукав? Але ж тут немає жодних сховків... Найвірогідніше, це була перша кімната, куди він заходив. Або ж остання... У кожному разі йдеться про когось, хто добре знав це помешкання".

Він подумки перебрав обличчя й імена всіх опитаних, усіх відомих йому осіб, так чи інакше зв'язаних з родиною Пелаесів. І текст того блазенського листа, підписаного "Диким Котом". Ясна річ, ситуація ускладнювалась. Досить лиш з'явитися в газетах повідомленню про таємниче викрадення, грабіж чи щось подібне, як де не вискіпуються

отакі анонімні недоумки. Він знав це зі свого багатого досвіду. Здебільшого саме невдатні злочинці виявляють свої нахили в цидулках без підпису. Ото було б потішно, якби ця нібито проста справа двох сестер — кумедних старих панночок, істеричок — нараз ускладнилась, перекресливши тим самим його уявлення про осіб, яких він мав за добре знаних. Гаразд, але чому та запалена лампа має додати справі таємничості й одібрати їй позірно свійський характер? А, власне, чому "свійський"? Адже те, що справа видається такою з огляду на осіб, які в ній виступають, ще не означає, що тут не міг втасуватися якийсь вироджeнець... [327] Пліній відчинив холодник, відкраяв собі шматок шинки, проковтнув і запив червоним вином з напівпорожньої пляшки. Пси тім, вдоволений і ситий, запалив і причинив дверцята ногою. Потинявшись помешканням, він зайшов до кабінету дона Норберто й увімкнув бронзову лампу у вигляді тюльпана. Знову почав роздивлятися по кімнаті. З портрета над столом на нього дивився дон Норберто, котрий, як частенько буває з такого роду малюваннями, тільки приблизно нагадував того чоловіка, що його так добре знав колись Пліній.

Розглядаючи цю мазанину, він нараз завважив те, що могло запримітити тільки досвідчене й пильне око: хтось недавно чіпав портрет. Правобіч, уздовж багета, на стіні видніла світла смута. Пліній, узявшись знизу за раму, трохи підняв портрет. В осередді ясного квадрата він побачив умурований потайник. "Отако! Дон Лотаріо сказав би, що я перевершив самого себе. Хоча я й проспав усю сієсту, але форми не втратив. Боже поможи, заради Грегорії й моєї доньки!"

Але Бог не поспішав йому на поміч. Портрет не знімався. Схоже, його припасовано на шрубах чи завісах. Ніяк не піддавався. У Плінія затерпли руки, а сигарета пекла губи, тож довелося облишити портрет, щоб перепочити й викинути недопалок. За хвилю він знову підняв портрет однією рукою, а другою-присвітив сірником, намагаючись роздивитися, як кріпиться рама. І відразу помітив, що світлий квадрат подряпаний у двох місцях. Піднявши очі, побачив два тоненькі металеві прутики, які слугували для підтримання портрета у горизонтальному положенні.

Та й хитрун же був цей дон Норберто! Чи, може, то його доньки? Потайник, найпростішої конструкції, відмикався без будь-якої цифрової комбінації. Пліній прикинув собі розмір замкової шпарини й бігцем подався до шухляди з ключами, сподіваючись знайти потрібний. Прихопивши кілька, повернувся до кабінету, але всі спроби виявились марні. Жоден не придався. Орудував обережно, за допомогою носовичка, щоб не затерти ймовірні відбитки пальців. Перебрав усі ключі. Дарма! У розпачі сів у нотарів фотель, полишивши потайник. Запалив ще одну сигарету і, зсунувши капелюха на потилицю, почав міркувати. Одне з двох: або гість узяв ключ деінде, або ж його віддали йому самі Руді сестри, з доброї волі чи з примусу. Не Новільйо ж тримає викрадених сестер у підвалах міністерства! Втім, мавши добру кебету на плечах, міністерство можна використати для чого завгодно... Той пентюх кузен, збирач марок, був у Парижі, коли викрали Рудих сестер... Чорт забирай, а якщо не був? Звідки знати, чи не був він десь тут поблизу? Бо безглуздо підозрювати придверницю, служницю чи кравчиню... А сповідач? Але це може бути хтось зовсім інший. Можливо, ми сушимо собі голову, а якийсь пройдисвіт сміється з пас... Але як дізнався [328] той пройдисвіт, що я зупинився в готелі "Сентраль"? І коли я там буваю? "Тож скажу вам , пане нотарю, — кинув він оком на наставлений, мов капкан, портрет, — що справа стає дедалі за-плутанішою".

Його роздуми урвав далекий дзвінок у двері помешкання. Пліній хутко підвівся, опустив і вирівняв портрет, поклав ключі в шухляду й лиш тоді відчинив двері. То були Фараон і дон Лотаріо.

— Чи вільно мені зайти на місце скоєного злочину? — урочисто запитав явно підпилий Фараон.

— Прошу, панове!

— Цікавий я знати, що ти тут робиш? — у свою чергу спитав дон Лотаріо.

— Думаю. Що ще я можу робити?

— До речі, я мушу негайно зателефонувати, а то я геть забув про одне важливе доручення, — спохопився Фараон. — Де в цьому домі телефонна книжка, Мануелю?

— На столику під телефоном. Зачекай, тобі яку — за вулицями чи за прізвищами?

— За вулицями.

— Ходімо до кабінету, там видніше.

Фараон, відшукавши потрібний номер і записавши його на цигарковій коробці, вийшов до передпокою телефонувати.

— Є якісь зрушення, Мануелю? — по-батьківському спитав дон Лотаріо.

— Потім розповім, коли залишимось удвох. А завтра вранці я хочу закликати сюди й серйозно поговорити зі служницею, кравчинею, котру ви не знаєте, сповідачем, кузеном і Новільйо, з котрим ви теж не знайомі. Зараз треба повідомити їх про це телефоном.

— Ти мене заінтригував. Мануелю. Я вже шкодую, що пішов був з тим гладуном вештатись по Мадріду.

— Тихше, він іде!

Дон Лотаріо приніс пива, а потім пішов телефонувати Пліній. Затим він без особливого ентузіазму пристав до розмови при пиві. Думками був десь далеко.

Дон Лотаріо, спостерігаючи за шефом, звеселів. Коли той відсторонюється од усього, що діється довкола нього, то це ознака напруженої праці його мозку.

Пліній думав, ветеринар не спускав з нього очей, а Фараон гриз мигдаль і, своїм звичаєм, блазнював.

— Послухай лишень! — раптом підхопився він. — Я оце згадав, що ти повинен показати мені ту знамениту кімнату духів, про котру мені розповідав дон Лотаріо. Ото має бути видовище!

— Іншим разом, Антоніо, — відказав ветеринар. [329]

— Ні, саме зараз, — на превеликий подив дона Лотаріо озвався Мануель.

Річ у тім, що Пліній на згадку про ту кімнату нараз усвідомив собі, що поминув її сьогодні, коли обходив помешкання. Історія з портретом має присмак містики, подумав він, тож не завадить зазирнути в кімнату з ляльками.

Рішучою ходою, аж занадто рішучою як на прохання Фараона, він попрямував туди, прихопивши спершу ключа з шухляди. За ним рушили дон Лотаріо і Фараон.

— Святий Боже! — вигукнув винар, коли в комірці з манекенами спалахнуло світло. — Що за карнавал мерців! Ці сестри справді таки схибнуті!

Тепер Плінію все видалося ще похмурішим, ніж за першим разом. Тоді це викликало в нього поблажливу посмішку, як карикатура жалоби чи могильна помпезність. Смерть, убрана в шмаття, лозу й картон, з фотокартками замість облич, видавалася мертвішою за самих мертвяків — безмовних, зі спокійними рисами, нерухомими очима й стиснутими

вустами. Правдешні мерці навівають думки про щось далеке, супокійне, як стояча вода. А ці ляльки справляли враження активно гротескових. Виставлені в хронологічному порядку, вони утворювали якийсь танок смерті, без музики, на півдорозі між життям і смертю.

Це було враження не тільки Плінія, бо його приятелі теж застигли з широко розплющеними очима. Фараон аж нетямився з подиву.

— Чортзна-що! — сказав він зрештою, витираючи тилом долоні масні губи. — Погляньте-но, той у сурдуті має навіть шпильку в краватці!

— І шпоньки на манжетах! — додав дон Лотаріо.

— Ти ба! А та пані з медальйоном! А той, у мундирі з республіканськими відзнаками! — пожвавішав Пліній. — Бідолашні сестри обвішали їх усіма регаліями.

— Ти пам'ятаєш дона Норберто? — спитав ветеринар Фараона.

— Та не дуже, але трохи пам'ятаю.

— Ось він. Поглянь на його портрет на місці голови!

— Так, так. Я вже бачив його портрети в помешканні. Йому навіть ланцюжка від годинника не бракує. Може, й годинника має.

— Зараз побачимо, — сказав Пліній, підійшовши ближче й потягши за ланцюжок, що звисав з правої кишені камізельки. — Так, є й годинник. Щоправда, не найвищого класу. Фірма "Роскофф".

Накрутивши його, підніс до вуха.

— Йде.

Всі оглянули годинник, послухали його цокання. Пліній знову [330] вклав його до кишені й потягнув за другий кінець ланцюжка, вшиленого в петельку. На ньому висіло колечко з одним-однісіньким звичайним ключем. У Плінія тьохнуло серце. Він кілька хвиль дивився на ключ, не торкаючись його.

— Що там? — спитав Фараон, котрий разом з доном Лотаріо одійшли вже трохи осторонь.

— Та нічого... Ключ, — відказав Пліній, вкладаючи його знову до кишені манекена.

Подальші коментарі Фараона й дона Лотаріо не доходили вже до його свідомості. Він знову поринув у свої роздуми. Майже механічно обшукав решту манекенів, і єдине, що привернуло його увагу, хоча й геть з інших причин, — була ладанка, яка, безперечно, слугувала за оберіг від республіканства нареченого Марії.

Пліній по-змовницьки підморгнув дону Лотаріо й попросив приятелів зачекати на нього в кімнаті, бо йому треба зателефонувати у пильній справі.

Накрутивши номер комісара, він попросив, щоб завтра вранці прислали експерта для знімання відбитків пальців, а також зачитав йому анонімного листа, підписаного "Диким Котом".

— Це писав якийсь пришелепуватий.

— Я теж так подумав.

— У кожному разі збережи того листа для експертизи. Ясна річ, коли в газетах з'являється якась сенсація, відразу сипляться анонімні листи й телефонні дзвінки. Не варто давати інтерв'ю газетярам, доки справа не проясниться.

— А в мене його ніхто й не просив. Повідомлення, опубліковані в пресі, походять, певне, з департаменту.

— Так. Але я наказав тримати перебіг розслідів у суворій таємниці. То ви маєте, Мануелю, якусь надію на успіх?

— Надію, то забагато сказано. Ви знаєте, що я ніколи не кваплюся з висновками. Але тут принаймні є над чим помізкувати.

— Тільки новаки в нашій роботі відразу знаходять розв'язання. Ми ж, старі вовки, мавши за собою чимало кримінальних справ, ніколи не квапимось. Гаразд, Мануелю. Завтра о десятій матимеш експерта для знімання відбитків.

— Ймовірних відбитків, хотів я сказати.

— Так, власне, й треба говорити.

Поклавши слухавку, Пліній дізнав уперше за цей день відчуття безжурності й втіхи. Конфіденційна розмова з такою важливою поліційною особою справила йому велику приємність.

Повертаючись до кімнати духів, він запалив сигарету.

— То я готовий, друзі! [331]

— Я оце казав дону Лотаріо, що одного чудового дня ви спіткаєте тут якогось нового духа.

— Не розумію.

— Що тут розуміти? Уяви собі, що якогось дня капітан республіканець розохотиться, зляже на котрусь Норберту з оцих ось, і

за дев'ять днів — у духів це хутко! — матимете ще одну картонну машкару в лахах.

— Ти жахливий, Антоніо! У тебе одне на думці! То де ми вечеряємо?

— У барі "Аргентіна". Я умовився з студентами й дівчатами.

— Ходімте ж, бо я вже зголоднів!

Зійшовши сходами, Пліній зазирнув до придверницької — жінка була на місці. Він спитав її, чи не навідувався хто сьогодні до помешкання сестер Пелаес.

— Не знаю, пане Пліній. Мене не було цілий день, бо мала одну дуже нагальну справу.

Потайник з коштовностями

Відразу по каві Пліній і дон Лотаріо, пославшись на втому, розпрощалися з Фараоном і веселим товариством, котре мало вже більш-менш визначені подальші плани на вечір. Друзі вийшли з бару і невдовзі знову були в помешканні Рудих сестер.

— Ну, розповідай! — нетерпеливився дон Лотаріо. — Мені й шматок у горло не ліз, така мене бере цікавість.

— Але вам доведеться трохи зачекати, бо мене бере ще більша цікавість. Я хочу переконатися, чи не підвело мене сьогодні чуття в кімнаті духів. Як тільки пересвідчусь, тоді все розкажу.

Вони зайшли в опочивальню сестер. Пліній дістав в'язку ключів з комода, відчинив кімнату з манекенами і якнайобережніше відчепив ланцюжок од годинника в кишені камізельки двійника дона Норберто. У

кабінеті він поклав ланцюжок на стіл. Дон Лотаріо зачудовано спостерігав за його діями.

— Доне Лотаріо, якщо ваша ласка, підніміть трохи отой портрет.

— Підняти? А він не впаде?

— Не бійтесь! Отак! Ще трошки...

Пліній опустив прутики, і портрет прибрав описаної вже вище форми капкана.

— Ти ба, яка хитра штука!

Пліній узяв носовичком ключ, встромив його у шпарину й [332] повернув. Замок відкрився напрочуд легко. Перш ніж оглянути потайник, він усміхнувся до дона Лотаріо.

— Побачимо, що тут ховають Руді сестри!

Спочатку під руку йому трапилось кілька чекових книжок. Перевірив, чи підписані. Кожна була на котрусь із сестер. Далі великий конверт з акціями різних компаній. Оббите блакитним оксамитом пуделко з перснями, браслетами, золотими монетами й годинниками. Таке багатство приголомшило Плінія. Потім — течки зі страховими полісами, облігації, духівниці предків і паки листів, перев'язані шовковими стрічками.

— Що там є, Мануелю?

— Спитай краще, чого тут нема.

— Сподіваюсь, ти мені поясниш.

Ще раз оглянувши потайник і зазирнувши в усі його куточки, Пліній поклав усе на місце, взявши носовичком ключ, замкнув металевий ящик і опустив портрет. Але ключ від потайника не поніс у кімнату духів, а поклав у комодову шухляду, загорнувши в хустинку.

Жваво обговорюючи новини, що їх Пліній переповів ветеринарові, він неквапливою ходою, немов прогулювались Ярмарковою вулицею Томельйосо, попрямував до готелю.

Наступного дня о десятій ранку прибув поліційний експерт, котрий, заживши всіх осторог, довго ворожив над замком і самим потайником, знімаючи відбитки пальців.

Пліній і дон Лотаріо, видзвонивши всіх намічених осіб, змогли домовитись про загальне зібрання лише на другий день ополудні. Причиною такої загайки став Новільйо — службовець і майстровий заразом, котрий, згідно зі словами його секретарки — тієї, од в'язальної машини, — подався до міста розносити виконані замовлення, і знайти його можна було хіба що з пів на восьму у кав'ярні "Насіональ", куди він звичайно заникує у цей час.

Коли фахівець з дактилоскопії, скінчивши роботу, пішов, Пліній і дон Лотаріо повернулися до потайника й заходилися ще раз перебирати папери та листи. їхню увагу привернув один незвично теплий лист дона Норберто до дружини з Рима, датований 1931 роком. Певне, то була перша й остання закордонна подорож пана нотаря, котру він описував з непідробним захватом. Раз у раз він умлівав над дивовижами, які споглядали його очі, доточував коротенькі італійські фрази й найніжніші слова для своїх маленьких рудоволосок.

Пліній уявив собі, як довгими вечорами Руді сестри читають і перечитують без кінця-краю ті листи. Був тут і стосик листів од республіканця Пучадеса, нареченого Марії. Побіжно переглянули їх. В одному з листів він писав: "Я уявляю, як ти [333] сидиш у театрі поруч

мене й стиха зітхаєш, світло від рампи падає на твоє чоло, а твоя біла рука лежить в моїй". В іншому листі: "Переконання твого батька і йому подібних — я їх шаную, ясна річ, — полягають у доконечності збереження існуючого стану речей, того, що вони мають, що є їхньою власністю. Моє ж переконання — здобути щастя для всіх, аби кожен мав щось своє, щось до збереження разом з гідністю, правами людини, повагою до всіх і свободою для всіх. Як бачиш, я не такий лихий, як вважає дон Хасінто".

Обличчя Плінія, звичайно незворушне, прибрало тепер розчуленого й засмученого виразу. "Права людини! Бідолашні ви мої! Бідолашні старі ліберали, з серцем понад кишеню і з тією ліричною, святобливою наївністю віри в одне право для всіх! Сміх, та й годі! Того, хто мовив: мир і хліб, слово і право для всіх, для багатих теж, розп'яли на хресті. Порядок і закон — добре налагоджений і жорстокий, ось що їх завжди чекало".

Дорогою до готелю вони згадували дні республіки в Томельйосо. По обіді, не мавши нічого нагального, вирішили зіграти партію в шашки на старій, потемнілій од часу дошці. Востаннє вони грали дуже давно. Колись, відразу по війні, в казино, котре тоді називалося "Притулок рільника", ще раніше — "Народна господа", а на самому припочатку — "Клуб лібералів" (так міняються назви речей залежно від політичних вітрів і часових поривань), вони були в захопленні від цієї гри. Але з плином часу, стомившись од монотонності тих квадратиків, перейшли на карти.

За шашками просиділи майже до сьомої, коли об'явився Антоніо Фараон. Пліній сказав їм, що вони можуть іти собі розважатись, а йому треба відшукати службовця-столяра. Фараон і дон Лотаріо не заперечували. По правді кажучи, товариство Плінія їх трохи обтяжувало. Тож домовилися зустрітись у "Гайянгос" або в "Ла Чулета", куди майже щовечора навідувалися студенти й симпатичні чужоземки.

Вони збиралися йти, коли Антоніо Фараон нараз згадав, як і напередодні ввечері, що йому треба подзвонити, і спитав дозволу скористатися з телефону. Принісши з коридора всі телефонні книжки й почепивши на носа окуляри, заходився гортати їх на столику до гри в шашки. Ветеринар і Пліній спостерігали за ним, потішені поважністю й неквапливістю, з якими він вивчав спис номерів. Коли Фараон відклав одну з книжок, напівпримружені очі Плінія зупинились на великих літерах, поспіхом накреслених олівцем на рекламі пива. Він теж озброївся окулярами і, взявши зі столу книжку, спробував вчитати ті ієрогліфи. Фараон відійшов до телефону, повторюючи упівголоса потрібний номер, а дон Лотаріо придивлявся через плече шефа до запису в книжці. [334]

— Вілла "Есперанса". Карабанчель Альто, — прочитав зрештою Пліній.

Вони запалили, і ветеринар спитав:

— Що ти про це думаєш, Мануелю?

— Я думаю, друже Лотаріо, — відказав той, чухаючи потилицю, — що це писали поспіхом, на першому, що трапилось під руку... Можливо, під час розмови телефоном.

— Отже, ти вважаєш...

— Я нічого не вважаю. Що тут можна вважати? Просто я так подумав, та й усе.

Дон Лотаріо, потішений висновком Плінія, примружив очі й роздув крила носа. Тепер він скидався на імператора Цезаря.

— Мануелю, я певен, що тебе не підводить інтуїція, і ми дісталися або наближаємось до епіцентру справи Пелаес.

— Спокійно, доне Лотаріо, вам незгірш за мене відомо, що в світі домислів про чужі вчинки дуже просто помилитися.

— А хай тобі з твоєю філософією! — втрутився Фараон. — Чом би нам — дону Лотаріо й твоєму покірному слузі — прямо зараз, до вечері, не навідатись до цієї вілли й подивитись, що там діється?

— Чи не збираєшся ти, Антоніо, теж вступити до муніципальної гвардії Томельйосо?

— Ні, друже, і в голови я такого не клав, та й нахилу до цього ніколи не мав. Але тепер, втрапивши в таке товариство... Зрештою, вважай, що той слід хибний, і ніщо не зашкодить твоїй славі. Дон Лотаріо і я-люди приватні, кинемо оком на віллу й зробимо візит, якщо трапиться оказія. Якщо буде щось цікаве, зателефонуємо тобі в "Насіональ", і ти відразу приїдеш з панцерною бригадою. Якщо ж ні — усе скінчиться прогулянкою по Мадріду, такому гарному в цю пору року.

— Згода. Може, зробимо тебе почесним капралом муніципальної гвардії Томельйосо. Чекаю на вас у "Насіоналі". Хай щастить! Але будьте обачні, не наробіть дурниць!

— Не, потерпай, Мануелю! З ним іду я! — поважно відказав ветеринар.

Вийшли утрьох і зачекали на дона Лотаріо біля готелю, куди він забіг прихопити про всяк випадок свого револьвера. Потім під'їхали на таксі до "Насіоналю", де шеф вийшов, жартома благословивши їх на дорогу.

Пліній зайшов до просторої кав'ярні й пошукав очима Новільйо. Надто рано. Сидіти не хотілося, тож вирішив трохи прогулятися, щоб згаяти час. Дійшов до вулиці Куеста-де-Мойяно. Призахідне червоно-біляcте сонце світило йому в спину. Неквапливою ходою він простував

попід уже зачиненими книгарнями, [335] пофарбованими в блакитний колір. Поминав закоханих, що трималися за руки.

На розі біля бару "Двірцевий" він зупинився в нерішучості й зайшов випити пива. Людей було мало. Втамувавши спрагу, пішов далі, до бару "Платформа", куди часто заникували його краяни, що мешкали в Мадріді. Вони нудьгували за рідним містечком та сусідами і в час прибуття й від'їзду автобусів сподівалися зустрітися з земляками.

Але й тут не спіткав нікого знайомого. При шинквасі жваво розмовляли кілька чоловіків і жінок, з усього видно, нетутешніх. Сівши за вільний столик, він замовив червоного вина.

Неохоче й без поспіху Пліній повернувся в "Насіональ". Покружлявши досить довго поміж стільцями й мармуровими столиками, постеріг нарешті Новільйо. Той сидів за столиком сам, заглибившись у читання газети.

— Добривечір, добродію! — зупинився прямо перед ним Пліній.

Новільйо підняв свій гачкуватий ніс, озброєний окулярами, й неприязно поглянув на поліцейського.

— Чи можна ненадовго скласти вам товариство?

На відповідь Новільйо лиш посунувся трохи, щоб дати тому місце. Потім неквапливо сховав окуляри до футляра, згорнув газету й сказав:

— Панни не повернулись?

— Ні.

— Попереджаю вас, що я знаю не більше, ніж за першим разом, коли ми з вами розмовляли.

— Анітрохи в тому не сумніваюся.

"То що ви хочете від мене?" — здавалося, означав його нетерплячий жест.

— Я хочу попросити вас про одну послугу, — провадив детектив, не зважаючи на ворожість Новільйо.

— Яку саме?

— Завтра ополудні я хочу зібрати всіх добрих приятелів сестер Пелаес в їхньому помешканні на вулиці Аугусто Фігероа. Я телефонував у міністерство, і пані, котра працює з вами, сказала мені, що вас можна знайти о цій порі тут.

— І навіщо це зібрання?

— Гм... Щоб обмінятися думками з приводу вже відомих фактів. Можливо, вдасться з'ясувати щось нове.

— Сумніваюсь.

— Ніколи не можна знати.

Запала мовчанка, яку Пліній використав для того, щоб замовити пива і запропонувати співрозмовникові сигарету. Тим часом роздивлявся кав'ярню, помальовану в блакитний колір, з темними колонами. Круглястий шинквас при вході скидався на [336] карусель келишків і філіжанок. Тут же продавали газети. Пліній дивувався з розмірів

кав'ярні, котра нагадувала йому їдальню в касарні. Таке приміщення найбільше придалося б для політичних заходів.

За сусіднім столиком сиділа молоденька дівчина зі старим чоловіком, котрий час од часу потискав їй покрадьки руку. Дівчина знервовано роззиралася навсібіч. Здавалося, вона виконує трудний обов'язок. її кавалер був дуже збуджений. Щоб розплатитися з кельнером, він повагом видобув тугий гаман. Дівчина прикипіла до нього широко розчахнутими очима, нахилившись трохи вперед, і у вирізі сукні завидніли ледь округлі груди. Старий чоловік дуже серйозно й вагаючись відлічував банкноти і косував на неї. За столиком ліворуч четверо чоловіків провінційного вигляду читали газети.

— Яку посаду ви обіймаєте в міністерстві? — немов знічев'я спитав Пліній.

Новільйо, почувши запитання, завмер, не донісши сигарети до рота, й вороже зиркнув на нього.

— Хіба вас це обходить? — відповів розгублено.

— Даруйте! —трохи зніяковів Пліній. — Я не мав на думці нічого поганого.

— Поганого чи доброго, але ліпше не запитувати про те, що вас не повинно обходити. Я працюю в міністерстві там, де мені до вподоби. Це вас влаштовує?

Службовець до такої міри обурився на запитання, що кілька завсідників повернули до них голови, чекаючи сварки.

Пліній лиш зціпив зуби й опустив очі. Та минуло кілька хвиль, а Новільйо досі не зводив з нього ненависного погляду, і детектив спромігся повторити якнайсолодше:

— Ще раз перепрошую, я не хотів вас образити.

— Ви просто зле виховані! —глухо відказав той з викликом в очах.

— Послухайте, друже, — сказав Пліній, нараз переставши усміхатися. — Ви, здається, забуваєте, що я репрезентую владу й не збираюся терпіти таку нечемність. Тому, гадаю, для подальшої нашої розмови найпридатнішим місцем буде комісаріат. Якщо ваша ласка, прошу пройти туди зі мною зараз же.

Хоча вони й стишили голоси, всі найближчі сусіди не зводили з них очей. Надто ж чотири жінки, що сиділи за столиком навпроти. Старша з них, запевне верховодка, — кирпата, з чорною кучмою пофарбованого волосся й високо підголеною потилицею— безперечно симпатизувала Новільйо, бо дивилась на Плінія так, наче ладна була кинутись на нього. Підстаркувате подружжя, затулившись однією газетою, також, здається, нетерпляче очікувало скандалу.

Пліній підвівся і, поправляючи вузол краватки, чекав. [337]

— Щось сталося, Новільйо? — підхопилася зненацька жінка з підголеною потилицею, виказуючи намір прийти йому на допомогу.

— Ні, дуже дякую, пані Фе, — відказав Новільйо, котрий, правду кажучи, видавався досить збитим з пантелику наказом Плінія. Такий поворот справи привів його до тями, і він, спо-хопившись, поклав руку Плінієві на плече.

— Прошу вас, Гонсалес, сядьте на кілька хвилин, а потім підемо, куди скажете... Я перепрошую за свій спалах. Часом я втрачаю самовладання. Я скажу вам усе, що ви забажаєте...

Пліній, змірявши його суворим поглядом і, немов показуючи, що робить велику ласку, знову сів, трохи відсунувшись од столу, як у себе в комісаріаті.

Новільйо покликав кельнера й спитав Плінія, що йому замовити. Той поклав за краще приховати своє невдоволення й погодився на ще одне пиво.

— Ще раз прошу вас, Гонсалес, — стомлено мовив столяр, — вибачити за мою поведінку, але моє службове становище украй складне, і будь-яка згадка про це мене дуже дратує.

— А все-таки, у чім річ? — спитав Пліній з крихтою іронії в очах.

— Бачите... Я працюю в міністерстві з 1929 року, пройшовши конкурс...

Старий за найближчим столиком, вдаючи, що дивиться десь убік, поклав руку дівчині на стегно. Вона, задерев'янівши, втупилась очима в мармурову стільницю. Донья Фе — кирпоноса верховодка, перешіптувалася зі своїми подружками й неприязно поглядала на старого з дівчиною.

— Мене призначили до відділу концесій, — провадив Новільйо. — Працювало нас п'ятнадцять чоловік. Але 1931 року, як відомо, було проголошено Республіку, й той відділ скасували. Для ліквідації поточних справ нас лишилося тільки двоє — одна дівчина і я. Оскільки перед тим ми займали велике приміщення, нас перевели на горище, котре в ті часи було величезне, тобто без жодних переділок. З плином часу різні реформи й опоряджувальні роботи витісняли нас усе далі. Ми вже упорядкували всі справи, аж вибухнула війна. Від 1936-го до 1939 року усі про нас забули. Ми ходили на працю, аби згаяти час. По війні я подав звіт про наше становище новим роботодавцям. Мені було сказано чекати. Нові й нові будівельні роботи відтручали нас усе далі й далі

углиб і щораз вище. Я ще раз подав письмовий звіт про наше становище, докладно змалювавши його, але відповіді не дістав.

Кілька років по тому мій колега пояснив, що нам не дали відповіді, бо ніхто не знав, де міститься наше бюро. Усі працівники були нові й не знали плану будинку. Пригадую, один начальник [338] підготував був рішення щодо нас, але, діставши серцевий напад, забрав той проект з собою в могилу. Потім я зробив ще одну спробу, та все дарма. Зрештою ми зневірились, зрозумівши, що всім до нас байдуже, і 1945 року я поклав зайнятися якоюсь корисною діяльністю. Адже негоже сидіти склавши руки аж до пенсії. Ви розумієте, Гонсалес, в моєму віці, а мені лишилося якихось три роки до пенсії, немає сенсу труїти собі життя. Втрачене на підвишках платні за всі ці роки ми надолужуємо ремеством. У цьому житті кожен має свій шлях, і не варто опиратися долі. Наприкінці місяця ми сходимо вниз, підписуємо відомість, беремо конверта з платнею й вертаємо до своєї праці. Коли іноді хтось питає, де ми працюємо, відказуємо: "Там, де завжди", та й по всьому...

Тепер ви, Гонсалес, легко можете собі уявити, як я нервуюся щоразу, коли думаю, що насамкінець кар'єри хтось може нас викрити. Адже я не якийсь там шахрай, а тільки побічний продукт, бюрократичного апарату... Вже тридцять років я не браз до рук жодного документа. Так само вона.

— А вона ваша дружина? — спитав Пліній, потішений почутим.

— Ні... Секретарка. Вона має своє помешкання, я-своє. Звісно, пропрацювавши стільки років разом, ми майже зріднилися.

— Так-так.

— Благаю вас, Гонсалес, заради всього святого, не розповідати про це нікому із знайомих. Яка вам користь з того? Я робив для держави все що міг, але марно. Врешті-решт, в усіх подібних установах є мертві душі,

котрі задурно одержують платню... Я дещо знаю про це. Якщо хтось опинився в такому становищі не зі своєї волі, не варто терзати себе докорами сумління.

— Можете не потерпати, Новільйо, мовчатиму, як могила. А втім, не думаю, щоб в Іспанії було багато таких, як ви.

— Е, не кажіть! — жваво озвався той. — Тобто я не хочу сказати, що багато, — поправився він, — але достатньо. Якби я вам розповів... Приміром, ота кирпата жінка, котра була питала мене, чи нічого не сталося, — моя добра знайома. Так от вона протягом багатьох років одержує дві пенсії.

— Не може того бути!

— Але це так. її батько десь там служив. Помер, і відтоді їй платять дві пенсії замість однієї.

— А звідки береться друга?

— За іншого небіжчика, котрого вона й у вічі не бачила й не знає, де він працював. Отак і живе у розкошах увесь свій вік... У цій кав'ярні буває також один чоловік, тут ми всі одне одного [339] знаємо, котрий одержує запомогу за медаль, якої він зроду не мав, ба й у війську ніколи не був.

— Диво, та й годі!

— Ми прозвали його "героєм".

— А хто він за фахом?

— Сажотрус.

— Ну й життя, Боже милостивий! — вигукнув Пліній.

— І повірте мені, Гонсалес, що з сестрами Пелаес мене зв'язує лиш давня приязнь і взаємні послуги. Відтоді як їхній батько допоміг мені влаштуватися на працю, після конкурсу, звичайно, ми дуже заприязнилися. І скільки я не сушу голову, не бачу причини їхнього зникнення.

— Я не сумніваюсь. Анітрохи не сумніваюсь.

Новільйо після такого щирого запевнення поринув у себе. Висповідавшись, він тепер відпружився й часом навіть позирав на газету, що лежала перед ним.

Пліній мав враження, що Новільйо, котрий тим часом мовчав, уподібнився до старої занедбаної друкарської машинки зі свого бюро. Він усією своєю поставою виказував якусь незрозумілу інерцію й знехіть, що робило його схожим на зужиту річ. Пліній згадав одного чоловіка з Томельйосо, котрий бив байдики все своє життя й проводив час здебільшого в казино "Сан-Фернандо", і, якщо уважно придивитись до нього, виглядав достеменно як казино, разом з більярдом, доміно й усім начинням.

Кожен з часом прибирає вигляду того, що робить. А що вже казати про вдачу й почуття! Йому, Плінію, досить лиш кинути оком на незнайомця, щоб зрозуміти, на що той хибує. Добросерді люди мають щирий погляд і усміх. Люди потайні вирізняються особливою манерою примружувати очі й темпом відмірювання слів. Розумні-довірливі й не бояться посміху. Глупаки — занадто чемні й мовчазні. Зрадники — запобігливі...

Втім, є багато відмін, бо часом познаку можна завважити не стільки в способі життя, як у якійсь тіні, що промайне на обличчі, або в ході. Руки теж багато що говорять. У зіпсутих — короткі пальці й бридкі нігті.

Є люди, котрі мають не властиві їм руки, немов успадковані від предка зовсім іншого біологічного типу. Такі руки трудно надаються до витлумачення. Ошуканців і крутіїв зраджує нерухомість їхніх рук. Тимчасом як мозок обмислює ошуканство, пальці не ворушаться або ж роблять це дуже повільно. Руки напрочуд добре виказують шляхетність і свіжість почуттів. У пучках пальців містяться і несміливість, і зухвальство. Розмовляючи з непевною людиною, треба спостерігати трохи за її очима, більше — за жестами, а передусім — за руками. Адже мозок здебільшого контролюється, а руки виказують приховані наміри. Існують професії, коли руки діють [340] самі, на свій розсуд, хоча думками людина може витати бозна-де.

Пліній, дещо занепокоєний забарністю Фараона й дона Лотаріо, поглянув на годинник. Новільйо не відривався од газети, пересуваючи її на столі вивіреними рухами столяра. Детектив покликав кельнера й розплатився, на що службовець не звернув ані найменшої уваги.

У цю мить вони з'явились на порозі. Пліній підвівся, нагадав Новільйо про завтрашнє зібрання і ще раз пообіцяв зберегти його таємницю. Потім легкою ходою попрямував назустріч приятелям.

— Ходімо, Мануелю, нас чекає таксі, — поважно сказав Фараон.

— Що сталося? — очима запитав Пліній дона Лотаріо.

Той, теж надзвичайно поважний, зробив якийсь невиразний жест.

— Ходімо ж! — квапив його Фараон. — Тут така справа!.. Вийшовши, вони сіли в автомобіль. Оскільки жоден з них не зронив і слова, водій спитав:

— Куди їдемо, панове?

— До якої-небудь гарної ресторації поблизу театру "Мартін", кортить подивитись на стрункі ніжки, — зареготався Фараон, а дон Лотаріо завторував йому.

— Знову ваші жарти! — сказав шеф. — Гаразд, то що там з віллою "Есперанса"?

— Даю тобі тисячу дуро, Мануелю, якщо ти вгадаєш, хто мешкає в тому шале. Ти собі навіть не уявляєш! Скажіть йому, доне Лотаріо, щоб він не подумав, що це знову жарт.

— Там живе, Мануелю, наша краянка донья Марія де лос Ремедіос дель Барон. Ота, що сиділа біля тебе в автобусі. То чи не затісний цей світ?

Пліній мовчав, немов йому заціпило.

— Так, Мануелю, вона мешкає там зі своєю матінкою.

— І що вона сказала на вашу появу?

— Нічого. Ми їй пояснили, що прогулювались і раптом згадали, що вона там живе, та й зайшли з візитом. Чи повірила вона, чи ні, то вже інша річ.

— Ви їй щось говорили про сестер Пелаес?

— Ані словечка, — відповів дон Лотаріо. — Я подумав, що це не доконечно. Гадаю, це тобі вирішувати.

— Дуже добре зробили.

— Бачиш, Антоніо, — сказав дон Лотаріо, — який з мене здібний учень?

— Вона запропонувала нам кави, — забрав слово Фараон, — і показала свій величезний дім, котрий, певне, коштує близько [341] мільйона. Дуже добре нас трактувала, треба сказати. А тобі передавала вітання.

— Спершу ми розпитали сусідів і, дізнавшись, хто живе в тій віллі, вирішили завітати до неї з цікавості, нічого не згадуючи про справу. Але я думаю собі, що може бути спільного у Марії де лос Ремедіос з сестрами Пелаес?

— Врешті-решт, вона теж з нашого містечка...

— Те саме сказав і я дону Лотаріо.

Зводини

З ранку до полудня, коли почали сходитися запрошені, Пліній і дон Лотаріо сиділи у вітальні, переглядаючи газети, димлячи цигарками й перечитуючи листа філософа Брауліо, що надійшов сьогодні до готелю. Ось що він писав:

"Дорогенькі мої Мануелю й доне Лотаріо, Минають дні, а звісток од вас немає, то я сам узявся за перо. Я уважно читаю газети, чи немає там чогось про ваші пригоди й відкриття, але марно. Одне з двох, думаю собі, або провадите розсліди у великій таємниці, або ж вам досі бракує певності, щоб бити в усі дзвони. Хай би як там було, не маю жодних сумнівів, що ви на славу впораєтеся з цією справою. В кожному разі черкніть бодай кілька слів, бо негоже мені бути в безвісті про вас.

У нас нічого такого особливого. В казино досі триває ремонт, і здається, що й краю йому не буде. З кожним днем стає більше

автомобілів, а розмови точаться довкола футболу. Щодо машин, то це зрозуміти можна, бо вони потрібні для переконання, що живеш повніше й краще. Швидкість і влада над двигуном дає людям змогу бути про себе вищої думки. Втім, по правді кажучи, нема їм куди і їздити, але вони вважають, що, рухаючись у просторі, вони позбуваються нудьги. Захоплення ж футболом я розумію менше. На своєму віку я бачив чотири чи п'ять матчів на стадіоні Пейнадо, й усі видалися мені тією самою комедією — украй безглуздою, зі схожими акторами. Я негоден збагнути, чому іспанці, що кохаються в бучних і барвистих святах, уподобали таке сіре видовище. Небагато ж клепок у голові в тих, хто тижнями жує жуйку про той футбол! Гайнувати таке коротке життя на таке глупство свідчить лише про брак уяви більшості дурноголових у беретах. І здається мені, що люди настільки рішилися глузду, що геть нічого не тямлять і не розрізняють добро і зло. Вони бачать, чують і говорять лише те, що їм кажуть бачити, чути й говорити. Ліваки закидають урядові, що [342] він прагне побільшувати цей футбольний сказ, аби відвернути увагу від політичних проблем. Не знаю, чи так це, але дуже схоже, бо на взірець футбольного матчу можна розіграти й виборчу кампанію, і протягти до влади навіть давно покійного політика.

Еухеніо Ноель, світило нашого міста, сказав у своїй славнозвісній промові в "Клубі лібералів" у 1916 році, що іспанців вабить хліб і бики. Більше бики, ніж хліб, звичайно. І додав, що римляни домагалися того самого хлібом і видовищами. Але, якщо свідомістю людей можна так легко керувати, бо не злічити йолопів на цьому світі, то ще легше робити це тепер, коли є телевізор і радіо. Одним, тобто більшості, — футбол, другим — маківник, третім — батіг, і все йде як по маслу, будь-який уряд може правити тисячі років, звичайно, за умови існування спортивних ліг, вина й світових чемпіонатів... Та що тут казати! Відколи світ світом, переважна більшість дбає лиш про гроші й власний добробут.

У нас новини здебільше сумні. Ви пам'ятаєте улюблений вислів доктора дона Гонсало, який я часто повторюю: "Восени смерті жди". А цієї осені смерть пожинає багатий врожай. Відколи ви поїхали, в кращий

світ перебрався Пепе Расура. Вкладався спати з головним болем, а на другий день по обіді його вже віднесли на цвинтар. Бідолашний Клементе Посуело скінчив свої багатолітні страждання, а дон Анастасіо Кордова на ладан дише. Два дні тому ходив його провідувати. Ноги він ще волочить, а от голова вже не варить. Тільки нас побачив — я був не сам, — підвівся з крісла й сказав: "Я вам дуже вдячний, панове, що ви прийшли на мій похорон. Це справа кількох хвилин. Ось-ось прибуде труна й катафалк, і я вас залишу назавжди". Сказавши це, він знову сів у крісло й, заплющивши очі, забувся. Отаке... Ще два дні він щось говорив у нестямі й нікого не пізнавав, а сьогодні вранці мені казали, що почалася агонія. Та ви знаєте, що я схибнутий на смерті. Сподіваємось, що ви невзабарі повернетесь живі й здорові.

Це щодо небіжників. Що ж до перелюбників — нічого нового. Старі плітки, які ніколи не підтверджуються, та й хіба можна знати про це напевне? Про педелів теж немає цікавих новин. Здається, їх не побільшало або ж це просто не дійшло до моїх вух. У церковних справах дещо інакше. Об'явився тут один пастор, дуже новочасний, і говорив з амвона щось там про соціальну справедливість, виступав проти багатіїв і навіть закидав камінці в урядовий город. Годі навіть уявити, який це спричинило фурор! Вперше в історії іспанські священики таке утнули. Мені до вподоби, що бодай раз вони стали в оборону простолюду, хоча й зі своїх міркувань. Дон Хосе, директор банку, так висловився про казання новака: "Він не розуміє, що коли Христос [343] мовив: "Блаженні убогі", — то мав на думці убогих духом, бо убогі на гроші, по правді кажучи, ніколи не мали жодної надії".

Про народини й хрестини нічого не пишу, бо це мене мало обходить. Не цікавить мене і дітлашня. У них все попереду. Росіо все мені про вас туркотить. Каже, що ви там загуляли. І я гадаю, що Фараон не дасть нудьгувати. Часом мені кортить пристати до вашого гурту, але від однієї лиш думки про інше ліжко й інший клозет мене нудить. Кожен звикає до чогось, і немає нічого милішого, ніж їхати у візку звички. Сподіваюсь, вам буде що розповісти. Бувайте здорові, законники! Обнімаю вас. Брауліо".

Пліній звелів Гертрудіс гарненько прибрати в їдальні, де мало відбутися зібрання, й приготувати для всіх кави.

Дон Лотаріо купив у крамниці на розі Баркільйо великі конверти, і на кожному написали ім'я одного із запрошених. Пів на дванадцяту вони вирішили оглянути їдальню.

— Чи все так, як ви хотіли, Мануелю? — спитала Гертрудіс.

— Бракує тільки філіжанок.

— Зараз принесу. Але кавники я залишу на кухні.

— Ясна річ. І принеси чисту серветку.

Коли стіл було накрито до кави, а Плінію принесено чисту серветку, він попросив дона Лотаріо пильнувати двері, щоб не підглядала заінтригована його проханням служниця. Сам тим часом з надзвичайною ретельністю витер кожну філіжанку, ложечку й блюдце.

— Аби ти знав, Мануелю, як приємно дивитись на тебе за цією роботою! На тебе, що завжди так зневажливо ставився до наукових методів.

— Часи міняються, доне Лотаріо.

За чверть перед дванадцятою почали з'являтися перші запрошені. Пліній, вирішивши надати церемонії якомога більшої урочистості, зустрічав їх при дверях маломовний і поважний.

Сповідач дон Хасінто час од часу задирав голову, роздивляючись довкола з-під своїх запалих повік. Хосе Марія, філателіст, сидів, не переймаючись оточенням, склавши руки й літаючи думками десь

далеко. Новільйо прийшов у старенькому піджаці, всипаному тирсою, вона вкривала навіть його брови й оправу окулярів. Певне, він не встиг зайти додому перевдягтися. Придверниця, трохи розгублена, раз у раз зітхала й примовляла: "Пресвята діво, що за спека, що за спека! Прямо дихати нема чим!" Гертрудіс, лукаво поглядаючи на всі боки, порядкувала в помешканні й відчиняла двері кожному новоприбулому. Остання [344] прийшла кравчиня, що жила далеченько й мусила добиратись на вулицю Аугусто Фігероа кількома автобусами. Вона пояснила це своїм монотонним голосом, з поглядом, скерованим десь проз співрозмовника.

— Усі зібрались! — оголосив дон Лотаріо, не менш урочистий за Плінія.

— Тож можемо перейти до їдальні, — відказав той. Жалюзі були підсмикані, й ясне денне світло грало на сріблі, меблях і кавовому сервізі на столі. Запрошені, кожен у свій спосіб, видавалися скутими, бувши в невіданні щодо намірів цього містечкового інспектора поліції.

Пліній запросив усіх зайняти місця за овальним столом, відсунувши тим часом велику вазу, щоб краще бачити обличчя гостей. Сів і сам, поклавши руки на блискучу стільницю з червоного дерева. Решта, дивлячись на нього, інстинктивно прибрали такої самої постави.

— Мабуть, треба принести попільнички, — підхопилася раптом придверниця, знервована урочистою й напруженою атмосферою, — бо чоловіки, ясна річ, зараз же почнуть палити.

— Сиди, я сама принесу, — випередила її Гертрудіс.

Це трохи розрядило напругу. Але ненадовго. Коли Гертрудіс розставила на столі попільнички й сіла на місце, всі очі знову звернулися до Плінія. Той, як завжди, коли мав говорити перед загалом, подумав якусь хвилю, провів правицею по стільниці й зрештою забрав слово:

— Цими днями всі ви, хто найчастіше спілкувався з сестрами Пелаес, відповідали на мої запитання про причини їхнього зникнення. Я певний, ви розповіли мені все, що знали, а втім, з'ясувати нічого не вдалося. З огляду на такий стан речей я зібрав вас сьогодні тут, сподіваючись, що ми відтворимо всі разом події того дня на підставі ваших свідчень і спроможемось дійти якогось висновку.

Він зробив паузу й неквапливо обвів поглядом усіх присутніх.

— Свята діво! — зітхнула придверниця.

— Отже, — провадив Пліній, — згідно з вашими свідченнями, події того дня розвивалися так. По обіді пані Долорес Арнічес, кравчиня, працювала в призначеній для того кімнаті. Панни Пелаес провели пообіддя, за своїми уподобаннями, відпочиваючи в кабінеті. В домі нікого більше не було. Близько пів на четверту пополудні задзвонив телефон. Одна з них підняла слухавку. Невідомо котра. Чи не так, Долорес?

— Так. Мені здалося, що панна Алісія, але напевне стверджувати не можу.

— Дарма що телефон стоїть далеченько від кравецької, Долорес завважила, що панна Алісія, чи хто там з них був, розмовляла [345] з кимось, кого не сподівалася почути, і що їй сказали щось важливе й несподіване. Чи не так, Долорес?

— Так.

— Вона зойкнула від подиву, говорила, ковтаючи слова, щось питала, і, найвірогідніше, слухавка перейшла до рук її сестри Марії, котра продовжила розмову в надзвичайно схвильованому стані. Вона теж скрикувала, квапливо перепитувала, але що саме, Долорес не могла дочути через значну одлеглість телефону.

— І ви не вийшли з цікавості в коридор? — раптом запитав безбарвним голосом кузен Хосе Марія.

— Ні, — збентежено відповіла кравчиня. — Мене поривало це зробити, але двері вітальні, де стоїть телефон, були розчинені й мене могли помітити.

— Гаразд. Продовжимо.

— Але ви мусили бодай щось почути! — наполягав філателіст.

— Ні. Я вже казала це панові інспекторові. Я лиш завважила, що вони були схвильовані і ставили багато запитань, немов хотіли впевнитись, де знаходиться хтось чи щось.

— Цього ви мені не казали, — урвав її Пліній.

— То так. Я згадала про це тільки по розмові з вами. Вони запитували щось подібне до "де ти?", чи "куди йдеш?", чи "що робитимеш?". Щось таке...

— Добре, — сказав Пліній. — Йдемо далі. Після розмови вони побігли до спальні, потім до ванної, вбралися й прихопили пістоль, схований під сінником у ліжку панни Алісії. Найпевніше, котрась із них поклала його в торбинку, а потім — все у поспіху — Алісія зазирає до кравецької й каже панні Долорес, що вони мусять вийти у дуже пильній справі. Так, Долорес?

— Так.

— І ви нічого не спитали у панни Алісії? — знову озвався безбарвним голосом кузен Хосе Марія.

— Звичайно, спитала. Спитала, куди вони так поспішають, — я вже казала про це панові Гонсалесу, — і мені відповіли, що в справі. Я дуже добре пам'ятаю її слова: "У пильній справі". Вона залишила мені на столі вечерю й платню і сказала, що побачимося в понеділок. Мені здається, панна Марія не зайшла до кравецької, бо плакала.

— Отже, панна Марія плакала в коридорі?

— Саме так.

— Цього ви мені теж не казали, — набурмосився Пліній.

— Не казала, що вона не заходила?

— Ні. Те, що вона плакала.

— Тоді даруйте. Мабуть, забула, та й хвилювалася я дуже. Мене ще ніколи звіку не допитували ні в поліції, ні в суді. [346]

— Гаразд. Продовжимо. Обидві сестри бігцем спускаються сходами вниз і, за свідченням придверниці, зупиняються при вході до будинку й беруть перше ж таксі, що з'являється на вулиці. Так було?

— Так. Достеменно так, як ви розповідаєте. Я була, знаєте, трохи розіслана, бо, як казав мій покійний батечко, під цей час мене завжди розморює... Та от чую на сходах стукіт підборів і відразу підхоплююсь. Визираю в двері, але, оскільки вони мені нічого не кажуть, я навіть не вийшла з придверницької. "Куди це вони так поспішаються?" — подумала я. А потім, побачивши, що вони сідають у таксі, знову подумала: "Боже милостивий! Що це могло статися, що вони їдуть мотором, немов горить!" А щойно вони поїхали, я викинула це з голови й знов задрімала.

— Гаразд, — завершив Пліній монолог придверниці. — Оце все, що ми знаємо, більшою чи меншою мірою. Чи не хотів би хтось із вас що-небудь додати?

Усі перезирнулися, не наважуючись забрати слово.

— Може, ви, падре? — спитав Пліній у дона Хасінто.

— Ні. Хіба що те, що я нічого не розумію. Так немов мені розповідають про бозна-кого. Я не можу собі уявити цієї біганини, пістоля й такого іншого, коли йдеться про сестер Пелаес.

І він замовк, утупившись очима в стільницю. Пліній марно чекав якусь хвилю інших міркувань і, зрештою, витягши перед себе руки й нахиливши голову, сказав:

— Що ж, тоді я маю питання: хто чи що на цьому світі могло, на вашу думку, змусити сестер Пелаес вийти з дому так нагально і з пістолем? Боюсь, що коли ніхто не зможе відповісти на це питання, розсліди, як це іноді буває в нашій роботі, доведеться припинити.

Виголосивши це, він дещо знервовано запалив сигарету.

Дон Лотаріо дивився на нього ледь не драматично. Визнання Плінія, що він ладен відмовитись од подальших розслідів, йому аж ніяк не сподобалось. Мануель завжди доводив до кінця розпочату справу й ніколи не здавався. Він був упертий і не відступав перед труднощами.

— Можливо, йшлося про якесь доброчинство... Вони правдешні святі, — почувся немов здалеку голос пастора.

— Не знаю, яке доброчинство роблять з пістолем напоготові, — вихопився ветеринар.

Дон Хасінто навіть не глянув на нього. Обмежився невиразним жестом.

— Я скажу, прошу мені вибачити, — озвалася кравчиня, не підводячи очей, — що доброчинство з пістолем у руках, власне, Ще можна якось виправдати. Але найгірше те, що вони не повернулись додому. Яке доброчинство може перешкодити повернутись додому двом святим? [347]

"Та й злостива ця кравчиня з блукаючим поглядом!" —подумав Пліній.

— Доброчинство може означати, приміром, прагнення порятувати близьку людину, — поправився пастор.

— Оце вже краще, — жваво підхопив Пліній. — Але хто з приятелів чи близьких сестер Пелаес міг наражатися на небезпеку того дня?

— Ніхто, — впевнено заявив Новільйо. — Тобто ніхто з тих, кого ми знаємо. Вони не мають кревних, окрім присутнього тут кузена Хосе Марії, життя ведуть доброзвичайне й спокійне. Якби була жива їхня мати... або батько чи Норбертіно, той ненароджений брат, можна було б витлумачити цей чудний вчинок. Але цих людей, котрі були сенсом їхнього життя, немає в живих.

І наїжився, поблискуючи окулярами, схожий на птаха.

— Ви, Новільйо, не згадали однієї дуже важливої особи, — сказав Хосе Марія таким безбарвним голосом, немов ця фраза зовсім випадково вийшла з його сірих уст.

— Кого ж це? — насупився службовець.

— Однієї особи, котра назавжди залишила слід у житті Марії, — відповів той, незворушно дивлячись на Новільйо.

Новільйо, подумавши хвилю, пригадав, про кого йдеться.

— Так-так. Ви маєте на увазі її колишнього нареченого? Хосе Марія кивнув і, карбуючи слова, потвердив:

— Саме його. Я маю на увазі Маноло Пучадеса.

Знову запала мовчанка. Всі перезиралися й думали кожен своє.

— Ця людина пропала безвісти тридцять років тому, —сказав сповідач без особливого переконання.

— Одне — пропасти безвісти, і друге — померти, — відказав кузен знудженим тоном людини, котрій усе на світі відомо. І додав, в'їдливо усміхаючись: — Усі померлі пропадають, але не всі пропалі є мертві... Цими днями минув термін тридцятилітнього тюремного ув'язнення, і відразу об'явилося кілька "змерлих" у тридцять дев'ятому році.

— Якби навіть було так, як ви кажете, — заперечив Новільйо, — то навіщо їм іти до нього на зустріч з пістолем? І як пояснити, що вони не вернулися додому? Це просто не тримається купи!

— Я тільки відповів на запитання, — одрізав Хосе Марія. — Маноло Пучадес — ще одна людина, окрім уже згаданих, котра могла б сколихнути життя моїх кузинок, надто ж Марії. Оскільки достеменно невідомо, чи він помер, я вважаю за свій обов'язок висловити таке припущення.

Вкотре вже запала мовчанка. Пліній вперше з симпатією поглянув на філателіста. Той, впершись борідкою в груди, качав у пальцях кульку з паперу. [348]

Зрештою детектив знову забрав слово:

— Може, хтось із вас знає чи коли чув про одну пані з Томельйосо, яка ще з-перед війни мешкає на Карабанчель Альто і зветься Марія де лос Ремедіос дель Барон?

Ніхто не відповів.

— Донья Марія де лос Ремедіос дель Барон, — повторив він мов шкільний учитель, — що мешкає на Карабанчель Альто, в старому шале під назвою "Есперанса"... Ви, панотче?

— Ні. Вперше чую.

— А ви, доне Хосе Марія?

Той похитав головою і скептично запитав:

— А що має спільного та пані з нашою справою?

Дон Лотаріо аж нетямився від подиву. Виявляється, Пліній надавав неабиякої ваги візитові, який вони з Фараоном зробили Марії де лос Ремедіос. Це ще раз промовляло про професійне чуття його приятеля.

— Не знаю. Але її адреса записана в поспіху на обкладинці телефонної книжки. Доне Лотаріо, якщо ваша ласка, принесіть книжку, про яку йдеться.

Перша подивилася на запис кравчиня:

— Це дуже дивно, що вони, такі педантичні, призвичаєні до монастирського краснопису, таке набазграли.

— А втім, це письмо котроїсь із них, — запевнив сповідач, близенько піднісши книжку до очей. — Не скажу котрої, бо вони все роблять дуже схоже.

— Зроду вони не писали на абичому, — потвердила придверниця.

— То правда, — підхопила Гертрудіс. — Понад усе вони ставили лад. Знаю я і родину Баронів, випадало бачити їх у Томельйосо, але ніколи не чула, щоб мої панночки згадували про них.

— Отже, нічого дивного в тому, що вони могли записати цю адресу під час розмови телефоном, — якось відсторонено проказав Пліній.

Висловлювалися й інші міркування щодо запису на телефонній книжці та ймовірного зв'язку тієї пані зі справою, і коли Пліній завважив, що напруга спадає, а розмова стає млявою, він весело мовив:

— Гертрудіс! Філіжанки ти поставила, а де ж кава?

Першої хвилі Гертрудіс збентежилась, бо Пліній сам застерігав її не квапитися з кавою. Проте зметикувала, що так треба, й приграла йому, відказавши: "Так-так, ваша правда! От Цвіла голова!"

Вона вкотила до їдальні заставлений кавниками й цукерницями столик на коліщатках і заходилася наливати каву й молоко [349] на смак і побажання кожного гостя, спершу жінкам і пастор] як її вчили. :

Коли каву було випито, всі почали позирати на Плінія з не висловленим запитанням у поглядах: "То що далі?"

Мануель Гонсалєс, шеф муніципальної гвардії Томельйосс добре розуміючи знудження присутніх, зумисне урочисто, з незворушним обличчям заходився розминати сигарету.

Гертрудіс поглядала на нього, придверниця струшувала з хустини неіснуючі крихти. Кравчиня поволі переводила свої заблукані очі з одного на другого. Сповідач ніяк не міг перебороті позіхи. Новільйо, не приховуючи нетерпіння, тарабанив пальцями по лощеній поверхні столу. Кузен Хосе Марія відверте нудьгував і, ритмічно похитуючись, не зводив очей з філіжанки. Пліній запалив сигарету, глибоко затягся і, випускаючи тютюновий дим носом і ротом, проказав безстороннім суддівським тоном:

— Хай товариство мені вибачить, але мушу затримати вас ще трошки, бо досі не сказав про найголовнішу причину нашого зібрання.

Кожен з присутніх наструнчився, готуючись до зводин. Пліній поправив вузол краватки й, пильно поглянувши на вс запрошених по черзі, сказав:

— Учора між третьою й восьмою годиною пополудні хтось із вас прокрався до цього помешкання і щось забрав з потайника.

Повідавши це, він примружив очі, котрі, здавалося, не дивилися на когось зосібна, але бачили всіх зразу.

Слова шефа поліції справили належне враження. Від такого звинувачення багато хто відчув неприємний холодок поза спиною.

— Чому ви гадаєте, що то був один з нас? — спитав сповідач.

— Наскільки мені відомо, тільки присутні тут, принаймні хтось із присутніх, знав, де зберігається ключ од потайника, що в ньому лежить і що в цей час мене тут не було.

— Але як проникли в помешкання?

— Не знаю. Наскільки мені відомо, існує три ключі. По одному мала кожна з сестер, скоріше за все, вони забрали їх з собою, а третій ключ зберігався в придверницькій "про всяк випадок". Тепер він у мене. В будь-якому разі немає жодного сумніву, що двері не вибиті.

— Дозвольте, якщо ваша ласка, поставити ще одне запитання? — озвався пастор.

— Прошу.

— Звідки вам відомо, що тут хтось побував і порпався в потайнику?

— Бо я працюю в поліції, панотче... Тож я мушу бачити те, чого не бачать інші. А розповідати подробиці, ви вже мені даруйте, я не буду.

— Ви маєте на те безперечне право. А чи відомо вам, що саме взято з потайника?

— Ні. Щиро кажучи, не знаю, чи взагалі щось узято. Але, зважаючи на обставини, сам цей факт має велике значення.

— Ясна річ.

— Може, хтось із вас знає, в кого є четвертий ключ од помешкання? — несподівано спитав Пліній.

— Хіба доконче його мати? — заявив авторитетним тоном майстрового Новільйо. — Ключ дуже легко підробити. Гадаю, ви це знаєте незгірше за мене.

— Це ще більше ускладнює ситуацію.

— Так ось чому ви питали мене вчора, чи ніхто не піднімався нагору? — зметикувала придверниця.

— Так.

— І мене питали, — підхопилася Гертрудіс. — Але я приходжу лиш за викликом або попередньою домовленістю.

Ніхто не звернув на неї уваги — кожен був зайнятий собою.

Пліній зробив рішучий жест.

— Отже, добродії й добродійки, не гаятимемо часу. Особа, котра учора побувала в помешканні, залишила подекуди свої відбитки пальців. Експерти з бюро кримінальних розслідів вже взяли їх. Те, що ми допіру пили каву, було не тільки люб'язністю Гертрудіс, але й мало на меті зняти відбитки пальців кожного з вас на філіжанці, блюдці чи ложечці. Якщо ми зараз не з'ясуємо особу невідомого гостя, доведеться звернутись до департаменту безпеки, й за кілька годин я матиму найпевнішу відповідь.

Почувши таке, ніхто не міг повстриматись од недовірливого погляду на свою філіжанку, немов ті сліди можна було побачити на голе око.

— Якщо ваша ласка, доне Лотаріо, вкладіть кожну філіжанку разом з блюдцем і ложечкою в наготовані конверти.

Ветеринар хутко підхопився, добув з буфетової шухляди великі конверти і, послуговуючись серветкою, заходився збирати зі столу філіжанки й дбайливо складати в конверти із зазначеним ім'ям.

— Зачекаймо, поки впорається дон Лотаріо. Якщо ніхто не признається, зібрання будемо вважати закінченим.

Ветеринар тим часом заклеював конверти й акуратно розкладав їх на буфеті.

Панувала мовчанка. Хто палив. Хто прикипів очима до дона Лотаріо. Придверниця зітхала. Гертрудіс щось бурчала собі під ніс, а кравчиня закам'яніла мов статуя. [351]

Невдовзі всі філіжанки, окрім тих, що з них пили Пліній і дон Лотаріо, були в конвертах. Ветеринар сів на своє місце біля шефа. Нарешті сповідач почав нетерпляче тарабанити пальцями по стільниці й, почуваючись вищим за всякі забавки з відбитками пальців, сказав:

— Якщо ви не заперечуєте, добродію Мануелю, я піду собі. Завжди до ваших послуг. Ласкаво прошу повідомити мене про результати розслідів. Мені це дуже цікаво.

— З великою приємністю, і перепрошую за завданий клопіт. Але я мусив сповнити свій обов'язок.

— Нема мови.

Задерши голову, він поважно вийшов.

— Отже, всі вільні, — підвівся Пліній.

Гості засовали стільцями й один за одним, окрім Гертрудіс, мовчки й похмуро подалися до виходу.

Пліній і дон Лотаріо зайшли до кабінету й сіли у фотелі — один навпроти одного. Обидва мовчали, дещо розгублені.

— Чи не принести вам пива? — спитала Гертрудіс, просунувши голову в двері.

— Хіба ще зосталося? — здивувався Пліній.

— Та я купила ще, як звелів дон Лотаріо.

— То неси мерщій!

— І шинки, звісно? Хоч мені цього й не казали, я надкраяла новий окіст. Адже мої панночки мусять якось віддячити за ваші труди з їхньої ласки.

— Добре зробила, Гертрудіс.

За хвилю вона повернулася з тацею, і з хитрим виразом на обличчі дивилась, як вони наливають собі пиво.

— Ти щось хотіла сказати? — спитав Пліній, поглянувши на неї.

— Та я ніяк не збагну отієї затії з філіжанками й відбитка ми пальців.

— А те, що тут хтось побував і порпався в потайнику, ти збагнула?

— Авжеж. Ясно як божий день.

— Ти, звісно, знала про потайник?

— Авжеж. Я тисячу разів витирала пил з тієї картини.

— Як ти гадаєш, хто тут побував?

— І гадки не маю, слово честі. Навряд чи хтось із сьогоднішніх гостей. Це діло рук злодіїв і запевне якось пов'язано із зникненням бідолашних панночок. А ті, що сьогодні тут були, то ніякі не злодії.

— А знаєш, де вони зберігали ключ од потайника?

— Ні, прошу вибачити. Можливо, в комодовій шухляді разом з іншими ключами. А втім, хтозна. [352]

— Послухай лишень, — урвав її Пліній, замислено потираючи скроню. — Ти витирала вчора портрет дона Норберто?

— Ні... В кабінеті я прибираю лише суботами. Або що?

— Та нічого.

— Чи не думаєте ви, що я...

— Ну годі! Ходи собі...

— То ви не пояснили мені про ті відбитки...

— Поясню, йдеться про дактилоскопічні відбитки, тобто сліди, що залишаються на предметах, до котрих ми дотикаємось.

— Коли пальці заплямовані, хочете ви сказати?

— Та хоч і чисті. Кожна людина має на пучках пальців відмінний візерунок.

— Боже милостивий! Але як можна розгледіти той візерунок, коли він такий манюсінький?

— Поліція має на те відповідні пристрої.

— Отакої! А вуста теж залишають такі сліди?

— Ні. А чому це тебе цікавить?

— Так собі.

— Можеш бути спокійна. Якщо тебе хтось поцілує, немає способу це виявити.

— Таке скажете! Я подумала про свого Боніфасіо. Якби мені, скажімо, забаглося перевірити, чи його не цілувала яка видра.

Пліній і дон Лотаріо розсміялися, аж тут задзеленчав телефон. Пліній підхопився й узяв слухавку. За хвилю, мовивши кілька слів, повернувся. Не сідаючи, він спорожнив склянку з пивом і запалив.

— Хто це був?

— Зараз скажу. Гертрудіс! Ми йдемо.

— Я теж. Тільки приберу склянки. Завтра приходити?

— Я зателефоную, якщо буде треба. Ходімо, доне Лотаріо!

— Ходімо, маестро!

Вже в під'їзді дон Лотаріо нетерпляче спитав:

— Що сталося, Мануелю?

— Кузен Хосе Марія Пелаес чекає на нас у казино "Мадрід".

— З якого це дива?

— Не знаю. Певне, щось пов'язане з нашим сьогоднішнім зібранням.

Вони подалися вулицею Баркільйо в напрямку вулиці Алька-ла. Поминаючи кравецьку майстерню, в котрій вдягалися дженджики з Томельйосо, дон Лотаріо сказав:

— Ти, здається, збирався пошити собі костюм, Мануелю?

— Або що?

— Таж ось майстерня Сіманкаса-молодшого.

— Завтра неодмінно зайду. А що зі старим Сіманкасом? [353]

— Батьком? Думаю, живий-здоровий. І кроїть костюми для своїх приятелів.

— Йому вже, певне, років з дев'яносто?

— То й що? Він беручкий до роботи і найкраще почувається з ножицями в руках. Добрий фах, і завжди буде потрібен, не так як мій.

Простували вулицею Алькала. Був чудовий день золотої мадрідської осені.

— Я б залюбки посидів на терасі, — повідав Пліній, коли вони проходили повз кав'ярню "Доляр".

— Я теж. Надто такого гарного дня. Коли розплутаємо цю справу, треба буде потинятися трохи по кав'ярнях, подивитись на гарненьких жінок, одне слово, поволочитись.

— Жінки мене обходять найменше. Головне для мене-дати перепочинок голові.

При вході в казино вони спитали однорукого швейцара, чи немає тут дона Хосе Марії Пелаеса. Той завів їх до салону, витриманого в стилі двадцятих років. У кутку на незвикле довгій шкіряній канапі сидів кузен — самотній, засмучений, з таким виглядом, наче перед хвилею зірвався з гілляки. Він запропонував їм сісти й що-небудь випити.

— Дякуємо. Ми вже випили кави, — посміхнувся Пліній, сідаючи в фотель.

Дон Лотаріо нетерпляче совав ногами й виставляв наперед підборіддя. Пліній, вигідно вмостившись у фотелі, не виказував жодного нетерпіння. Кузен Хосе Марія сидів у тій самій позі, в якій вони його застали.

— Це я був у помешканні своїх кузинок, — раптом глухо озвався він, заледве ворушачи гіпсовими вустами.

І знову завмер, споглядаючи власні руки, чи то засоромившись, чи зніяковівши.

Дон Лотаріо розгублено поглянув на Плінія — чи не вчулося це йому і чи сказав це саме Пелаес.

Реакція шефа полягала в тому, що він нарешті зняв капелюха, поклав його собі на коліна й пригладив волосся.

— Продовжуйте, зробіть ласку! — дуже ґречно мовив він.

— Мої кузинки, — знову заговорив Пелаес, повернувши голову до балкона, немов його признання призначалося зовсім не поліцейським, — бувши найвищою мірою передбачливими, багато років тому довірили мені ось цей ключ.

І спроквола видобув з кишені піджака довгий ключ-достеменно такий як у Плінія.

— Можете взяти, якщо хочете.

Пліній завагався на хвилю, проте взяв і сховав його.

— Я знаю геть усе, що є в помешканні. Вони завжди довіряли мені, і я ніколи не зраджував їхньої довіри... Вони ніколи нічого [354] мені не давали. Завше казали: коли нас не стане, все буде твоє, а до того часу — ні... А мені, по правді кажучи, нічого й не треба. Окрім однієї речі...

— Якої?

— Я розумію, що це смішно, — опустив він очі, — але кожен є такий, яким його Бог створив. А вони жінки своєвільні й своєрідні.

І знову замовк, відвернувшись до балкона, немов чекав звідти допомоги.

— То про яку річ ідеться? — допитувався Пліній.

— Вони геть усе зберігають. Я завжди їм кажу: "Ви справжні хом'яки". А вони сміються. І ніколи нічого не викидають. Зберігають навіть листування своїх діда й баби, коли ще ті були тільки заручені... У них є чотири листи з марками 1865 року. Ці марки ми, філателісти, називаємо "дванадцять реалів, синьо-червона, перевернута". Все життя я їх канючив у них... Не листи, ні. Марки. Навіщо їм ті марки, якщо вони не філателісти? Не хочуть давати, і край! Кожна з них коштує сімдесят тисяч песет. Я ладен був заплатити за них. Вони потрібні мені для колекції. Не дають! Сміються. "І так усе тобі дістанеться".

— То ви забрали ці марки? — вигукнув Пліній, не тямлячи себе.

— Вони вже у мене в альбомі. Не міг опертися спокусі. Розумію, що підло скористався з відсутності бідолашних кузинок, аби заволодіти марками, але це сильніше за мене... Я поверну їх вам завтра або позавтра.

— Про мене, то можете залишити їх собі, — відказав Пліній, не приховуючи розчарування, й підвівся з фотеля. — А чи не ви телефонували вчора до готелю й питали про мене?

— Я.

— І ви знали також, де лежить ключ од потайника?

— У мене є свій, — показав він.

Утрьох вони мовчки зійшли мармуровими сходами.

— Хай тобі трясця! —вигукнув Пліній, коли Хосе Марія від'їхав на таксі. — Морочив нам голову своїми задрипаними марками!

— І не кажи!

— Мені так і кортіло зацідити йому в пику, коли він признався про ті свої "дванадцять реалів". Сто чортів в печінку! Знову ми пошилися в дурні, нема за що й ухопитися. Справа стала на мертвій точці. Навіть не знаю, що тепер робити. Якщо в домі доньї Ремедіос дель Барон ми теж нічого не виявимо, а це цілком можливо, то завтра сідаємо в автобус і гайда додому!

— Тобі завтра до кравця. [355]

— Не піду.

— Знову ти впадаєш в песимізм, Мануелю! Коли справа посувається не так швидко, як того тобі хотілося б, ти казишся й ладен усе кинути.

— Не в тім річ. Просто шкода праці. Хіба ви не зрозуміли, що то за сімейка? Цим дурноверхим святенницям могло забагтися виїхати, приміром, до Індії доглядати прокажених, а ми тут будемо нишпорити допоки світу... А той пришелепуватий зі своїми марками?! Мені аж соромно, як згадаю ті філіжанки з ложечками й блюдцями в іменних конвертах. Та що там казати!

— Годі тобі, Мануелю! Любо дивитись, коли ти стаєш дибки. — Аз якими очима я тепер прийду до комісара? Адже вся та затія з відбитками пальців, як виявилося, була потрібна лиш для того, щоб знайти чотири марки... Таке вже моє щастя! Щоразу, коли я заходжусь коло цієї клятої дактилоскопії, втрапляю в халепу!

Дон Лотаріо аж за живіт брався од сміху. Деякі перехожі поглядали на нього з симпатією.

— Ой, не можу! Лиш згадаю надписані конверти з філіжанками...

— Філіжанками, ложечками й блюдцями. Яка ганьба!

— Годі-бо! Помовч, бо я не витримаю!

Коли Пліній нарешті охолов, а дон Лотаріо пересміявся, вони взяли таксі й поїхали в "Мезон дель Мосто", де на них чекав Фараон.

Він тим часом гомонів при шинквасі з господинею, смакуючи біле томельйоське вино.

— Ось і вони, наші шановні поліціянти! — забачивши їх, вигукнув Фараон. — Подай-но їм спершу пива, щоб покропити місце, і ковбасок з часником, бо вони страх як полюбляють смаженину.

Пліній привітався і, роздивившись на плакати й реклами з видами Томельйосо на стінах бару, запитав, чи готова вже зайчатина, яку їм обіцяв Фараон.

— Ясна річ, добродію, — відказала господиня. — Зайців доставлено автобусом ще вранці, і за кілька хвилин, як і замовляв дон Антоніо, можете поласувати досхочу.

Таємниця Карабанчелю

Попоївши в охоту, випивши кави й випаливши сигарету, Пліній якось обважнів, і, ясна річ, його перестали цікавити сміхи та пересміхи, що лунали довкола. Надмірна веселість завжди видавалася йому підозрілою. Це найпримітивніший спосіб позбутися [356] життєвих прикростей і почуття власного безсильства. Чоловік стовбичить разом з іншими при шинквасі, прибираючи постави позірної сили, промовляючи словами того, ким прагнеться стати, переказуючи свої походеньки немов той Дон Кіхот, котрим ніколи не був, одне слово, засновує власний театр, в якому грає ролі, писані для самого себе. Отак і йде життя. Кожен щодня виходить на люди із списом ролей, визначених собі, й своїм репертуаром утішних баєчок. І лиш свідома меншість розуміє свою істинну вартісність, живе у злагоді з собою, як от він, Пліній. Адже він ніколи не мав жалю до себе. Ні жалю, ні захвату. Якось дон Лотаріо спитав у нього: "Мануелю, ти ніколи не почуваєш до себе жалю?" — "Ані жалю, ані захвату, — відповів той. — Я маю себе за такого, яким я є. Я роблю в житті те, що завжди хотів робити. Ні більше, ні менше. І знаю — те, що я роблю, є такою ж облудою, як і те, що роблять інші. Але треба бути послідовним і приймати ту облуду, яка випала на нашу долю і яка є єдино вартою нас. А ви, доне Лотаріо, маєте жаль до себе?" — "Теж ні, друже, і то завдяки тобі. Я вважаю, що існує два типи людей: одні, щоб призвичаїтись до життя, потребують чогось. Як ти, приміром. Інші потребують когось. Як я". — "А хто вам сказав, що я не потребую вас?" — "Це так, Мануелю, але в інший спосіб. Я потребую тебе такого, який ти є. Ти ж потребуєш мене як незрадливого спостерігача. Ти маєш втіху, виказуючи мені свій розум. Я — з тобою і з

твоїм розумом, але якби навіть твій розум був не такий, я все одно був би з тобою".

Повернувшись із захмарної високості на грішну землю — в "Мезон дель Мосто", він завважив, що ветеринар спостерігає за ним. Нахилившись, Пліній шепнув йому на вухо:

— Схожу пройдусь, трохи розвіюсь. А потім, можливо, зайду в кав'ярню "Комерсьяль". Якщо не зателефоную, приходьте прямо туди.

Він послався на нагальну справу й залишив товариство. У кав'ярні сів за столик у кутку й замовив кави з молоком. З цигарою в зубах, спершись щокою на долоню, спостерігав за рухом на майдані Більбао. Не мав анінайменшої охоти повертатися сьогодні ще раз до оселі сестер Пелаес. Навіщо? Якщо серйозно, якщо говорити серйозно, цю справу скінчено. Годі було вийти бодай на якийсь слід. Комісар, певне, телефонував на Аугусто Фігероа, щоб довідатись про результати дактилоскопічної експертизи. Байдуже! Новільйо, либонь, знову розносить замовлення своїм клієнтам, а може, читає газету в "Насіоналі". А топ пришелепуватий Хосе Марія, що пояснює зникнення своїх кузинок заручинами тридцятилітньої давнини, сидить собі вдома і дивиться на чотири марки, які поцупив з потайника за портретом батька Рудих сестер, котрий був нотарем у Томельйосо, [357] потім у Мадріді, їздив до Рима, писав звідти листи й одного разу помер.

Пліній купив газету в чоловіка, що ходив поміж столиків. "Побачимо, чи немає яких повідомлень про Рудих сестер! Найкраще було б піти зараз до готелю й поспати. Може, перетравивши такий знаменитий обід, йому й прийде в голову якась розумна ідея, а якщо ні — так і буде, назавтра треба повернути справу комісарові, замовити костюм у Сіманкаса й вертати до Томельйосо. Так, це буде найкраще!"

Він розплатився, викинув газету й подався до телефону, щоб повідомити про своє рішення дона Лотаріо.

Купивши жетон, Пліній зайшов до кабіни й узяв у руки довідник, щоб відшукати номер телефону "Мезон дель Мосто". Раптом йому впали в око записані на обкладинці номери, і він згадав собі телефонну книгу в домі Рудих сестер, потім своє чекання в "Насіоналі", повернення дона Лотаріо й Фараона; донью Марію де лос Ремедіос дель Барон. Нараз йому немов свінуло — це останній шанс! Він накрутив потрібний номер.

— Адела? Поклич, будь ласка, дона Лотаріо! Дон Лотаріо? Я оце вирішив навідатись до доньї Марії де лос Ремедіос. Побачимо, що з того вийде. Потім зустрінемося в "Гайянгос", вип'ємо чогось перед вечерею.

— Гаразд. Може, хоч це поправить собі настрій.

— Я хочу розплутати останній вузлик, або, краще сказати, — єдиний.

— Врешті-решт, ти мусив це зробити.

— І вийде з того пшик, як і з марками. Втім, побачимо.

— Не спіши з висновками. Потім все мені розкажеш. До зустрічі!

Пліній узяв на майдані таксі й звелів їхати в Альто Карабанчель.

Він не був у Карабанчелі відтоді, як служив у війську. Вийшов з таксі на майдані біля неодмінного костьолу і з ностальгією роззирнувся довкола. Тут завжди відбувалося гуляння в день святого Петра й Павла. В той день найсумліннішим воякам надавали відпуск, щоб вони могли потанцювати, поласувати чимось смачненьким і по черзі покататися на крутилці з молочарницею.

Пліній ішов, керуючись вказівками Фараона і дона Лотаріо. Завернув на вулицю Еухеніа-де-Монтіхо. Багато вулиць мали тепер нові назви, .переважно на честь військових. Трохи поблукавши, він повернувся на майдан і спитав у регулювальника, де знаходиться

потрібна йому вілла. Вислухавши докладне пояснення, одразу ж її знайшов.

Це була типова будівля початку століття. Великий цегляний [358] одноповерховий будинок з підвалом. Довкола нього розкинувся занедбаний старий сад, оточений бозна-коли біленим муром із зеленою металевою брамою. Пліній поминув її. йому хотілося знайти місцину, звідки видно було б усю віллу. Але нічого такого не знайшов. Перед муром і за ним — сміття, бур'яни й клац, ті паперів. Він подумав трохи й натиснув ґудзик дзвоника.

За якусь хвилю десь далеко рипнули двері й на порозі з'явилася стара жінка — досить енергійна й непривітна. Запевне, То була мати доньї Марії де лос Ремедіос.

— Це ви дзвонили? — крикнула вона.

— Так.

— Що ви хотіли?

— Провідати вас. Я з Томельйосо.

Жінка завагалась, аж тут за її спиною показалася донья Марія де лос Ремедіос. Упізнавши Плінія, вона підійшла до брами з привітною усмішкою.

— Мануель? Яким побитом?

Стара шмигнула в будинок. Донья Марія де лос Ремедісю відімкнула хвіртку.

— Заходьте! Прошу! Ми саме ладнаємось у дорогу, але маємо ще трохи часу.

— Та я лиш на хвильку.

— Заходьте, заходьте...

— Їдете в Томельйосо?

— Ні, на води. Моя мати дуже потерпає від артриту, і в цю пору року ми завжди їздимо на води.

Донья Марія справді була вбрана по-дорожньому. Безжурна й ясна на лиці. Білотіла й чорноволоса, в міру повна, вона досі, попри свої п'ятдесят років, була принадна.

У передпокої стояло кілька валіз.

— Сідайте, прошу вас, — показала господиня на старе плетене крісло, тут же в передпокої.

Пліній завважив, що приймають його похапцем. Обидві жінки, не сідаючи, дивились на нього кожна по-своєму: дочка з привітним усміхом, а мати з таким виразом, немов оцту ковтнула.

— Чи не хочете пива, кока-коли чи ще чогось?

— Я попив би води.

— Нема й мови, я принесу кока-коли.

І обидві зникли за шторами, що вели до їдальні чи вітальні. У передпокої панували сутінки. Шість валіз біля крісла, в якому він сидів,

виглядали такими новенькими й сучасними, що аж ніяк не пасувало до обстави й духу цієї оселі початку тридцятих років. Поза тим у передпокої були дві жардиньєрки на квіти.

Зрештою з'явилася Марія де лос Ремедіос з пляшкою прохолодного напою і шклянкою на малесенькій таці. За нею вигулькнула і мати. [359]

— Прошу, Мануелю! Останнім часом до нас завчащали томельйосці. Учора тут був дон Лотаріо з тим гладким винарем, не пам'ятаю його на ім'я. Я була дуже рада їх побачити. А сьогодні — ви.

— Так, вони казали мені, що маєте гарну оселю, — відказав Пліній, багатозначно поглядаючи у глиб дому.

— Та де там! Була гарна свого часу. Тоді, як її збудував мій тесть... Тепер уже вийшла з моди і стала завелика для нас.

Пліній відпив кока-коли й запалив сигарету. Ненадовго запала мовчанка. Донья Ремедіос немов про щось замислилась, не стираючи, однак, усмішки з уст, і, зрештою, передавши тацю з пляшкою і шклянкою матері, відсунула штори:

— То прошу до господи! Оце ми називаємо салоном, хоча тепер це виглядає досить убого.

І справді, на всьому лежав знак занедбаності й цілковитої відсутності смаку. Попри чистоту, видно було, що обставу тут давно не лагоджено. У так званому салоні стояла кульгава оттоманка з епохи Грети Гарбо, кілька обтягнутих шкірою стільців, піаніно й етажерка з пожовклими партитурами.

Мати йшла за ними назирці, блимаючи на гостя недовірливо й вороже.

— Це їдальня.

Тут панував жахливий іспанський стиль. Мідне й срібне начиння нагадувало купу брухту. Лампочки дерев'яної люстри ледь жевріли, кидаючи могильне світло на жаску їдальню.

— Тут був кабінет мого тестя, а потім чоловіка.

Зі стелі звисала золочена клітка з напханим папугою, який, певне, зберігав у своєму пір'ї пил з часів, що передували ще громадянській війні. І знову так званий іспанський стиль: згромадження катафалкових меблів з роззявленими пащами й пазурами — символи жахливого пекла в уяві ревних пасторів. Від усього цього віяло чимось інквізиторським.

— А тут опочивальні, — показала вона на двері, не виказуючи наміру їх відчиняти.

Пліній ішов немов під вартою. Попереду, за провідницю, донья Марія де лос Ремедіос, за ним, як мовчазна покутниця, — стара. У великому коридорі з зимовими рослинами не було жодної обстави, крім плетених крісел з подушками.

"Що ж, нема ради, мушу скоритися, — думав Пліній. — Головне, не спускати з них ока. А я зажду, хоч би й у тих руїнах навпроти будинку, доки вони виберуться в дорогу. І подамся за ними куди завгодно. Дивно, чому вони так запобігливо показують мені свій дім. Якби вони не повелися так само з доном Лотаріо й Фараоном, можна було б подумати, що просто хочуть швидше мене спекатись. Ніби ми збираємось купувати цю віллу або... хочуть переконати мене, що живуть тут лиш удвох". [360]

— Мамо, може, зготуєш кави для Мануеля?

Пліній завважив, що стара на мить завагалась і, не зронивши й словечка, повернула назад. Залитий сонячним промінням коридор закінчувався трьома сходинками. Господиня розчинила стулчасті двері:

— А це наша спіжарня. Тут ми тримаємо сири й окости, що їх нам доставляють з Томельйосо. Можете подивитись. Он у тому барилі вино, якому бозна-скільки років.

Пліній пройшов між полиць, заставлених пляшками, балцанками, барильцями й головками сиру. Зі стелі звисали окости й шматки солонини, виноградові грона нового врожаю й китайські дині. На барилі зі старим вином видніли нерозбірливі літери.

Побачивши, що Мануель нагнувся, аби прочитати напис, донья Марія де лос Ремедіос запалила горішнє світло:

— Це подарунок моєму батькові від однієї знаної в нашому містечку родини за якусь велику послугу. Погляньте, тут зазначено рік...

Пліній нагнувся ще нижче, запалив сірника й здужав прочитати:

"Тисяча дев'ятсот двадцять четвертий. В пам'ять..."

Нараз грюкнули двері й у замку повернувся ключ. Він хутко обернувся.

Донья Марія де лос Ремедіос дель Барон зникла.

"Трясця твоїй мамі! — вилаявся він спересердя. — Втрапив у пастку мов той шмаркач! Цвіла голова! Все життя мав славу розумника, і така халепа! Адже все було ясно, як сонце, найостанніший бовдур допетрав би: та телиця попереду, а стара з тилу. "Погляньте сюди, а тепер — отуди!" І аж до пастки. А треба було хоча б на хвилю зупинитись і

подумати — адже щось я відчував! Але коли вона звеліла матері зготувати каву, я заспокоївся..."

Він провів рукою по обличчю, глибоко зітхнув і, щоб поновити рівновагу, запалив сигарету. Знявши окуляри, які був начепив, щоб прочитати напис на барилі, роззирнувся довкола, вже Доволі спокійно.

"Надав мені нечистий дивитися, що написано на тому барилі! Наче який ґаволов! Властивий момент вибрав!"

Через віконце із заржавілими ґратами до спіжарні падало проміння призахідного сонця. А навпроти — ще одні двері з ключем у замку.

Пліній підійшов до них, прислухався й посіпав за ручку. Замкнуті. Обережно повернув ключа, і вони легко відчинилися. Він побачив темний коридор, котел для опалу в спеціально видовбаній ніші, вугілля, дровиння й стоси газет. Завбачливі! Вже приготувалися до перших холодів. [361]

Він дійшов до ще одного віконця, де коридор робив закрут. У тупику знову двері-такі самісінькі, теж помальовані в зелений колір. Злегка натиснувши клямку, Пліній прочинив їх і побачив кімнату з похилою стелею, з віконечком і двома старезними залізними ліжками — убого, але старанно засланими. На металевому вмивальнику — миска, глек і великий розквітчаний рушник. У глибині кімнати ще одні двері з матовими шибками, котрі, проте, пропускали світло.

Пліній нашорошив вуха й затримав віддих. Так, там хтось був. Він кинув на долівку недопалок, затоптав його ногою й навшпиньках наблизився до засклених дверей. Відразу знайшов шпарину в зафарбованій шибі й зазирнув досередини. Довго видивлявся, потім випростався, провів рукою по голові й усміхнувся. Потім, знову нагнувшись, припав оком до шпарини.

У глибині кімнати, дуже просторої і теж з похилою стелею, дві рудоголові жінки — більш руді, ніж сиві, адже руде волосся довше зберігає свій натуральний колір-грали за столиком у карти з чоловіком, сивина котрого не викликала жодних засторог. Жінки, такі схожі між собою, що з першого погляду пізнати сестер, були вбрані по-дорожньому. Чоловік, у сорочці й без піджака, з блідим обличчям і сигаретою в кутику рота, видавався знуджзним і водночас стурбованим.

На передньому плані стояло старовинне металеве подвійне ліжко-гарне, накрите вишуканим темно-червоним ліжником. Поруч — телевізор, великий старомодний приймач і високі етажерки, напхані часописами, газетами й книжками. Обставу доповнювали шафа на одяг, фотелі й стільці різних стилів, а при стіні — оттоманка з торшером у головах. На простінках незліченні фотознімки незнайомих Плінію людей, вирізані з журналів...

Утім, Плінія зацікавив насамперед чоловік. Тим часом як Руді сестри справляли враження позірного зацікавлення грою і навіть до певної міри безжурності, чоловік — так здалося Плінію — грав механічно, блукаючи думками ген далеко від карт. Марія (Пліній анітрохи не сумнівався, що то була вона) сиділа по праву руку від чоловіка, щохвилі позираючи на нього по-дитячому довірливо й ласкаво. Той час од часу відповідав їй лагідним поглядом і відразу повертався до карт. Він смалив сигарету за сигаретою.

На противагу сестрі, попри всю свою схожість, Алісія виказувала певну настороженість і стриманість у порухах. Не дивилась ані на чоловіка, ані на свою сестру, — тільки в карти, і здавалося, перебувала в якомусь іншому світі, можливо, ближчому до світу чоловіка, ніж сестри. В ній вгадувався якийсь критицизм, щось чоловіче, і, либонь, бувши в доброму гуморі, вона потішала Марію своєю дотепністю. З двох близнят неодмінно [362] хтось один мислить, а другий почуває. Пліній знав це віддавна. Один є чистим витвором землі, а другий, що літає поза хмарами, — украй вразливий і помисливий. Один вичікує і споглядає,

другий — грає головну роль. Один керується інстинктами, другий — розумом...

Тимчасом як Алісія енергійно й упевнено тасувала карти, чоловік підвівся з-за столу, ліниво потягся й запалив нову сигарету. Був середнього зросту, з черевцем і коротенькими слабини руками. В його обличчі щось викликало симпатію. За молодих літ мусив бути запальний, щирий і схильний до красномовства. Він скидався на ув'язненого, якого неволя й брак спілкування відгородили від самого себе. Пліній, знавши чимало колишніх в'язнів, дуже добре розумів це "відмежування від себе", відчуження, яке спричиняли ізоляція, вегетативне існування й бездіяльність життєвих пружин. Перше, що вичерпується у довголітніх в'язнів, — це природна здатність бачення. Вони завжди бачать тільки близькі й незначні речі. Обмежуються лиш артикуляцією, через що м'язи обличчя незабаром надають їм поважності людини, котра більше мислить, ніж говорить і робить.

Поки сестра тасувала карти, Марія несміливо усміхалась до чоловіка. Він спробував усміхнутись їй на відповідь, але уста йому не корились.

Пліній вирішив зайти до кімнати. Треба довести справу до кінця. Його аж ніяк не приваблювала перспектива стояти тут бозна-скільки. Але не знав, як це зробити, як порушити цю гру, ці посиденьки. "Таки справді він сьогодні не у формі! Певне, не все те кляте вино й масна їжа. Поліцейський, маючи до виконання відповідальну роботу, повинен постувати, як ченці-картезіанці, і ще менше пити, як ті протестанти, котрі, здається, взагалі не п'ють. Коли людина об'їдається і обпивається, та краплина олії, яку має в голові, геть висихає... Ось тому й доводиться тепер добирати способу, як зайти до кімнати".

Врешті-решт, він відійшов назад, легенько грюкнув дверима, Що виходили в коридор, і, зумисне човгаючи черевиками, повернувся до свого спостережного пункту. Потім рішуче розчахнув скляні двері й завмер на порозі, роблено дивуючись, що когось тут застав.

Заскочена зненацька трійця витріщилась на нього. Зрештою, отямившись од несподіванки, вони вже не зі страхом, а скорше з недовірою роздивлялися на того чоловіка — хто він і як тут опинився? Жінки сиділи — одна з картами в руках, друга з руками на столі — затамувавши подих. На обличчі чоловіка, що стояв, цілком виразно відбивався страх. Страх задавнений, паралізуючий, непозбувний.

— Прошу вас заспокоїтись! — майже благально сказав Пліній, трохи зніяковілий од такого прийому. — Я — Мануель Гон[363] салєс, званий Плінієм, шеф муніципальної гвардії Томельйосс Мені доручено знайти вас, добродійки, хоча наразі я такий самий в'язень, як і ви...

Неясний спогад, здається, зринув у пам'яті сестер Пелаес їхні обличчя проясніли.

Чоловік, навпаки, досі ховався в шкаралущі недовіри й зоологічного страху.

— Пліній... — проказала нарешті Алісія. — Тато часто згаду вав ваше ім'я.

— І в газетах про вас писали! — зрадівши, додала Марія. — Це ж бо ви минулого року розслідували справу про вбивство в "Ла Орміга"?

— Я.

— І вас призначено на якусь відповідальну посаду?

— Так-так, мене.

— Наша улюблена газета — "Сьюдад реаль", — пояснила з дитячим захватом Марія, — і тому ми добре орієнтуємось в усьому, що відбувається на нашій батьківщині, хоча й мешкаємо в Мадріді.

— Я знаю це. Саме тому мені й доручено розшукати вас.

— Але сідайте, Мануелю! Сідайте ж! — запросила Алісія. Пліній з якнайчемнішим виразом на обличчі підсунув до себе стілець.

— Ви знали нашу родину? — ласкаво спитала Марія.

— Авжеж. Дон Норберто був дуже симпатичний. Я не раз зустрічав вас з батьками на Двірцевій алеї.

— Як давно це було! — зітхнула Марія. Запала коротка мовчанка, присвячена спогадам.

— А як ви нас знайшли?

— Дякуючи терпінню й цілій низці випадковостей.

Пліній дивився на огрядного блідого чоловіка, котрий нібито трохи заспокоївся, але досі тримався насторожено.

— Перепрошую, а ви хто?

Чоловік перевів погляд на сестер Пелаес, немов шукаючи в них ради.

— Це наш давній знайомий, — квапливо відказала Алісія.

— Я, добродійки, прийшов, щоб допомогти вам, — заспокійливо мовив Пліній. — Тож розкажіть мені все як є.

— Розумію. Ви прийшли визволити нас... і самі втрапили в пастку. Отже, операція провалилась, — зауважила Алісія, утверджуючись у своєму рішенні не відповідати на Плінієві запитання.

— Не поділяю вашої думки. Є люди, які знають, де я, і, найпевніш, уже сьогодні ввечері всіх нас визволять звідси. Тобто вас, добродійки, і мене. Бо щодо вас, шановний, я не певен, хто ви — ув'язнений чи тюремник. [364]

Чоловік опустив очі, дедалі більше нервуючи.

— Може, й справді виберемося скоро з цієї пастки! — мовила

Алісія, старанно струшуючи з сукні якісь, видимі тільки їй, порошинки і явно уникаючи відвертої розмови з Плінієм. — Так хочеться додому! Там, певне, все шкереберть.

— Нічого подібного, — заспокоїв її Пліній. — Гертрудіс підтримує там якнайкращий лад. Хіба що бракує кількох пляшок пива й шинки з вашого холодника, а решта — все, як ви залишили.

— Сумніваюсь. Гертрудіс, якщо не стояти в неї над душею, й за холодну воду не візьметься.

Зрозумівши, що навпрямки не з'ясує особи огрядного блідого чоловіка, Пліній змінив тактику. Припалюючи сигарету, він запитав суворо, як і годиться поліцейському:

— Яким чином ви опинилися в цьому домі?

Сестри Пелаес сполохано перезирнулись. У погляді Марії проглянула нерішучість, в Алісії — затятість і наказ мовчати. Чоловік нервово заходив кімнатою, опустивши додолу очі.

Пліній, поважно, як людина, що виконує свої службові обов'язки, підвівся і, спершись руками на спинку стільця, додав сухо:

— Якщо ви не хочете говорити, воля ваша. Завтра, коли ще не сьогодні увечері, паннам доведеться розповісти геть усе в комісаріаті. Я тільки стараюсь у міру можливості допомогти вам і позбавити вас прикрих формальностей. Але, ясна річ, ви маєте повне право нічого мені не говорити. Це ваша особиста справа.

— Ми прийшли сюди, бо він покликав нас, — раптом у якомусь дитинному пориві вихопилась Марія, дивлячись заплаканими очима на чоловіка, котрий, заскочений цими словами, збентежено відійшов до вікна й, ухопившись руками за грати, повернувся до них спиною.

— Маріє! —у розпачі скрикнула Алісія.

— А хто він?

— Маноло Пучадес, мій наречений.

Пліній стояв незворушний, як скеля. Алісія визнала поразку. Пучадес уткнувся чолом у віконні грати.

— Навіщо він вас кликав?

— Щоб ми його порятували з лабетів тих гарпій.

Пліній поволі підійшов до Пучадеса й став у нього за спиною.

— А ви, Пучадес, яким чином опинилися в цьому домі? Чому вас тримали тут?

Тимчасом як Марія, якій прийшла, нарешті, на допомогу Алісія, почала відповідати на Плінієві запитання, Пучадес поринув У спогади. [365]

Пригадав собі 1932 рік, свої студії у ветеринарній школі, роботу в студентській організації. Це його мати наполягала, щоб він обрав такий фах, бо її брат, шанований провінційний ветеринар, зголосився вивести його в люди й передати йому свою практику. Перед тим Пучадес вивчав медицину, і коли був уже в половині курсу, під тиском дядькових обіцянок і не годний завдати смутку матері, перекинувся на ветеринарію.

Один з найстарших на курсі, він не відзначався ревністю в навчанні. Втім, медицина теж його мало вабила. Справжнім його покликанням була політика. Краще сказати, політична публіцистика, пропаганда. Бо він розумів, що за своєю вдачею не годен посідати якусь відповідальну партійну посаду. Під час медичних студій виявив себе як активіст студентського руху. У ветеринарній школі з першого дня став ватажком молодіжної організації.

його мати належала до консервативної і дуже релігійної родини. Однак батько, попри те, що служив у війську, був республіканцем, як тоді говорили, від народження. Проголошення Республіки стало справжнім святом у його домі.

З родиною Пелаесів він зазнайомився випадком, через свого батька. Якось супроводив його в справах до нотаріальної контори дона Норберто. Батько зайшов до кабінету сам, а сина залишив у почекальні. Під той час нагодились Марія й Алісія. Оскільки їм було не вільно заходити до батька, коли той мав клієнтів, довелося гаяти час у товаристві Маноло Пучадеса. Відтоді вони зазнайомились і заприязнились.

Наприпочатку сестри подобались йому майже однаковою мірою. Такі зграбні, веселі й безпосередні. Більше й дотепніше говорила Алісія. Однак з часом він почав дедалі прихильніше ставитись до Марії, яка припала йому до душі своєю мовчазною споглядальністю й ласкавим усміхом. Відтоді він слухав Алісію, а дивився на Марію. З дозволу дона

Норберто став учащати до них з візитами і в короткому часі всі вільні від політичної діяльності вечори провадив у їхньому товаристві.

У колі друзів він називав їх "своїми" нареченими. Алісія залюбки грала роль "третьої" і при потребі прикидалася неуважливою. В театрі й кіно, помітивши, що вони бралися за руки або задивлялися одне на одного мов заворожені, вона виказувала жваве зацікавлення тим, що діялось на сцені чи на екрані. Навіть коли їхні стосунки набули офіційного визнання родичів, попри певні застереження щодо республіканських уподобань Маноло, вони ніколи не з'являлись на людях без Алісії.

Коли на початку липня 1936 року родина Пелаесів виїжджала літувати в Сан-Себастьян (Пучадес мав приєднатись до них у серпні), баланс їхнього закохання зводився аж до двійка поцілунків у щічку, та й ті покрадьки. Щоправда, одного разу [366] Марія приголубила його. Тисячі разів з ніжністю згадував він ті дитячі ласки.

Пучадес скінчив студії у червні 1936 року, а весілля призначили на наступну весну. Кілька місяців він мав провести у провінції Толедо, практикуючи разом з дядьком, що готував його собі в наступники.

На все життя в пам'яті лишилося прощання на Північному вокзалі. .В одному вікні сестри Пелаес, у другому — їхні батьки.

"Пам'ятай, що з першого серпня на тебе чекає зарезервований номер!"

"Я приїду".

Коли пролунав сигнал до відправлення, він потиснув усім руки. Руку Марії тримав на якусь мить довше.

"До побачення в серпні, Маноло!"

"До побачення в серпні! Відразу напиши мені!"

Потяг поволі рушив.

"До побачення в серпні!" Скільки разів за ці тридцять три роки снився йому той потяг на Сан-Себастьян, ті вісім рук, що махали йому на прощання, той голос, що будив його серед ночі: "До побачення в серпні!" В якому серпні, боже мій! В якому серпні?

Коли вибухнула війна, Пучадес вступив до соціалістичної партії й розвинув бурхливу активність. Його дописи друкувались на шпальтах партійної газети, він виступав на радіо, безліч разів виїздив на фронт. Повернувшись якось після такої поїздки, застав матір у труні. Змобілізований до війська, став лейтенантом-ветеринаром, хоча сповняв здебільшого політичні функції.

За довгі роки самотності рідко випадали дні, коли б він не згадував ті часи. Адже то були останні враження від дієвого життя, і ті спогади навідували його знову й знову.

Його батько дістав призначення в Барселону, і Пучадес лишився в Мадріді сам-один. Потроху він міняв друзів і звички. Зрідка писав йому Хуліан Рамалес, теж мобілізований до війська. Раз чи два на рік одержував через Червоний Хрест коротеньку вісточку від Марії Пелаес.

Республіка зазнала поразки. Його товариші переходили кордон. Йому теж пропонували виїхати з Іспанії, але він не мав ні охоти, ані сил. Найскромніші плани видавалися йому нездійсненними. Обмежився тим, що призбирав у своєму помешканні запаси харчів і відсиджувався останні дні війни вдома, читаючи газети й слухаючи радіо. Цілими днями валявся у ліжку. Харчувався абияк, а коли увечері лучалося вийти до міста, то заникував до кав'ярні чи в кінотеатр. Він не міг усвідомити собі ситуації тих фатальних днів та й решти тридцяти років, що настали по

них. Перенесений тиф і поразка у війні зробили його [367] безвільним, і він здався на ласку ближнього.

Його воля померла тридцять весен тому. І їй не вернутись. Вона зосталася похована разом з революційними штандартами й полеглими товаришами. Війна залишила по собі мільйони загиблих, і хто знає, скільки мільйонів мертвих за життя, конаючих поволі або спустошених як він? Ніхто не знає, як довго ятряться рани, завдані війною. Ще не одне покоління відчує на собі холодний і жаский подих війни. Війни є спадковими хворобами, які повсякчас загрожують рецедивами. Немає війни без війни.

Десь наприкінці березня він сидів у кав'ярні "Сарагоса" й пив щось подібне до кави. Раптом помітив, що на нього хтось дивиться від шинквaса. То був Хуліан Рамалес.

— Маноло! Я тебе зразу й не впізнав. Чого це ти досі у військовому строї?

Вони довго й невесело розмовляли. Рамалес недавно повернувся з фронту. Його дружина й теща вже два роки мешкали в Томельйосо. Перебрались туди, рятуючись від небезпек воєнного часу в Мадріді. Він кілька разів навідував їх у цьому гарному затишному містечку. Тепер знову збирався туди на якийсь час, щоб перевезти їх до столиці.

— Моє помешкання геть зруйноване. Здається, останнім часом усі заповзялися закидати мій дім бомбами. Добре принаймні, що вціліла батькова вілла в Карабанчелі. Доведеться тим часом пожити там. А що ти збираєшся робити?

Пучадес мовчав і лиш безпорадно дивився на нього.

За дві години по тому вони вечеряли разом у помешканні Пучадеса. Мали вже детально розроблений план щодо майбутнього Маноло. Доки

не проясниться ситуація в країні, він поживе в родині Хуліана на віллі в Карабанчелі. Своїми статтями й промовами Маноло привернув до своєї особи загальну увагу, тож не варто наражатися на перші репресії, котрі запевне будуть жорстокі. Єдиний вихід — виждати.

На другий день він спакував рештки харчів, одяг, папери, книжки та інші найнеобхідніші предмети й від'їхав, нікому не лишивши своєї нової адреси.

Так тридцять років тому розпочалося його "нове життя". Пучадес замешкав у підвалі вілли — саме там, де вони тепер сиділи. Наступного ранку Рамалес поїхав у Томельйосо, застерігши свого друга не показуватись на очі сусідам до його повернення. Було це 28 березня 1939 року. А шостого квітня Хуліан повернувся потягом зі своєю тещею і дружиною — доньєю Марією де лос Ремедіос дель Барон. Він поспішав у Мадрід, бо побоювався втратити обіцяне йому місце в міністерстві.

Пучадес назавжди запам'ятав пережитий ним страх, коли повернувся його приятель. Минула вже північ, і він міцно [368] спав, аж раптом спалахнуло світло й почулися голоси. Перша думка була — за ним уже прийшли.

— Ти навіть не уявляєш собі, якої небезпеки уникнув! Вони з перестраху хапають усіх підряд. Доки я не дам знати, не думай навіть у вікно висунутись. Читай, пиши, слухай радіо, роби що заманеться, але забудь про Мадрід і взагалі про Іспанію! І надовго, я гадаю.

Так почалося для Пучадеса "визволення".

Рамалес після недовгої перевірки став до праці в міністерстві, й життя на віллі "Есперанса" увійшло в спокійне русло. Теща Хуліана приносила йому сніданок і обід, і він нудьгував до приходу Рамалеса. Той приносив йому газети, вони разом пили каву й гомоніли про

становище в країні. Іноді після вечері його кликали до горішніх покоїв посидіти в родинному колі.

Через нього Рамалеси не тримали постійної служниці. Тричі на тиждень до них приходила хатня робітниця прибрати в кімнатах. У ці дні йому велено сидіти нишком, як тій миші. Нікому не можна було довіряти.

Всупереч його побоюванням, обидві жінки не виказували щодо його загайного гостювання анінайменшого невдоволення. Можливо, таємничий гість додавав певної присмаки їхньому життю. Попри його відлюдькуватість і похмурість, найбільше уваги приділяла йому теща — донья "Марія Старша", як називав її Рамалес. Небалакуча, але пунктуальна й скрупульозна в усьому, що стосувалося обслуги Пучадеса. Іноді, бувши в доброму гуморі, сідала коло нього й розповідала щось про Томельйосо, про свого покійного чоловіка й родину.

Донья Марія де лос Ремедіос дель Барон ніколи не сходила вниз. Бачив її лиш тоді, коли його запрошували нагору. Вона, здавалося, була зайнята виїмково своїм чоловіком, і більше нічого на цьому світі її не обходило. У неї була одна мрія, казав Хуліан, — мати дітей. Але діти не знаходились. Це несправджене жадання немов вимикало її з довколишнього життя. Пучадес мав враження, що кожного разу, коли вони зустрічалися за столом, вона силкувалася пригадати собі, хто то є. Така вродлива, така молода й добра — і така далека від життя!

Маноло не раз заводив мову з Хуліаном про те, чи не дати знати про себе Марії Пелаес, але той завжди відмовляв його — зарано й небезпечно. Треба заждати. Важко передбачити реакцію людини — хоч би й власної нареченої — в подібних обставинах. Щоправда, Пучадес завжди згадував Марію як "щось з-перед війни", як про літо, яке не відбулося, як оману з іншої епохи без будь-якого майбутнього.

З кожним днем страх Пучадеса зростав. Звістки про приятелів і знайомих, які доходили до нього, були гірші нікуди. Та й сам Рамалес почувався неспокійно, давши йому прихисток [369] у своєму домі. Він нічого не казав, але Пучадес відчував це, хоча й не годен був запропонувати якийсь вихід. Єдине, що він міг, — це поводитись якнайскромніше і не завдавати господарям клопоту.

Дні й ночі він проводив за лектурою, розгадував крутиголовки і навіть винайшов новий пасьянс.

Рамалес, безперечно, не хотів, щоб Маноло помітив його занепокоєння, й останнім часом рідко приходив до нього й не запрошував нагору, йому вже не було з ким погомоніти, окрім доньї Марії Старшої, котра, як і її донька, але на свій лад, нічого не помічала довкола себе.

Однак невдовзі все скінчилось. Наприкінці тисяча дев'ятсот сорокового року, якраз третього дня після Різдва Христового, його добрий приятель Хуліан Рамалес не прокинувся вранці. Коли дружина прийшла будити його до праці, він був холоднісінький. Донья Марія Старша відразу ж повідомила про це Пучадеса. Востаннє він побачив свого друга в ліжку, головою до вікна. Здавалося, Хуліан спить, злегка нахмуривши брови.

Пучадес нараз зрозумів, що анічогісінько не знав про цього чоловіка. Завжди мав його за доброго приятеля через його лагідну вдачу, але ніколи не пускав його в свою душу. Він був одним з ненастирливих приятелів, що ніколи не завдають клопоту й завжди тримаються на другому плані. Й усе-таки це він подав йому руку в найдраматичніший момент його життя. Руку абсолютно безкорисливу й чисту. Чи справді Хуліана точив страх в його останні дні? Може, то недуга?

Пучадес поцілував його в чоло. Повернувшись, побачив у дверях донью Марію де лос Ремедіос. То був дивний день. Роздуми про Хуліана

Рамалеса, відкриття його наново, поведінка його удови. Маноло дізнав враження, що вона бачила його вперше. Серйозна, з заплаканими очима, вона пильно дивилась на нього. Мало не з подивом, немов зненацька зробила відкриття. Протягом кількох довгих хвилин труп Хуліана Рамалеса не існував для його удови. Тільки він — Пучадес. У капцях, здутих на колінах штанях і чорному светрі. Він хотів сказати їй кілька слів спочуття, але не здобувся. Лише запитально подивився в її рішучі очі й, збентежившись, почовгав униз.

Що ж тепер буде? Він не будував ілюзій. Що спільного мали з ним ті дві жінки? Для чого б мали тримати його у своєму домі ще бозна-скільки часу?

В день похорону стара, як завжди вчасно, принесла йому їжу й переповіла перебіг погребних подій — відсторонено й лаконічно. Слухаючи її, можна було подумати, що то помер котрийсь із сусідів або далекий родич.

Через кілька днів Пучадес сказав доньї Марії Старшій, що хоче поговорити з ними. [370]

Його запросили на вечерю. Від дня смерті Хуліана він не бачив Марії де лос Ремедіос. І знову вона дивилась на нього з таким виразом, немов зробила відкриття в його особі. Пучадес відчув нову увагу до себе. Годі назвати це інакше. В її очах не було зненависті, жаги чи погорди. Тільки увага, подив.

Далеко за північ засиділись вони за розмовою. Зрештою, Пучадес зважився на відвертість. Він розуміє, наскільки змінилася ситуація зі смертю Хуліана, і готовий вчинити так, як вони розсудять. Йому лиш треба якийсь час, щоб влаштуватися. Він послався, ясна річ, на свою наречену Марію, на впливового дона Норберто й навіть на пастора дона Хасінто.

Жінки слухали, не виказуючи найменшого подиву, і коли він скінчив, Марія де лос Ремедіос, немов ішлося про щось попередньо вже між ними погоджене, сказала:

— І не думай про це, Маноло! Можеш тут лишитись, якщо не знайдеш розв'язання собі до вподоби. Така була воля Хуліана, а нас влаштовує твоє товариство.

Так само як перед тим Рамалес, жінки приносили замовлювані ним книжки, і його життя стало йому любішим і не таким самотнім. Тепер, коли не загрожувала небезпека, він перебував у горішніх кімнатах і сідав за стіл разом з матір'ю та дочкою.

Потроху він помічав, що стає своїм. Єдиним чоловіком у цьому домі. Не роблячи нічого для цього, не міняючи свого статусу гостя, не претендуючи на якусь іншу роль, став тим, кому догоджали, чиєї поради питали в усьому.

І однієї ночі, якнайприроднішим чином — це була єдина деталь, якої бракувало для перетворення його в повноправного наступника Хуліана — Пучадес лишився на ніч нагорі, в тому самому ліжку, в якому помер Рамалес.

Ніколи донья Марія Старша і взнаки не давала, що знає про їхні стосунки. Пучадес часто замислювався над цим. Чим пояснити таку згідливість матері? Коли він часом питав про це у своєї любаски, та завжди відповідала: "Мама хоче тільки одного — щоб я була щаслива".

Те кохання довгі роки наповнювало життя Пучадеса. Вперше він зустрів жінку немов створену для нього і для кохання. Ліжко було осереддям її дому і її мозку. Бачила в цьому світі тільки чоловіка, котрий дає їй насолоду. Ось чому вона "не бачила" його аж до смерті свого чоловіка. Бідолашний Хуліан, закляклий і охололий, вже не міг їй

придатися. Тільки тоді вона "відкрила" для себе, що в домі є ще один чоловік. Інший городник для її завжди спраглого городу...

Пучадес часто думав, що Марія де лос Ремедіос не вбачає різниці між чоловіками, що нею рухає первісна біологічна хіть, що шукає тільки навпомацки, безбач, тіло самця — не лице і не [371] людину, а лиш тіло. її мати, донья Марія Старша, безперечно, вчувала, що з донькою щось негаразд. Ні, аж ніяк не нездійснена, ні материнські бажання були причиною "відчуження" Марії де І лос Ремедіос, як то якось казав йому Хуліан. Пучадес ніколи не ' чув, щоб вона заводила мову про дітей. Для нормальних жінок, матерів, бажання — це дорога до мети. Для Марії де лос Ремедіос дорога й була метою.

Наприкінці п'ятдесятих років Пучадес зазнав тяжкої кризи. Немов його посадили на ланцюг. Безнадія завдовжки в двадцять років стала раптом нестерпною. Він інтуїтивно здогадувався, що вже спокутував свою "провину" з надвишкою... Натрапляв у газетах і часописах на прізвища багатьох товаришів з часів війни, котрі тоді значили менше за нього. Навіженство Марії де лос Ремедіос — невтомне, механічне, повсякчасне — почало його дратувати, збуджувати ворожість. А без цього єдиного просвітку, який допоміг йому знести майже двадцять років відлюдництва, все ставало похмурим і скінченим.

Така різка зміна не залишилась без уваги обох жінок, і почався період утисків і нагляду. "Певне, вони побоювались, — думав Пучадес, — що коли я відчую себе вільним і вийду звідси, чари розвіються". Шлюбні плани й легалізація Пучадеса на часі зависли.

Останнім часом їхні взаємини досягли такої напруги, що Маноло цілими днями не піднімався нагору, нидів у тій могилі, переповненій його особою аж до найменшої щілини.

Криза досягла кульмінації, коли він помітив, що йому цензурують пресу. В його руки потрапляли тепер лише газети й часописи, в котрих

бракувало деяких сторінок. У відповідь на свої протести діставав непереконливі пояснення. Як у давніші часи — він згадав собі тривожні місяці після закінчення світової війни в 1945 році — почав слухати зарубіжні радіостанції. І відразу збагнув причину тієї "цензури" — оголошено амністію. Він не сказав нічого. Всю ніч не склепив очей. Зрештою вирішив щось робити, покликати когось на допомогу. До кого він міг звернутись? До єдиної прихильної до нього душі з минулих часів, адресу котрої він знав. Останніми роками не раз телефонував до сестер Пелаес, не озиваючись, тільки щоб допевнитись, що вони живуть. Одного разу слухавку взяла служниця, чи хто там, і він довідався, що Марія так і не вийшла заміж. Вона вільна. Найліпше було б утекти... Але як? Вони стежили за кожним його кроком. Тепер він був справжнім в'язнем. Лишалося тільки діждати оказії й викликати сестер телефоном.

Так і сталось. Того дня, коли його стражниці, як він знав дрімали своїм звичаєм по обіді у вітальні, тихенько піднявся на гору й накрутив номер Пелаесів... До телефону підійшла Алісія "Це Маноло, Маноло Пучадес. Я прошу вас визволити мені [372] звідси. Я під замком, приходьте негайно... Маріє, це ти, Маріє? Це я, Маноло, твій Маноло. Приходь! Приходь швидше..."

Ледь він продиктував їм адресу вілли, як у дверях з'явилися стривожені Марія де лос Ремедіос та її мати. Не мовили ані слова, зачекали, доки він зійшов до підвалу, і вперше за тридцять років замкнули його на ключ. Десь за півгодини двері відчинились, і до кімнати увіпхнуто двох стареньких — переляканих і водночас кумедно відважних.

Упізнавши їх, він дізнав одного з найхимерніших вражень у своєму житті. Це не були сестри Пелаес, старші на тридцять чотири роки. Це було щось інше. Йому здавалося, що він бачить тридцять чотири роки історії у тілесному втіленні, сконцентровані в муміях, котрі втекли з Ескуріалу чи іншого музею. Вони являли собою щось неймовірне — воскреслу історію, витягнуту з домовин, з музеїв, зморщену, потемнілу, без ореола. Спорохнявілий час, магічним чином прикликаний перед очі у

наймізернішій, найогиднішій поставі. Це було віддзеркалення його власної руїни, його власної мертвотності, його безповоротно змарнованого життя. Й Іспанії, яка пробувала без нього, недолуга й вичерпана. Це був символ всього того, чого він не міг прожити. Рештками того, що минулося й не могло вже вернутись.

— Ясна річ, якби він хотів, — зітхнула Марія, — за тридцять років знайшов би оказію... Від нашого тата у нас лишилися зв'язки у вищих колах. Тридцять років...

Пучадес досі стояв біля вікна. Алісія роздивлялася на свої руки. Марія вередливо закопилила губу, мов та дитина. Пліній згадав про кімнату духів, про манекен у республіканському мундирі з фотокарткою, припасованою до шиї, й нашитим сукняним серцем.

Тридцять років мовчання для Пучадеса. Тридцять років панування для Марії де лос Ремедіос. Плінія аж дрож узяв, який він, своїм звичаєм, визначив як історичний.

Марія раптом схлипнула й зайшлася сухим плачем без сліз.

Пучадес зиркнув скоса на неї і відвернувся.

— Маріє, прошу тебе! — не дуже переконливо озвалась Алісія.

— За тридцять років... за тридцять років... — повторювала Марія з дитячою впертістю, — не знайшов часу дати про себе знати... Ви можете в це повірити, Плінію? А тепер навіщо це? Подивіться, Мануелю, подивіться на моє зморщене обличчя! Куди мені тепер? — раптом закричала вона з надривом. — А я марила про дітей! — і, уткнувшись обличчям в стіл, знову зайшлася плачем — чорним, безнадійним.

Пліній запитально поглянув на Алісію. Та лиш стенула плечима, [373] немов кажучи: "Бідолашна! Цього слід було чекати. Вона ле така, як я". Потім поклала руку сестрі на голову:

— Заспокойся, Маріє! Заспокойся! Ніколи не є запізно... Марія випросталась, уся в сльозах, з невидющим поглядом, ледь стримуючи лють, і верескливим ламким голосом, дивлячись у спину Пучадесу, заговорила, затинаючись:

— Маноло, присягнись, присягни пам'яттю своїх покійних батьків, що ти ніколи цього не хотів! Що то все вона! Що то вона тебе примусила! Присягнися!

Чоловік не відповів. Навіть не обернувся. Лиш у розпуці поклав руки на шиби вікна, як, певне, робив тисячі разів за ці тридцять років.

— Прошу тебе, Маріє, заспокойся! — крикнула Алісія, підводячись і намагаючись усадовити сестру. — Заклинаю тебе пам'яттю наших батьків, заспокойся!

Але бідолашна Марія, така маленька, руденька, випромінювала нездоланну енергію:

— Присягнись! Пучадес ані ворухнувся.

Алісія обняла сестру і, теж заплакавши з розпачу, почала голубити її й цілувати в чоло:

— Марі! Заради пам'яті мами, прошу тебе! Заспокойся, Марі... Сестричко...

Вона цілувала її з такою ніжністю, так ревно плачучи, що Пліній відчув, як до горла йому підступив зрадливий клубок, а на очі набігають сльози.

— Марі! Марі! Чи варто так перейматися? Адже ми, як і завжди, разом.

Врешті-решт Марія трохи заспокоїлася, й Алісія пригорнула її до себе. На кілька хвиль вони застигли так, склавши одне тужливе ціле. Алісії таки вдалося всадовити сестру на місце, а сама стала коло неї, пригладжуючи її розкуйовджене волосся.

Чоловік уперто не відходив од вікна. Пліній машинально потягся за сигаретами. Останні сонячні промені мов списи простромлювали шиби вікна, огортаючи постать Плінія кривавим ореолом.

Нараз рвучко розчинилися двері. На порозі стояли донья Марія де лос Ремедіос дель Барон та її мати. Мати тримала обіруч дубельтівку. Вперше на її обличчі читалася втіха, а в очах — радість. Пліній, дивлячись на цих двох жінок і на мисливську рушницю, сміявся в душі, наче це його мало обходило Марія де лос Ремедіос була спокійна, хоча й не усміхалась, як звикле. Стара націлила дубельтівкою прямо в Плінія.

— Ані руш! — сказала вона хриплим голосом, в якому вчувалася зловтіха. [374] Пліній, котрий був підвівся з місця, коли вони зайшли, так і застиг, спершись руками на спинку стільця.

І тут, дивлячись на Пучадеса, подала голос донья Марія де лос Ремедіос:

— Вже час. Якщо хочеш їхати з нами, то поквапся! Ти вільний у виборі. Ось свідки, що я тебе не силую. Настав час, коли позинен обрати свій шлях у житті: їдеш з нами або ж залишаєшся з оцими... — При останніх словах її обличчя, завжди дипломатичне, погордливо скривилося.

Пучадес слухав її незворушно й без страху.

— Ти жив зі мною розкошуючи тридцять років, щоправда в досить незвичних умовах. І раптом ні сіло ні впало покликав їх. Ось вони! Ще раз прошу тебе, вибирай!

Певне, в цю мить у мозку Пучадеса точилася суперечлива боротьба спогадів і прагнень, зненависті й жаги, що він їх зазнав протягом довгих років. Стояв нерухомий і незворушний.

— А ви, Мануелю, як представник влади, — провадила донья Марія де лос Ремедіос, дивлячись на нього, — спитайте, йде він з нами чи ні... Якщо вирішить залишитися, моя мати і я негайно підемо.

Вся її постать, аж до білосніжної шкіри, розхвильованих грудей, світлого пушку над горішньою губою й темних очей, виказувала занепокоєння й страх.

Пліній, здавалося, завагався. Не подобалась йому роль судді у цій дивній і печальній справі. Йому було до болю жаль сестер Пелаес — таких маленьких, слабеньких, руденьких, ласкавих і незрадливих, але розумів, що на місці Пучадеса прислухався б до голосу крові й, напевне, вибрав би знадливу Марію де лос Ремедіос... А там би вже зметикував, що робити з тією узброєною шкапою... Але вибрав би тільки її. Він ледь не усміхнувся, піддавшись скорше своїм думкам, аніж драматизмові ситуації, й, зиркнувши на Пучадеса, промимрив:

— Це вам вирішувати, друже... Тут моя влада нечинна. Бідолашний Пучадес нарешті зважився. Знехотя нахилився, уникаючи поглядів сестер Пелаес, витяг з-під оттоманки грубий портфель, вочевидь заздалегідь приготований, і, не зронивши й слова, з відсутнім виглядом почовгав до дверей. Жінки відступили, даючи йому дорогу. Марія де лос Ремедіос ще хвилю вагалася. Зрештою вона сказала, дещо збентежена й водночас глибоко вдоволена:

— Прошу мене вибачити за все! Дуже прошу! Мені прикро залишати вас під замком, але не бачу іншої ради. Якщо треба, я готова відповісти перед законом. До побачення, Мануелю!

І поспішно вийшла. Мати, не випускаючи з рук рушниці, позадкувала до виходу й енергійно грюкнула дверима. Затим почувся скрегіт ключа в замку. [375] Доки тривала ця сцена, Пліній мало не забув про Рудих сестер. Мовчать собі, то й добре. Либонь, у ці хвилини серце! Марії мало не розривалося. А може, й ні, може, знечулена завданим їй попереднім ударом, вона бачила все мов у театрі тіней...

Але заледве стихли кроки в коридорі, Марія здобулася на голос — слабкий і протестуючий:

— Я знала... Я знала це... Я знала... — згорнувши руки на животі, вона хиталася взад-вперед, немов їй щось боліло.

— Я знала.. Я знала це... Я знала, — повторювала, не відводячи очей од карт, розсипаних на столі.

Сонце давно вже зайшло, і в кімнаті зробилося майже темно. Алісія сиділа за столом, узявши голову в руки, але в пітьмі годі було розгледіти вираз її обличчя.

Немов продовжуючи монолог по довгій перерві, вона сказала, коли сестра на мить замовкла:

— Ясна річ, після розмови телефоном треба було звернутися в поліцію. А ми прийшли сюди, не подумавши як слід... Нам відчинила стара, і ми спитали про нього. "Добродійки прийшли до Маноло, — сказала вона його полюбовниці. — Кажуть, він телефонував до них". — "А, дуже приємно, ласкаво просимо!" Мене здивувала така чемність, але Марія так нетерпеливилась... "Прошу ласкаво за мною! Я проведу вас до

його покою. Прошу, прощу!" Ми зайшли до спіжарні, й нас замкнули... Отакі легковірні! Ми завжди були легковірні, Мануелю...

— А він? Як зреагував на вашу появу?

— Спершу здивувався. Потім страшенно зрадів. Ми говорили й говорили. Аж до вечора, коли стара принесла нам вечерю й залишила нас самих. Наступного дня так само. На третій день, коли стара принесла їжу, він сказав, що хоче поговорити з Марією де лос Ремедіос, і пішов з нею. Повернувся аж на світанку. Відтоді змінився. Ходив кімнатою. Слухав нас, а сам мовчав, хіба що усміхався. Але був уже інший. Уночі, вважаючи, що ми поснули, нишком виходив нагору. Так було щоночі, окрім тієї, коли Марія де лос Ремедіос їздила до Томельйосо. Гадаю, коли він нам телефонував, то не припускав, що нас так перемінив час.

— У них усе було готове, — втрутилась до розмови Марія — Я щось передчувала, але не сподівалася такого... — На її обличчі з'явився вираз покори. — Я вірила, як та дитина.

— Ми справді як діти...

— Певна, що вони скоро поберуться.

— Ми все життя були наївні діти...

— Ясна річ, кожен вибирає сам. Боже мій!

— Тут нічим не зарадиш, — переконано сказав Пліній. — Усе, що сталося, треба забути, і що швидше, то краще. Повернетесь до свого звичайного життя, і до дідька всі ці спорохнявілі історії! [376] У нас немає попереду інших тридцяти років. Ви вважали, що він помер, тож думайте так і надалі. В Іспанії чимало таких, як він, — змерлих за життя.

— Змерлих за життя, як і ми, — повторила екс-наречена.

— Ні. Ви — ні. Для вас життя з його найбільшими трагедіями було чимось на зразок історії, розказаної по радіо.

— Я прожила все життя з пам'яттю про нього, Мануелю.

— Можете жити ним і далі. Ваш давній наречений не має нічого спільного з тим чоловіком, котрий щойно пішов. Той був мужчина, а цей уламок історії. Він ніколи не зможе стати тим, попереднім.

— Я вас не розумію, Мануелю, — сказала раптом Алісія.

— Та це я так. То все пусте.

Запалили світло. Марія довго ще сиділа, поклавши голову на стіл. Алісія час од часу розкладала пасьянс. Пліній невтомно міряв кроками кімнату і смалив сигарету за сигаретою.

Близько одинадцятої він приніс із спіжарні вина, шинки, сиру й гроно винограду. Повечеряли без хліба й мовчки. Марія досі не вийшла із заціпеніння.

— То ви гадаєте, що за нами прийдуть? — раз у раз питала Алісія.

— Звичайно. Не знаю, чому вони забарились, але певний, що прийдуть.

Після вечері Алісія домоглася, щоб Марія лягла в ліжко, а сама гомоніла з Плінієм про життя в Томельйосо. Опівночі вона знову заходилася коло своїх пасьянсів, а Пліній раптом згадав, що в кишені у нього лежить лист, котрий йому передали, коли він виходив з готелю. Розпечатавши його, він начепив окуляри.

"Любий тату!

Ви вже стільки днів у Мадріді, а й досі не написали нам ні словечка. Правду каже мама, що ви пишете тільки в разі доконечної потреби. Передучора ми вже були зібралися до вас. Але в останню хвилину передумали. На кого б ми покинули господарство?

Я зустріла доньку Антоніо Фараона, то вона казала, що він телефонував і що вам там добре ведеться. Мама каже, щоб ви обминали його, бо відомо, як він розкидається грішми й полюбляє волочитися.

Учора ми ходили підв'язувати лозу. Зробили все, як ви загадували. Мама каже, щоб ви неодмінно купили собі костюм, бо тепер, коли вас запрошують і до Мадріда, негоже ходити в одному й тому ж костюмі.

Вечорами тепер холодно, й ми сидимо вдома і дивимось телевізор. Часом навідується донька Ортенсії і розважає нас оповідками, [377]як сваряться її дядько з тіткою. Вчора мало не побилися.

Мама почуває себе добре. Більше новин немає. Тату, напишіть, коли ви приїдете, щоб ми приготували щось смачненьке для вас. Та швидше приїздіть, бо ми вже скучили за вами. Вітання дону Лотаріо. Ми з мамою цілуємо вас.

Ваша дочка А."

Прочитавши листа, Пліній сховав його до кишені. Визирнув у вікно, що виходило на задвірки. Потім підійшов до етажерка Книжки й книжки. Призбирані за тридцять років коштами Марії де лос Ремедіос. Здебільшого зарубіжних авторів, котрих Пліній не знав. Стоси іспанських і зарубіжних часописів. Усе ретельно простудійовано, з позначками олівчиком. Отоманка. Скільки годин провів на ній Пучадес, читаючи, думаючи, божеволіючи за ці тридцять років — нескінченні, довгі тридцять років! Скільки вечорів, днів і ранків за ці тридцять років

думав він про те, що було і що могло бути, не відаючи, що направду відбувається довкола, слухаючи по радіо веселі мелодії, так, ніби нічого й не сталося, ніби все було чудово, а сам він сидів при пиві десь на терасі на Гран-Віа...

Тридцять років, тридцять років народин і смертей, тридцяті років, проведених у цій кімнаті за лектурою або в очікуванні молочно-білого прекрасного тіла вічно спраглої Марії де лос Ремедіос.

Минула північ. Марія спала на ліжку. Алісія, поклавши голову на стіл, теж спала чи вдавала, що спить. Перед першою годиною Пліній, спершись щокою на руку, теж задрімав. Раптом його збудив якийсь шум. Він протер очі. За вікном чувся далекий стукіт. Він запалив світло в другій кімнаті й у спіжарні Тільки так можна було дати знати, що в домі хтось є. Голосі н кроки долинали уривками. Часом дуже виразно, часом слабшали, залежно від напрямку вітру.

Алісія теж відкрила очі й спитала байдуже:

— Вже?

— Та нібито...

Пліній далі наслухав. Тепер чутно було глухі удари в щось металеве.

Алісія причепурилась перед люстерком, що стояло на книжковій полиці біля фотографії батьків Пучадеса. Потім підійшла до заснулої сестри й легенько поторсала її за плече. Марія відкрила очі й подивилась на Алісію непритомним поглядом. Якусь хвилю лежала нерухомо, не озиваючись. Пліній спостерігав за ними зі свого місця.

— Вставай, Маріє! Вставай, дорогенька! Вони вже, здається тут.
[378]

Марія машинально підвелася. Потім сіла на краєчку ліжка й енергійно потерла руками обличчя.

Схоже на те, що нікому не спало на думку обійти будинок кругом. Визволителі добивалися в парадні двері. Коли стукіт на якусь мить стих, Пліній вклав два пальці до рота й пронизливо засвистів. Повторив кілька разів. Нарешті почулися кроки в саду. Пліній свиснув ще.

— Мануель! Мануель!

Дон Лотаріо не міг не впізнати посвист шефа.

Пліній припав обличчям до ґрат, намагаючись розгледіти в пітьмі за вікном постать приятеля.

За хвилю зблиснув промінь ліхтарика й з'явився дон Лотаріо. За ним вистрибом ішов Луїс Торрес.

Пліній просунув руку крізь віконні грати.

— Мануелю! Мануелю! Прокляття! З тобою все гаразд?

— Я вже стомився чекати.

— З тобою справді все гаразд? — допитувався Луїс.

— Та гаразд, гаразд! Заходите ви чи ні, врешті-решт?

— Ми були тут ще пів на одинадцяту. Дзвонили в двері, але ніхто не відчинив. Тож мусили їхати в департамент безпеки й узяли з собою інспектора Хіменеса та людей з інструментом.

— А сестри Пелаес тут, Мануелю?

— Так. Щоб дістатись до нас, треба пройти коридором, а потім спуститися сходами, що й ведуть до цього підвалу.

— Вже йдемо!

— А донья Марія де лос Ремедіос? — поцікавився Луїс.

— Звіялась. Потім розкажу. Але поспішіться, бо мені вже несила нидіти в цій тюрмі.

Сестри Пелаес сиділи випроставшись, поважні, з торбинками в руках. Раптом Алісія обережно дістала зі своєї торбинки інкрустований пістоль.

— Візьміть, Мануелю! Мій батько казав, що це чудова зброя. Якщо це не суперечить законові, я хотіла б подарувати його вам на знак нашої вдячності.

Пліній оглянув зброю і сховав до внутрішньої кишені піджака.

— Гарна штука. Не знаю, що на це скажуть у департаменті. В кожному разі дуже дякую.

Кроки чулися вже близько. Нарешті закопирсалися в дверях. Через кілька секунд замок клацнув.

Перший переступив поріг худий поліцейський з відмикачкою в руці. Потім Хіменес зі своїм черевом. За ними — дон Лотаріо, Луїс Торрес, Хасінто, Веласкете з телячими очима й Фараон, що встиг прихопити у спіжарні шмат сиру.

— Носив вовк овець — понесли і вовка, — мовив він, плямкаючи. — [379] Отак і покладайся на поліцію... Якби не ми, сидів би ти тут аж до перемоги лівих.

Сестри Пелаес вийшли з ними, взявшись за руки, запевне трохи збентежені таким великим чоловічим товариством, та ще й нічної доби.

Віллу доньї Марії де лос Ремедіос огортала пітьма. Десь далеко світилися вогники. Було холоднувато.

Худий інспектор накинув ланцюг і замкнув на колодку хвіртку вілли.

Троє приятелів і Руді сестри сіли в поліційну машину, й вона рушила в напрямку міста.

— Ще одну справу розплутано, Мануелю, — задоволено озвався Фараон.

Пліній запалив сигарету й подумав, що вранці треба зайти до кравця.

— Мені не хотілося б, щоб проти них порушували справу, Мануелю, — сказала Марія. — Чи не можна це якось залагодити?

— Спробуємо. Гадаю, щось придумаємо.

Відкинувшись вигідніше на спинку сидіння, він вперше за час перебування в Мадріді почувся задоволеним з життя.